

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE

Igors Trofimovs

**ATSEVIŠĶU AR ĪPAŠUMA APDRAUDĒJUMU
SAISTĪTU NOZIEGUMU IDENTIFICĒŠANAS UN
ATKLĀŠANAS PROBLEMĀTIKA**

**Promocijas darba kopsavilkums
zinātniskā doktora grāda iegūšanai tiesību zinātnes
kriminālistikas un operatīvās darbības teorijas apakšnozarē**

Daugavpils, 2022

Promocijas darbs izstrādāts Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Tiesību katedrā

Zinātniskais vadītājs:

Dr.iur., profesors **Vitolds Zahars**,
Daugavpils Universitāte, Latvija

Oficiālie recenzenti:

1. Dr.iur., profesors **Andrejs Vilks**,
Rīgas Stradiņa Universitāte, Latvija
2. Dr.iur., profesors **Alvydas Šakočius**,
ģen.Jonas Žemaitis Militārā akadēmija, Lietuva
3. Dr.iur., profesors **Ryšardas Burda**,
Kazimiero Simonavičiaus Universitāte, Lietuva

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2022.gada 18.martā plkst. 14:00 Daugavpils Universitātes Tiesību zinātnes promocijas padomes atklātā sēdē Daugavpilī, Parādes ielā 1a, 130. auditorijā.

Ar promocijas darbu var iepazīties Daugavpils Universitātes Fundamentālajā bibliotēkā, Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, DU interneta mājas lapā – www.du.lv

Daugavpils Universitātes Promocijas padomes sekretārs:
Dr.iur., asoc. profesors Anatolijs Kriviņš

SATURA RĀDĪTĀJS

VISPĀRĪGS DARBA RAKSTUROJUMS	4
1. PROMOCIJAS DARBA KONSPEKTĪVS IZKLĀSTS.....	9
1.1. Pētījuma teorētiskais pamatojums	9
1.2. Galvenie pētījuma rezultāti.....	9
1.2.1. Atsevišķu mantisko noziegumu vispārīgs raksturojums pārrobežu aspektā.....	9
1.2.2. Operatīvās darbības iespēju izmantošana noziegumu identificēšanā un atklāšanā.....	13
1.2.3. Kriminālistiskās teorijas pielietošanas iespējas atsevišķu nozieguma veidu atklāšanā.....	21
1.2.4. Pretdarbība izmeklēšanai un tās pārvarēšanas iespējas	34
1.2.5. Sadarbības iespējas ar citiem policijas dienestiem un citām tiesībsardzības iestādēm kriminālmeklēšanas procesā.....	35
2. GALVENIE SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI.....	41
KOPSAVILKUMĀ IZMANTOTIE LITERATŪRAS AVOTI.....	46
Pateicība	52

VISPĀRĪGS DARBA RAKSTUROJUMS

Izvēlētās tēmas aktualitāte un pētījuma novitāte

Promocijas darba temata aktualitāte ir cieši saistīta ar noziedzīgo grupējumu vidū izplatītāko pret īpašumu vērsto noziedzīgo nodarījumu izpēti Latvijas un Eiropas Ekonomiskās Zonas valstu kontekstā. Robežu caurspīdīgums, straujā transporta tīklu attīstība un citi ar globalizācijas procesiem saistītie izaicinājumi rada ne tikai jaunas iespējas aktīvai valstu sadarbībai ekonomikas, politikas un kultūras jomā, bet arī nopietnus draudus sabiedrības drošībai strauji evolucionējošajā tehnoloģiskajā laikmetā kā nacionālajā, tā arī starptautiskajā līmenī. Moderno tehnoloģiju ieviešana un attīstība zināmā mērā sekmēja arī organizētās noziedzības pārstāvju pielāgošanos situācijai. Notiek nepārtraukta sacīkste starp jaunāko tehnoloģiju ieviešanu noziegumu identificēšanas un atklāšanas jomā un profesionālās noziedzības pārstāvju aktivitātēm, kas vērstas uz nozieguma pēdu veidošanās novēršanu vai efektīvu slēpšanu.

Jaunākā pieejamā informācija liecina par to, ka visnozīmīgāko peļņu nesošie noziedzīgie nodarījumi kļūst aizvien profesionālāki un izsmalcinātāki. Taču to novēršanas un apkarošanas zinātniski metodoloģiskā bāze līdz ar Latvijas Policijas akadēmijas likvidāciju 2009.gadā un vadošo operatīvās darbības teorijas un kriminālistikas speciālistu aiziešanu pārdzīvo zināmu stagnāciju. Pēdējie nozīmīgākie pētījumi lielākā skaita nozieguma veidu atklāšanas jomā tika veikti gandrīz 20 gadus atpakaļ („Kriminālistiskā metodika” – autoru grupa A.Kavaliera vadībā). Nav nepieciešamības skaidrot, ka kriminogēnā situācija un noziegumu izdarīšanas paņēmieni un instrumentārijs pa šo laiku ir būtiski mainījies. Tas prasa ne tikai rūpīgu situācijas analīzi šajā jomā, bet arī, pamatojoties uz to, jaunu metožu ieviešanu un to izmantošanas iespēju pastāvīgu pilnveidi.

Zinātniskie un zinātniski praktiskie pētījumi šajā jomā veido noziedzības apkarošanas, bet dažos gadījumos arī novēršanas (operatīvās darbības preventīvie pasākumi), metodoloģisko bāzi.

Promocijas darba novitāti nosaka aktualitātes noziedzības izplatības jomā un noziedzīgo aktivitāšu attīstības dinamika, kas rada nepieciešamību attīstīt ne tikai lietīškos, bet arī fundamentālos pētījumus noziedzīgo nodarījumu identificēšanas un atklāšanas sfērā. Tādi organizētās noziedzības veidi, kā cilvēktirdzniecība, narkotisko vielu un ieroču nelegālā aprīte un noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācija, pastāvīgi atrodas sabiedrības un līdz ar to, arī lietīšķo un zinātnisko pētījumu uzmanības fokusā. Savukārt virkne pietiekami bīstamu un diezgan populāru profesionālās noziedzības veidu uz šo brīdi tiek mazāk pētīti, neskatoties uz to nozīmīgo finansiālo daļu kopējā noziegumu struktūrā. Par tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuriem bez visa augstāk aprakstītā, piemīt arī vērā ņemama starptautiskā komponente, var uzskatīt:

- transportlīdzekļu zādzības;
- krāpšanu, pielietojot mūsdienīgas tehnoloģijas;
- kultūras un reliģijas objektu zādzību.

Visiem šiem nodarījumiem ir raksturīga arī prettiesiska noziedzīga nodarījuma priekšmeta pārvietošana starptautiskajā telpā.

Promocijas darba mērķis un uzdevumi

Darba mērķis ir veikt atsevišķu ar īpašuma apdraudējumu saistīto noziegumu analīzi, identificējot to atklāšanas problēmas un izstrādājot to efektīvus risinājumus, tādējādi veicinot sabiedrības un indivīda drošības garantēšanu. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, tika izvirzīti šādi uzdevumi:

- veikt pētāmo noziedzīgo nodarījumu satura analīzi nacionālajā un starptautiskajā aspektā;

- analizēt pētāmo noziedzīgo nodarījuma veidu atklāšanas un izmeklēšanas metodes un taktiku;
- identificēt un izanalizēt pētāmo noziedzīgo nodarījumu atklāšanā un izmeklēšanā pēdējo gadu laikā konstatētās problēmas un izaicinājumus;
- pamatojoties uz detalizētu pētāmo noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas īpatnību izpēti, izstrādāt efektīvas un laikmetam atbilstošas to identificēšanas metodes.

Pētījuma mērķa sasniegšanai tiek formulēti šādi padziļinātas izpētes jautājumi:

1. Kādas jaunas raksturīgākās problēmas noziegumu atklāšanas un novēršanas jomā iezīmējās pēdējo 30 gadu laikā?
2. Kā izmainījās pret īpašumu vērsto noziegumu identificēšanas un atklāšanas taktika pēdējo 30 gadu laikā?
3. Kādas jaunas operatīvā darba un kriminālistikas taktikas metodes varētu uzskatīt par perspektīvākajām pret īpašumu vērsto noziegumu identificēšanas un atklāšanas jomā?

Pētījumā izmantoto metožu raksturojums

Darba izstrādē autors izmanto šādas zinātniski pētnieciskās metodes:

- **gramatisko interpretācijas metodi**, lai izzinātu tiesiskā regulējuma specifiskos aspektus attiecībā uz atsevišķiem pret īpašumu vērstiem noziedzīgiem nodarījumiem, noskaidrotu šo tiesību normu jēgu no valodnieciskā viedokļa;
- **vēsturisko interpretācijas metodi**, lai noskaidrotu tiesiskā regulējuma un tiesu prakses atšķirības un kopsakarības pret īpašumu vērsto noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā un izmeklēšanā dažādos vēstures posmos;
- **sistēmisko interpretācijas metodi**, lai noskaidrotu Krimināllikuma normu, kas paredz atbildību par mantiska rakstura noziedzīgiem nodarījumiem, darbību kopējā tiesību normu sistēmā;
- **teleoloģisko interpretācijas metodi**, lai noskaidrotu tiesību normu jēgu, ar kuru tās izstrādātāji centās sasniegt lietderīgāko un taisnīgāko krimināltiesisko attiecību noregulējumu, ievērojot humānisma principus.
- **salīdzināšanas metodi**, lai noskaidrotu izmeklējamās noziedzīgās darbības mehānisma atšķirīgās un kopīgās iezīmes, izpētītu attiecīgos jēdzienus, salīdzinātu to izpratnes nevienadabīgumu dažādos zinātniskajos darbos. Salīdzināšanas metode ir izmantota arī, lai apkopotu un salīdzinātu pastāvošo tiesu praksi un normatīvo regulējumu dažādās valstīs;
- **vēsturisko metodi**, lai izzinātu pētāmo noziedzīgo nodarījumu veidu dinamiku sabiedrības attīstības gaitā, to mehānisma attīstību, kā arī to apkarošanas krimināltiesiskos risinājumus. Taču lielāka uzmanība tiks veltīta pētāmo noziedzīgo nodarījumu novēršanas, identificēšanas un atklāšanas pasākumu un metožu attīstībai, pielāgojoties mainīgajai noziedzīgajai videi;
- **analīzes un sintēzes metodi**, lai pētītu nacionālos, starptautiskos un ārvalstu normatīvos aktus, juridisko praksi, dažāda veida zinātniskās publikācijas, kompetento iestāžu un darba grupu atzinumus, secinājumus un ieteikumus. Izmantojot analītisko metodi, tiks pētīts dažādu jēdzienu, parādību un kriminālistisko darbību saturs un tā elementi. Analīze veido teorētisko pamatu secinājumiem un novērtējumiem. Savukārt ar sintēzes palīdzību tiek veidota promocijas darba struktūra, pētījuma rezultātu harmoniska iekļaušana darba saturā un zinātnisko tēžu un priekšlikumu formulēšana;
- **indukcijas un dedukcijas metodes** tika izmantotas visā pētījumā, lai apstrādātu pietiekami lielu informācijas apjomu. Ar indukcijas metodes palīdzību autors nonāca pie vispārīgiem atzinumiem par atsevišķu noziedzīgu nodarījumu veidu saturu un attīstības dinamiku. Savukārt ar dedukcijas metodes palīdzību tika iegūtas jaunas zināšanas par noziedzīgo nodarījumu mehānismu, noskaidrotas tiesību aizsardzības iestāžu darba nepilnības un izvirzīti priekšlikumi konstatēto trūkumu un neatbilstību novēršanai, lai nodrošinātu efektīvu pētāmo noziedzīgo nodarījumu identificēšanu un apkarošanu;

- **modelēšanas** metode tika izmantota, lai izzinātu noziedzīgās darbības, kriminālistiskās darbības un pret darbību izmeklēšanai struktūru, izveidotu kriminālistisko situāciju modeļus un izstrādātu efektīvus šo situāciju risinājumus pirms attiecīgs noziedzīgs nodarījums tiek veikts (apsteidzošie, preventīvie pasākumi). Modelēšanas metode tika izmantota kopsakarā ar analīzes un sintēzes metodēm. Balstoties uz liela apjoma informācijas avotu izpēti un padziļinātu analīzi, tika izdarīti loģiski vispārinājumi un izvirzīti no tiem izrietoši priekšlikumi normatīvā regulējuma un prakses pilnveidei.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Promocijas darba rezultāti tika aprobēti autora mācību grāmatā, 14 publikācijās, no kurām 10 tika prezentētas starptautiskās zinātniskās konferencēs. Hirša indekss (*h-index*) – 2.

Promocijas darba autora publikāciju saraksts:

1. Trofimovs I. Kibernozieģumu kategorijā ietilpstošo nodarījumu klasifikācija. Daugavpils Universitātes 7.Starptautiskās zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums, Daugavpils, Akadēmiskais apgāds „SAULE”, 2013, 212.-221.lpp. ISBN 978-9984-14-638-6.
2. Trofimovs I. Ierobežojumu samērība ar leģitīmo mērķi.-Baltijas starptautiskās akadēmijas III Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskās konferences zinātnisko rakstu krājums, Rēzekne, BSA, 2013, 355.-359.lpp. ISBN 978-9984-47-077-1.
3. Trofimovs I. Interpol and Europol tools in crime detection in Latvia and Criminal police cooperation with colleagues in other countries. Academy of criminalistic and police studies. - Belgrade, ArtGribić Illustrated Studio, 2014, Tom II, Volume II. ISBN 978-86-7020-190-3, 111-119 pages.
4. Trofimovs I. Moderno tehnoloģiju izmantošanas attīstības iespējas Operatīvās darbības likuma kontekstā. Valsts policijas koledžas IV Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. - Rīga: VPK, 2015. ISBN 978-9984-14-186-7, 109.-125.lpp.
5. Trofimovs I. Pierādīšanas aspekti administratīvo pārkāpumu lietvedībā nelegālo alkoholisko dzērienu tirdzniecības apkarošanas jomā.-Administratīvā un kriminālā justīcija: 37.-48.lpp. ISSN 1407-2971, 2016 4 (77), Rīga, Baltijas Starptautiskās akadēmijas un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Izdevums, 2016.
6. Trofimovs I. Ceļu satiksmes negadījumi un to pierādīšanas īpatnības. - Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga, Rīga Stradiņa Universitāte, 2016, Nr.3(6), ISSN 2256-0548, 51.-69.lpp.
7. Trofimovs I. Psiholoģija operatīvajā darbībā. - Administratīvā un Kriminālā Justīcija: Baltijas Starptautiskās akadēmijas un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas izdevums. Rīga, 2017 1 (78), ISSN 1407-2971, 47.-58.lpp.
8. Trofimovs I. Ivančiks J., National security strengthening through the operational activities law.-Journal of Security and Sustainability Issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2017, 6(3), 2017, Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2017.6.3\(6\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2017.6.3(6)), 391-400 pages, (SCOPUS database).
9. Trofimovs I. Ivančiks J., Psychological aspects of operational and investigative activities as a factor of strengthening of national security.-Journal of Security and Sustainability Issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2017, 7.(1): Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1\(5\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1(5)), 55-65 pages, (SCOPUS database).
10. Trofimovs I. Atsevišķu mantisko nozieģumu vispārējs raksturojums pārrobežu aspektā, Valsts policijas koledžas V Starptautiskās zinātniski-praktiskās konferences materiālu krājums, Rīga: VPK, 2018. ISBN 978-9934-8717-9-5.
11. Trofimovs I., Ivančiks J., Teivāns-Treinovskis J. Evaluations of security measures and impact of globalization on characteristics of particular property crimes.-Journal of Security

- and Sustainability Issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2019, 8 (4), Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4\(2\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4(2)), 569-579 pages, (SCOPUS database).
12. Trofimovs I. Noziegumu, kas saistīti ar prettiesiski atsavinātu transportlīdzekļu apriti, izmeklēšana. Mācību līdzeklis. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2020. 84 lpp. ISBN 978-9984-14-914-1.
 13. Trofimovs I. Ar reliģiskiem priekšmetiem saistītu noziegumu raksturojums, Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis. A daļa: Humanitārās un sociālās zinātnes, 74.sējums, 3.numurs, Rīga, 2020, 114.-132.lpp. ISSN 1407-0081.
 14. Trofimovs I., Teivāns-Treinovskis J. Impact of globalization on the cooperation related to the investigation of transnational crimes.-Journal of Security and Sustainability Issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2020, 10.2.(5): Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.2\(5\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.2(5)), 423-435 pages, (SCOPUS database).

Piedalīšanās starptautiskās zinātniskās konferencēs Latvijā un ārvalstīs:

1. Baltijas Starptautiskā akadēmija, Latvijas Mākslas akadēmija Latgales filiāle, Baltijas Psiholoģijas un Menedžmenta augstskola, Varšavas Sociālās Administrācijas Augstskola, „Austrumlatvijas radošo pakalpojumu centrs”, Krievijas Federācijas palātas sistēmanalīzes valsts zinātniski pētnieciskais institūts, III Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskā konference, “Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas”, 16.05-18.05.2013., Rēzekne – Rīga, uzstāšanās tēma „Ierobežojumu samērība ar leģitīmo mērķi”.
2. Academy of criminalistic and police studies, International scientific conference „Archibald Reiss Days”, 3-4 March 2014, Belgrade, Serbia, topic of speech „Interpol and Europol tools in crime detection in Latvia and Criminal police cooperation with colleagues in other countries”.
3. Daugavpils Universitātes 9.Starptautiskā zinātniskā konference “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2014”, 17.10.-18.10.2014., uzstāšanās tēma „Operatīvās darbības likuma pilnveidošanas problēmas saistībā ar integrēšanos Eiropas Savienības tiesību sistēmā”.
4. Valsts policijas koledžas IV Starptautiskā zinātniskā konference “Moderno tehnoloģiju izmantošana tiesībsardzības institūciju darbā un to darbinieku izglītošanā”, 6.10-7.10.2015., uzstāšanās tēma “Moderno tehnoloģiju izmantošanas attīstības iespējas Operatīvās darbības likuma kontekstā”.
5. Daugavpils Universitātes 11.Starptautiskā zinātniskā konference “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2016”, 14.10.-15.10.2016., uzstāšanās tēma „Operatīvas darbības psiholoģija jēdziens un nozīme”.
6. Daugavpils Universitātes 12.Starptautiskā zinātniskā konference “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2017”, 20.10.-21.10.2017., uzstāšanās tēma „Ārvalstu normatīvais regulējums operatīvās darbības jomā”.
7. Valsts policijas koledžas V Starptautiskā zinātniskā konference „Valsts iekšējās drošības 100 gadu evolūcija. Attīstība. Dinamika. Problemātika”, 10.10.-11.10. 2018., uzstāšanās tēma “Atsevišķu mantisko noziegumu vispārējs raksturojums pārrobežu aspektā”.
8. Daugavpils Universitātes 61.Starptautiskā zinātniskā konference, 11.04.-12.04.2019., uzstāšanās tēma „Separate types of crime investigation methodology”.
9. Daugavpils Universitātes 62.Starptautiskā zinātniskā konference, 28.05.-29.05.2020., uzstāšanās tēma „Faktori, kas ietekmē liecību veidošanos”.
10. 35th Eurasia Business and Economics Society Conference, April 7-9, 2021, Rome, Italy, presented a paper online entitled “Influence on national security of the suddenness factor in the process of criminal investigation”.
11. European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL) & Mykolas Romeris University Lithuania, Science conference, 5-7 May 2021, online, „Pandemic Effects on Law Enforcement Training & Practice: Taking early stock from a research perspective”.

12. European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL) & The Innovation by Law Enforcement Agencies Networking (ILEAnet), Conference 2021, 9-11 June 2021, online, „EUCrimACon 21 - European Criminal Analysis”.

Promocijas darba teorētisko pamatu veido izmantotie tiesību normatīvie akti, zinātniskā literatūra, Valsts policijas, Interpola, Eiropola, tiesu un citu tiesībsardzības iestāžu prakse, judikatūra, periodika un citi izziņas avoti.

Pētījuma mērķa un izvirzīto uzdevumu sasniegšanai autors izvēlējās dažāda veida izziņas avotus, no kuriem ar īpašu nozīmīgumu pētāmās tēmas izpētē izceļas A.Kavaliera, J.Ivančika, A.Vilka, U.Krastiņa, V.Liholajas, S.Kaijas, R.Baloža, J.Konovalova, L.Makana, J.Teivāna-Treinovska, V.Zahara, J.Zīles, A.Evardsona, S.Čepoņa, A.Lācītes, J.Mašošina, D.Mežuļa, U.Miķelsona, J.Neimaņa, Ē.Krutovas, I.Sokolovskas monogrāfijas un zinātniskie raksti.

No ārvalstu pētniekiem aktīvāk pētāmajai problēmātikai pievērsās: A.James (Apvienotā Karaliste), Inge S.Bleka, Lawrence J.Fennell, Barry A.J.Fisher (Amerikas Savienotās Valstis), T.Averjanova, R.Belkins, N.Aleksejevs, I.Krilovs, J.Kornouhovs, J.Rosinskis, I.Koževņikovs, V.Bajahčevs, L.Butorins, D.Samokvasovs, V. Meščerjakovs, G.Siņilovs (Krievijas Federācija), A.Hakberdijs (Uzbekistāna), u.c.

1. PROMOCIJAS DARBA KONSPEKTĪVS IZKLĀSTS

1.1. Pētījuma teorētiskais pamatojums

Promocijas darba teorētisko pamatu veido Latvijas, dažādu Eiropas Savienības, Apvienotās Karalistes, Amerikas Savienoto Valstu un citu valstu juridiskā literatūra operatīvās darbības teorijas un kriminālistikas jomā, kā arī krimināltiesību, kriminoloģijas, psiholoģijas, kriminālsodu izpildes un citās jomās. Autors izmantoja atziņas, kas paustas monogrāfijās, zinātniskās publikācijās, kā arī Valsts policijas, Interpola, Eiropola, tiesu un citu tiesībsardzības iestāžu praksi, judikatūru, periodiku un citus izziņas avotus. Respektējot to, ka mūsu valsts ir Eiropas Savienības dalībvalsts, īpaši analizēts tiesiskais regulējums un zinātniskā doma operatīvās darbības un kriminālistikas jomā Latvijā un citās Eiropas valstīs, taču autors pievērta vērību arī tādu valstu tiesiskajam regulējumam, kā Ukraina, Uzbekistāna un Krievijas Federācija. Ar īpašu nozīmīgumu pētāmās tēmas izpētē izceļas A.Kavaliera, J.Ivančika, A.Vilka, U.Krastiņa, V.Liholajas, S.Kaijas, R.Baloža, J.Konovalova, L.Makana, J.Teivāna-Treinovska, V.Zahara, J.Zīles, A.Evardsona, S.Čepoņa, A.Lācītes, J.Mašošina, D.Mežuļa, U.Miķelsona, J.Neimaņa, Ē.Krutovas, I.Sokolovskas, no ārvalstu pētniekiem: A.James (Apvienotā Karaliste), Inge S.Bleka, Lawrence J.Fennell, Barry A.J.Fisher (Amerikas Savienotās Valstis), T.Averjanovas, R.Belkina, N.Aleksejeva, I.Krilova, J.Kornouhova, J.Rosinska, I.Koževņikova, V.Bajahčeva, L.Butorina, D.Samokvasova, V. Meščerjakova, G.Siņilova (Krievijas Federācija), A.Hakberdijeva (Uzbekistāna) monogrāfijas un zinātniskie raksti.

1.2. Galvenie pētījuma rezultāti

Kopumā darbs sastāv no četrām nodaļām. Pirmajā nodaļā tika analizēta atsevišķu mantisko noziegumu kriminoloģisko un krimināltiesisko raksturojumu būtība un vēsturiskā attīstība, kā arī tika veikta atsevišķu mantisko noziegumu jēdzienu un to satura izpēte.

Otrajā nodaļā tika veikts zinātniski teorētisks pētījums par operatīvās darbības tiesisko regulējumu un cilvēktiesību principu ievērošanu šajā jomā Latvijā un ārvalstīs, kā arī psiholoģisko zināšanu nozīmi operatīvajā darbā.

Trešajā nodaļā tika veikta atsevišķu mantisko noziegumu īstenošanas mehānisma un tā izmeklēšanas mehānisma izziņāšana, kas veido zinātnisko pamatu darbā formulētajām rekomendācijām šo noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanai.

Ceturtajā nodaļā tika analizētas sadarbības iespējas kriminālmeklēšanas procesā, tika identificēti pozitīvās prakses piemēri un izstrādāti priekšlikumi identificēto problēmu risinājumam.

1.2.1. Atsevišķu mantisko noziegumu vispārīgs raksturojums pārrobežu aspektā

Noziedzīgi nodarījumi pret īpašumu ietver virkni dažādu noziedzīgu darbību, ko galvenokārt veic ļoti mobili organizētās noziedzības grupas un atsevišķi noziedznieki, kas darbojas visā Eiropas Savienībā. Pastāvīgi pieaugošais ziņoto noziegumu skaits pēdējos gados ir īpaša problēma daudzās dalībvalstīs.¹ Parādās jauni apdraudējuma objekti un jauni apdraudējuma īstenošanas paņēmieni, kuru atklāšanai būtu nepieciešams izstrādāt laikmetam atbilstīgas kriminālistikas metodes. Tās ir absolūti nepieciešamas, jo organizētajai noziedzībai ir ievērojami, starptautiski pieejami finanšu resursi, vismodernākās tehnoloģijas un, visbeidzot, cilvēki, kas ir gatavi veikt jebkura veida pasūtījuma noziegumus.

¹ Teivāns-Treinovskis J., Trofimovs I. Impact of globalization on the cooperation related to the investigation of transnational crimes.-Journal of security and sustainability issues, 2020, 10.2.(5), Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.2\(5\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.2(5)), (SCOPUS database), [aplūkots 1.04.2021.], 423-435 pages.

Darba autors no noziedzīgiem nodarījumiem pret īpašumu pakļauj izpētei paaugstinātas bīstamības pakāpes noziegumus ar pārrobežu aspektu: noziedzīgie nodarījumi ar transportlīdzekli kā apdraudējuma objektu; zādzības no kultūras un reliģijas objektiem, kur apdraudējuma priekšmeti ir dievnami vai reliģiskie priekšmeti; krāpšanas, kuru īstenošanas laikā tiek izmantoti mūsdienīgi tehniskie līdzekļi un jaunās tehnoloģijas.

Transportlīdzekļu prettiesiskas atsavināšanas kriminoloģiskais un krimināltiesiskais raksturojums

Saskaņā ar Latvijas PSR Kriminālkodeksa (vēlāk Latvijas Republikas Kriminālkodeksa) 197.pantu "Mehāniskā transporta līdzekļa vai buru kuģu nelikumīga aizbraukšana (krievu valodā: *yson*)"² pie kriminālatbildības tika saukta persona, ja tās nodoms bija tikai pavizināties ar transportlīdzekli, bet nekāda piesavināšanas nolūka nebija. Rezultātā noziedznieki, būdami aizturēti transportlīdzekļa iekļūšanas brīdī vai vadot to, sniedza tādas liecības, lai būtu iespēja izvairīties no kriminālatbildības vai būtu tikai 197.pantā paredzētās kvalificējošās pazīmes. Proti, persona iekļūst transportlīdzeklī, iedarbina dzinēju un/vai aizbrauc, līdz ar to persona jau rīkojas ar iegūto transportlīdzekli pēc sava ieskata, kā ar savu mantu. Tā ir acīmredzama īpašuma sagrābšanas sastāvdaļa, nerunājot par vēlāku pamešanu vai paslēpšanu. Tāpēc likumdevējs ar 1996.gada 6.jūnijā likumu izslēdza tādu noziedzīga nodarījuma veidu kā nelikumīga aizbraukšana, izslēdzot no Latvijas KK 197.pantu un papildināja 139.panta piektās daļas noziedzīga nodarījuma priekšmetus ar automašīnu un citu mehānisko transporta līdzekļu jēdzieniem³.

1998.gada 17.jūnijā Latvijas Republikas Saeima pieņēma Latvijā pašreiz spēkā esošo Krimināllikumu. Līdz 2019. gada 3. jūlijam atbildība⁴ par transportlīdzekļa zādzību Latvijā bija paredzēta saskaņā ar Krimināllikuma 175. pantu – zādzība, vai ar Krimināllikuma 180. pantu (ja transporta līdzekļa vērtība nepārsniedza vienas minimālās mēnešalgas apmēru) – zādzība, krāpšana un piesavināšanās nelielā apmērā. Transportlīdzekļa zādzība atkarībā no tā vērtības tika kvalificēta saskaņā ar Krimināllikuma 175. panta pirmo daļu vai Krimināllikuma 180. pantu, kas ir mazāk smagi noziegumi. Transportlīdzeklis kā nozieguma apdraudējuma objekts, nebija izdalīts no zādzības vispārēja noziedzīga nodarījuma priekšmeta jēdziena. Krimināllikuma 175.panta normas piemērošanas rezultātā praksē izveidojas situācija, ka par 100 EUR vērtā mobilā telefona zādzību no soliņa daudzdzīvokļu mājas pagalmā un transportlīdzekļa, kura vērtība nepārsniedza piecdesmit minimālo mēnešalgu apmēru, zādzību no tā paša pagalma, noziedznieks tiek saukts pie atbildības pēc 175.panta pirmās daļas. Taču veicot transportlīdzekļa zādzību, tajā sākotnēji ir jāiekļūst: – jāatver durvju slēdzene, aizdedzes slēdzene un jāiedarbina dzinējs, un tie ir šķēršļi, kurus pārvarot, noziedzniekam būs iespēja rīkoties ar transportlīdzekli pēc sava ieskata. Taču 100 EUR vērtā mobilā telefona zādzība no transportlīdzekļa, protams, veicot iekļūšanu tajā, tika kvalificēta pēc 175.panta trešās daļas. Problēmu saistībā ar Krimināllikuma 175. panta trešās daļas piemērošanas aspektiem, autors ir apskatījis savās zinātniskajās publikācijās un uzstājoties zinātniskajās konferencēs: „Iekļūšanas jēdziens krimināltiesībās”, 2009.g., „Iekļūšana kā kvalificējošās pazīmes jēdziens krimināltiesībās un ar to saistītās samērīguma principa ievērošanas problēmas”, 2013.g., „Vehicle like a object of a crime”, 2016.g., „Atsevišķu mantisko noziegumu vispārējs raksturojums pārrobežu aspektā”, 2018.g. Arī profesori U. Krastiņš⁵ un J. Neimanis⁶ norādīja uz būtiskiem Krimināllikuma 175.

² Уголовный кодекс Латвийской Советской Социалистической Республики. Ведомости Верховного Совета и Правительства Латвийской ССР. 1961. Nr.3. М-во юстиции ЛатвССР. – Рига: Авотс, 1983. 187 стр.

³ Grozījumi Latvijas Kriminālkodeksā. Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 105 (590), 18.06.1996. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63356?&search=on>, [aplūkots 22.04.2020.].

⁴ Grozījumi Krimināllikumā. Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 123, 19.06.2019. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/307635-grozijumi-kriminallikuma>, [aplūkots 7.12.2020.].

⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 3. - Rīga: Firma „AFS”, 2007. 14.–15.lpp.

⁶ Neimanis J. Starp mašīnām un motoriem. Krimināllikuma 175. panta trešās daļas jēdziena “zādzība no transportlīdzekļa” iztulkojums. Jurista Vārds, Jūnijs 2016 /NR. 24 (927) Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/268791-starp-masinam-un-motoriem/>, [aplūkots 8.12.2020.].

panta trešās daļas piemērošanas aspektiem, kas atbilst transportlīdzekļa zādzībai, kas izdarīta, iekļūstot transportlīdzeklī, proti, ka būtībā, piemērojot Krimināllikuma 175. panta trešo daļu, izšķiroši ir, vai zādzība izdarīta ar ielaušanos transportlīdzeklī. Krimināllikuma 175. panta trešās daļas mērķis ir piedraudēt ar smagāku kriminālsodu par tiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kuros noziedzīgā nodarījuma izdarītājs pielicis īpašu psihisko enerģiju jeb būtībā veicis zādzību ar ielaušanos. Rezultātā, lai noteiktu kriminālatbildību par transportlīdzekļa zādzību, likumdevējs ar 2019.gadā 6.junijā veiktiem grozījumiem izteica 175.panta trešās daļas dispozīciju šādā redakcijā: "Par zādzību, ja tā izdarīta, iekļūstot transportlīdzeklī, dzīvoklī vai citā telpā, vai ja tā izdarīta no glabātavas vai ietaises, kas savieno glabātavas, kā arī par transportlīdzekļa zādzību".

Bez tam Interpols, veicot noziegumu klasifikāciju, transportlīdzekļa zādzību iekļāva jēdzienā "transportlīdzekļu noziegums", kurš attiecas uz transportlīdzekļu zādzību un nelikumīgu tirdzniecību un rezerves daļu nelikumīgu tirdzniecību. Finanšu zaudējumi no viltoto auto detaļu tirdzniecības veido 45 miljardus dolāru gadā.⁷ Transportlīdzekļu zādzība tieši skar individuālo īpašnieku, atstāj finansiālu ietekmi uz apdrošināšanas sabiedrībām, kaitē automobiļu ražotāju reputācijai un vairumā gadījumu ir saistīta ar citām organizētās noziedzības darbībām. ES valstīs jau ilgstoši darbojas organizētās noziedzības grupas no postsociālisma valstīm. Piemēram, krievu un baltkrievu noziedzīgie grupējumi izceļas ar fiziskā spēka pielietošanu un upuru iebiedēšanu. Ar agresīvām transportlīdzekļu apzagšanas metodēm izceļas poļu⁸ un lietuviešu grupējumi. Organizētās noziedzības grupas nozagto transportlīdzekļu iegāde, sūtīšana un tirdzniecība ir saistīta ar mazu risku un labu peļņu. Turklāt nelikumīgais rezerves daļu tirgus ir ienesīgs ienākumu avots noziedzīgām organizācijām un piedāvā daudzus praktiskus pielietojumus. Minētai parādībai ir ne tikai finansiāla ietekme uz nozari, bet tā arī apdraud autovadītājus, jo nelegālās rezerves daļas, visticamāk, neatbilst atzītiem drošības standartiem. Pēdējos gados interneta izmantošana ir veicinājusi dramatisku nelikumīgu transportlīdzekļu detaļu tālākpārdošanas pieaugumu, padarot to par nopietnu problēmu automobiļu ražotājiem, tiesībsargāšanas un regulatīvajām iestādēm un sabiedrības veselības organizācijām visā pasaulē.⁹

Analizējot iepriekš minētos atzinumus, autors secina, ka transportlīdzekļa zādzību, ņemot vērā visus aspektus, tai skaitā pārrobežas aspektus, novēršana un atklāšana ir ļoti būtiska gan no īpašuma aizsardzības, gan no valsts un sabiedrības interešu aizsardzības viedokļa.

Krāpšanas kriminoloģiskais un krimināltiesiskais raksturojums

Jaunākie pētījumi liecina to, ka aizvien vairāk paplašinās tradicionālo organizēto kriminālo struktūru iespējas. Veidojas jaunas kiberkriminālās organizētās grupas, kuru dalībniekiem ir visplašākās zināšanas informatīvo tehnoloģiju jomā, kā arī iespējas izmantot visjaunākās inovatīvās tehnoloģijas, t.sk. prettiesisku mērķu sasniegšanai.¹⁰

Interpola¹¹ un Eiropola¹² atskaites parāda krāpšanas noziegumu pieaugumu pasaulē un Eiropā. Eiropas Savienībā Eiropols lēš, ka vidējā noziedzīgā grupa, kas sastāv no 6–10 dalībniekiem, ik gadu gūst aptuveni 1,5 miljonus eiro¹³. Tiek identificēti aktuālākie krāpšanas veidi: krāpšana ar akcīzes nodokli apliekamām precēm; investīciju krāpšanas shēmas; attālinātas komerciālās krāpšanas shēmas; maksājumu kārtību krāpšana; pievienotās vērtības nodokļa

⁷ Havocscope Global Black Market Information. The Black Market. Counterfeit Auto Parts. Pieejams: <https://www.havocscope.com/tag/counterfeit-auto-parts/>, [aplūkots 4.07.2020.].

⁸ Pullat R. An Inside View Of Organized Crime In Estonia On The Example Of Three Criminal Organizations. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2017, 4 (81), pages 3–10.

⁹ Vehicle crime. Crimes. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crimes/Vehicle-crime>, [aplūkots 4.07.2020.].

¹⁰ Vilks A. Jauno tehnoloģiju izmantošanas tendences noziegumu novēršanas un apkarošanas jomā. Zinātniskie raksti: 2010.g. - Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte, 2010. 2010.- 201.lpp.

¹¹ Forum to forge a more united path in tackling global security threats. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/News-and-media/News/2017/N2017-039>, [aplūkots 23.04.2020.].

¹² Serious and organised crime threat assessment. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017>, [aplūkots 4.07.2020.].

¹³ Kuchalski K. Organised Crime New challenges and response. European Law Enforcement Research Bulletin Nr.19 (2020): Pieejams: <https://bulletin.cepol.europa.eu/index.php/bulletin/article/view/424>, [aplūkots 4.07.2021.].

krāpšana; apdrošināšanas krāpšana; sociālo pabalstu un pakalpojumu krāpšana; iepirkuma procedūras krāpšana; aizdevumu un hipotekāro kredītu krāpšana.

Tieši krāpšanas objektīvas izpausmes progress bieži rada grūtības krāpšanas kā nozieguma kvalificēšanai. Vairumā gadījumu cietušo uzvedība ir viktīma, jo, nododot naudu vai mantu krāpniekam, viņi cer iegūt labumu bieži vien nelikumīgā vai sabiedrībā morāli nosodāmā veidā vai arī rīkojoties acīmredzot lētticīgi, kā arī cietušais ne vienmēr patiesi izklāsta noziedzīgā nodarījuma īstenošanas mehānismu vai arī tiesībsargājošās iestādēs nevēršas vispār, tādējādi ievērojami apgrūtinot vai arī padarot par neiespējamu krāpšanas atklāšanu un izmeklēšanu.

Uz šo brīdi atbildība par krāpšanu ir noteikta Krimināllikuma 177.pantā. Salīdzinot to ar Latvijas Republikas kriminālkodeksu, būtisks jauninājums ir Krimināllikuma 178.pants "Apdrošināšanas krāpšana". Krimināllikumā iekļauta arī jauna norma, saistīta ar krāpšanu, kurā noteikta atbildība par zādzību, krāpšanu vai piesavināšanos nelielā apmērā (180.pants).

Globalizācijas procesos cīņā ar krāpšanu tiek iesaistītas starptautiskās drošības organizācijas Interpols un Eiropols. Eiropā ir izveidota speciāla organizācija: Eiropas Krāpšanas apkarošanas birojs, kuras uzdevums ir atklāt un izmeklēt ar ES finanšu līdzekļiem saistītus krāpšanas gadījumus, lai nodrošinātu, ka visa ES nodokļu maksātāju nauda nonāk projektos, kuri sekmē darbvietu radīšanu un izaugsmi Eiropā. Latvijā ar tādu krāpšanas gadījumu izmeklēšanu nodarbojas Finanšu ministrijas un Iekšlietu ministrijas kompetentas iestādes. Lielāko daļu kriminālprocesu par krāpšanas gadījumiem izmeklē Valsts policija. Diemžēl, nereti šāda veida kriminālprocesi tiek izbeigti un noziedzīgie nodarījumi netiek atklāti, jo izmeklēšanas veicējiem nav atbilstošas juridiskās, tehniskās un praktiskās pieredzes. Pašlaik krāpšanas pēc daļēji noteiktas sistēmas un kompetences apkaro vairākas dažādu līmeņu Valsts policijas struktūrvienības: Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Organizētās noziedzības apkarošanas pārvalde, Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvalde, Valsts policijas reģionu pārvaldes un iecirkņi. Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvaldes 4.nodaļa veic dažādu krāpšanas veidu izmeklēšanu: pārkāpumu apkarošanu pret informācijas sistēmas drošību un datiem; intelektuālā īpašuma pārkāpumu apkarošanu, t.sk. pārkāpumu apkarošanu, kas izdarīti ar augsto tehnoloģiju palīdzību. Kriminālprocesu izmeklēšanā ir iesaistīts ļoti ierobežots skaits izmeklētāju, operatīvo darbinieku, tehniskā atbalsta un elektronisko pierādījumu izpētes speciālistu. Šāda pieceja apgrūtinā šo noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanu un veicina krāpšanu izplatību.

Mūsdienu sabiedrībai lielā mērā raksturīgi tādi apstākļi, kā arvien pieaugoša personu mobilitāte, urbanizācija, anonimitāte un sociālās kontroles pavājināšanās. Organizētā noziedzība ļoti veikli izmanto šos apstākļus. Ekonomiskais uzplaukums un labklājība Rietumvalstīs arī organizētajai noziedzībai dod iespējas iekļauties legītimajā biznesā. Internets ir sekmējis jaunu noziedzīgu nodarījumu veikšanas iespējas un ļāvis pilnveidot „vecu” jeb tradicionālo noziedzīgo nodarījumu veikšanas paņēmienus¹⁴. Globālajā pasaulē ar interneta palīdzību noziegumus var pasūtīt un savu nelegālo biznesu īstenot no jebkuras vietas pasaulē, pat savās mājās, nemaz nesatiekoties ar citām noziegumā iesaistītajām personām. Autors pilnībā konsolidējas ar profesora A.Vilka pozīciju šajā jautājumā, proti: “Mūsdienās būtisks izaicinājums pasaules civilizācijai ir noziedzība kā nacionāla un transnacionāla problēma, jauno tehnoloģiju ietekme uz sociumu. Līdz ar jauno tehnoloģiju attīstību un piekļuvi starptautiskajam tirgum, noziedzība ir šķērsojusi valstu robežas un izplatījusies globālā mērogā. Eiropas Savienībā darbojas 3600 starptautiskās kriminālās organizācijas (noziedzība izplatās globālā mērogā)”¹⁵.

Pētījuma ierobežotā apjoma ietvaros nav iespējams visus krāpšanas veidus klasificēt un izpētīt pilnībā, jo tie ir mainīgi izpausmēs un bieži vien apvieno vairākus krāpšanas veidus. Autors uzskata par nepieciešamu sniegt ieskatu attālinātas komerciālas krāpšanas, kas izdarīta ar jaunāko tehnoloģiju palīdzību, pārrobežu izplatībā. Starptautiskā klasifikācija nosaka, ka attālinātas komerciālas krāpšanas shēmās krāpnieks izmanto masu saziņas līdzekli, ieskaitot

¹⁴ James A. The Criminal Networks. The challenge to Policing the 21st Century? SIAK-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche, Pieejams:https://doi.org/10.7396/2005_3_C, [aplūkots 16.02.2021.], pages 20-28.

¹⁵ Vilks A., Kipāne A. Mūsdienu sabiedrības kriminoloģiskie aspekti. -Rīga:Rīgas Stradiņa universitāte,2020, 23.lpp.

telefona, interneta, pasta, televīzijas un radio sakarus, lai sazinātos ar upuriem, un lūgtu naudu vai citas vērtības.¹⁶ Izpētot zinātnieku viedokļus, ANO, Interpola un Eiropola definēto krāpšanas un attālinātas komerciālas krāpšanas jēdzienu un krāpšanas īstenošanas shēmas, autors definē *attālinātas komerciālas krāpšanas jēdzienu šādi*: “attālināta komerciāla krāpšana ir svešas mantas vai tiesību uz tādu mantu iegūšana, izmantojot mūsdienīgas komunikācijas tehnoloģijas un instrumentus, ļaunprātīgi izmantojot uzticēšanos vai ar viltu.”

Ar kultūras objektiem saistītu noziegumu kriminoloģiskais un krimināltiesiskais raksturojums

Visā cilvēces pastāvēšanas vēsturē kultūra un reliģiskās tradīcijas ir atstājušas pozitīvu ietekmi uz attīstību un stabilitāti. Kultūras objekti godprātīgiem pilsoņiem ir valsts un nācijas kultūrvēsturiskais mantojums ar augstu vērtību. Kultūras objektu zādzība krasi atšķiras no citām zādzībām gan ar apdraudējuma objektu un priekšmetu, gan ar paša noziedzīga nodarījuma realizācijas veidu, gan ar pamatotu iedzīvotāju uztraukumu un milzīgu interesi no masu informācijas līdzekļu puses, kas izraisa plašu rezonansi sabiedrībā.

Īpaša nozīme ir reliģiska rakstura priekšmetiem. Neskatoties uz kariem, revolūcijām un piecdesmit gadus valdījušo ateistisko režīmu, kā pamatoti norāda profesors V.Zahars, Latvijas iedzīvotāju vairākums ir reliģiozs un atzīst gadsimtiem ilgi pierādītās konservatīvās vērtības.¹⁷ Savukārt profesors R. Balodis papildus tam savā pētījumā liecina, ka baznīcām uzticas 70% Latvijas pilsoņu un 60% nepilsoņu.¹⁸ Pavisam kopā Latvijā 69% iedzīvotāju ir dievticīgie, 2019.gadā oficiāli reģistrētas reliģiskās organizācijas norādīja 1 321 847¹⁹ reliģiskās organizācijas locekļu skaitu uz 1 907 675 iedzīvotāju Latvijā²⁰. Latvijā ir reģistrētas 1163 reliģiskās organizācijas, kuru valdījumā ir 1021 dievnams²¹. Kultūras objektu nelegālās aprites novēršanas un apkarošanas aktualitāti Latvijā apliecina IeM IC statistikas dati par prettiesiski atsavinātiem kultūras priekšmetiem. Piemēram, laika periodā no 2010.gada līdz 2020.gada beigām Latvijā izdarītas 992 kultūras priekšmetu zādzības, ir nozagti vai zuduši vairāk kā 1791 kultūras priekšmets un no visa nozagto kultūras objektu klāsta 65%²² sastāda priekšmeti ar reliģisku nozīmi jeb reliģiskie priekšmeti (gleznas, ikonas, statujas, liturģiskie objekti, vāzes, kausi, pulksteņi, grāmatas, ieroči un citi objekti).

Latvijas teritorijā reliģisko priekšmetu zādzība bija sodāma pēc kristietības pieņemšanas²³ 13.gadsimtā – Livonijas laikā, Polijas-Lietuvas atkarībā Lībekas un Magdeburgas tiesībās²⁴, Lietuvas statūtos²⁵ un Zviedru laikos. 1721.gadā 1497.gada Sodu likumā²⁶ tiek dots jēdziens: baznīcas tatba (krievu valodā: *церковная татба*), kas ir baznīcas svēto priekšmetu zādzība, kas pārkāpuma priekšmeta dualitātes dēļ bija arī noziegums pret īpašumu un noziegums pret baznīcu. Par baznīcas tatbas izdarīšanu bija paredzēts sods – nāvessods. Saskaņā ar Krievijas

¹⁶ European Union serious and organised crime threat assessment (SOCTA 2021). Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment>, [aplūkots 23.04.2021.].

¹⁷ Zahars V. Kritiskas pārdomas par atsevišķiem cilvēkdrosības aspektiem Latgales reģionā. – Daugavpils: Starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums, II daļa “Valsts un tiesību aktuālās problēmas,” 2013. 244.lpp.

¹⁸ Balodis R. State and Church in Latvia. State and Church in European Union. Third Edition. - Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, Germany 2019. Pieejams: http://blogi.lu.lv/tzpi/files/2019/10/State-and-Church-in-EU_R.Balodis.pdf, [aplūkots 17.02.2020.], 298.lpp.

¹⁹ Ziņojums par Tieslietu ministrijā iesniegtajiem reliģisko organizāciju pārskatiem par darbību 2019.gadā. Tieslietu ministrija. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/2019-gada-publiskie-parskati>, [aplūkots 17.02.2021.].

²⁰ Iedzīvotāju skaits un tā izmaiņas. Latvijas oficiālā statistika. Pieejams: <http://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaitis/247-iedzivotaju-skaitis-un-ta-izmainas?themeCode=IR>, [aplūkots 17.02.2021.].

²¹ Ziņojums par Tieslietu ministrijā iesniegtajiem reliģisko organizāciju pārskatiem par darbību 2019.gadā. Tieslietu ministrija. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/2019-gada-publiskie-parskati>, [aplūkots 17.02.2021.].

²² Statistiskā informācija par Latvijā nelikumīgi atsavinātiem kultūras priekšmetiem. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/zudusie-kulturas-prieksmeti>, [aplūkots 14.07.2020.].

²³ Штейман И. Из истории государства и права Латвии. - Рига, SIA „JUMI”, 2005. ISBN 9984-763-49-8, С.9.

²⁴ Brežgo В. Dinaburgas pilsētas privilēģija 1582.gads. – Daugavpils: Latgales Pētniecības institūts, 2009. 31.lpp.

²⁵ Штейман И. Из истории государства и права Латвии. - Рига, SIA „JUMI”, 2005. С.7.

²⁶ Самоквасовъ Д.Я. Курсъ исторіи рускаго права. - Москва, Типографія Императорскаго Московскаго Университета, 1908. Pieejams: <https://books.google.lv/books?isbn=5446075331>, [aplūkots 17.02.2020.], С.4.

Nolikumu par krimināliem un labošanas sodiem atbildība bija paredzēta: par laupīšanu, kas izdarīta baznīcā; atklāta zādzība baznīcā un zādzība no baznīcas²⁷. 1903.gada Sodu likumos par svētuma aizskaršanu saskaņā ar Otrās nodaļas „Par ticības aizsardzības noteikumu pārkāpšanu” 77.-98.pantiem²⁸ bija paredzēta atbildība. Par noziedzīga nodarījuma objektu atzīti tikai Romas – katoļu, pareizticīgās, armēņu – gregoriāņu un evaņģēliski – protestaniskās baznīcas reliģiskie priekšmeti. Tas nozīmēja, ka Latvijas teritorijā ar likuma normām tika aizsargāta nevis pati ticība, bet tikai dažas privilēģētas konfesijas. 1933.gada Sodu likumā tika ieviesta septiņpadsmitā nodaļa ar nosaukumu – „Noziedzīgi nodarījumi pret ticīgo reliģiskām jūtām un mirušo mieru” (300.-305.panti).²⁹ Šāda tiesiskā regulējuma rezultātā ar likuma normām tika aizsargāta visu Latvijā likumīgi pastāvošo konfesiju ticīgo apziņas un jūtu brīvība. Pēc 1926.gada Krievijas kriminālkodeksa pieņemšanas 1940.gadā, ar tā normām netika aizsargāta ne pati ticība, ne reliģiski priekšmeti, ja tikai tie nav atzīti par antikvariātu, mākslas kolekciju vai pieminekli. Toties 206.pantā „Pieminekļu iznīcināšana vai bojāšana” bija paredzēta atbildība par valsts aizsardzībā esošo vēstures, arheoloģijas, mākslas vai arhitektūras pieminekļu, kā arī dabas objektu tīšu bojāšanu vai iznīcināšanu³⁰. 1979.gadā PSRS Kultūras ministrijas Zinātniski-pētnieciskā restaurācijas institūta speciālisti apsekoja dievnamus un veica svētbilžu fotofiksāciju un daļēju aprakstu. Bija sastādīti svētbilžu un dievnamu grāmatu saraksti. 1991.gada 22.augustā stājās spēkā Latvijas kriminālkodeks ar grozījumiem, bet reliģiskie priekšmeti tā arī nebija izdalīti no kopējā jēdziena „īpašums”. 1999.gada 1.aprīlī stājās spēkā Krimināllikums, kur 151.pantā bija paredzēta atbildība par reliģisku rituālu tīšu traucēšanu, ja tie nepārkāpj likumu un nav saistīti ar personas tiesību aizskaršanu³¹, bet 2012.gada 13.decembrī šis pants tika izslēgts vispār³². 229.pantā bija paredzēta atbildība par valsts aizsardzībā esoša kultūras pieminekļa iznīcināšanu vai bojāšanu. Pašlaik pēc veiktajiem grozījumiem 229.pantam ir šāda redakcija: „Nelikumīgas darbības ar kultūras priekšmetiem”. Kultūras pieminekļa jēdziens tiek definēts likuma „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 2.pantā, nosakot, ka par kultūras pieminekļiem atzīstami: nekustamie kultūras pieminekļi (atsevišķi objekti – ēkas, mākslas darbi, iekārtas un priekšmeti, atsevišķas apbedījuma vietas; kompleksi objekti – arheoloģiskās senvietas, arhitektūras ansambļi un kompleksi, pilsētu un citu apdzīvoto vietu vēsturiskie centri, ielas, laukumi, kvartāli, kultūrlānis, kapsētas, kultūrvēsturiskas ainavas, piemiņas vietas, vēsturiskas vietas un teritorijas) un kustamie kultūras pieminekļi (atsevišķi objekti – arheoloģiskie atradumi, senlietas, nekustamo pieminekļu elementi, vēsturiskas relikvijas, mākslas darbi, rokraksti, reti iespaiddarbi, kinodokumenti, fotodokumenti un videodokumenti, skaņu ieraksti; kompleksi objekti – vēsturiski izveidojušies kompleksi, atsevišķu objektu fondi un kolekcijas, kas ir nedalāma kultūrvēsturiska vērtība³³. Ir svarīgi zināt, vai dievnamam ir piešķirts kultūras pieminekļa statuss un tas tiek iekļauts valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā, vai nē. Ja statuss ir piešķirts, tad tas tiek raksturots kā kvalificējoša pazīme Krimināllikuma 229.panta izpratnē. Autors nepētīja situāciju par kultūras pieminekļa statusa piešķiršanu dievnamiem visā

²⁷ Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Подписано Его Императорское Величество НИКОЛАЙ, Петергофъ, 15.08.1845. Pieejams: https://vk.com/doc20559902_437521740?hash=4a7bdf15570fc55da2&dl=69e1aa427fe5224329, [aplūkots 2.02.2020.], ст.2130, 2140, 2149, 2166.

²⁸ Sodu likumi 1903.gada 22.marta. Rīgā. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 1930. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12811903_gada_22_marta_sodu_likumi_1930_sn234990.pdf, [aplūkots 22.02.2020.]. Otrā nodaļa.

²⁹ Sodu likums 1933.gada 24.aprīlī. Pieņemts Ministru kabinets Latvijas Republikas Satversmes 81.panta kārtībā 24.04.1933. Spēkā no 01.08.1933. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12831933_gada_24_aprila_sodu_likums_1934_sn113455.pdf, [aplūkots 22.02.2020.], XVII Nodaļa.

³⁰ Уголовный кодекс Латвийской Советской Социалистической Республики. Ведомости Верховного Совета и Правительства Латвийской ССР. 1961. Nr.3. М-во юстиции ЛатвССР. – Рига: Авотс, 1983. ст. 206.

³¹ Krimināllikums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 130 (6469), Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>, [aplūkots 16.04.2018.], 151.p.

³² Grozījumi Krimināllikumā. Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 202 (4805), 27.12.2012. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=68680>, [aplūkots 21.03.2020.].

³³ Par kultūras pieminekļu aizsardzību. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, Nr.10., 05.03.1992. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=72551>, [aplūkots 23.04.2020.], 2.p.

Latvijā, bet, izpētot Rēzeknē, Rēzeknes un Viļānu novados esošo 74 dievnamu statusu, konstatēja, ka tikai 45³⁴ dievnamiem piešķirts kultūras pieminekļa statuss. No 2012. gada marta līdz 2012. gada 9. oktobrim tika veiktas zādzības no 23 dievnamiem Ludzas, Balvu, Rēzeknes un Viļānu novados, no kuriem tikai 8 dievnamiem bija kultūras pieminekļa statuss, kopumā tika nozagts 141 reliģiskais priekšmets. Pēc vairāku mēnešu izmeklēšanas un starptautiskās sadarbības policijas darbiniekiem izdevās noskaidrot iespējamo zādzību izdarītāju un starptautiskās operācijas laikā aizturēt Lietuvas Republikas pilsoni. Veicot Lietuvas Republikas pilsoņa transportlīdzekļa apskati un kratīšanu mājā Lietuvā, tika izņemtas 9 svētbildes, kas tika nozagtas no Latgales dievnamiem. Izmeklēšanai turpinoties, tika noskaidroti un aizturēti vēl trīs noziedzīgās grupas dalībnieki – Latvijas Republikas pilsoņi, un viena svētbilde tika izņemta Lielbritānijā izsoles laikā³⁵. Tas pierāda, ka nelegāli iegūto kultūras vērtību tirdzniecība ir zema riska noziegums, augstas peļņas darījums noziedzniekiem, kuriem ir saikne ar organizēto noziedzību³⁶ un tas apvieno izcelsmes, tranzīta un galamērķa valstis. Pēdējo desmit gadu laikā mēs redzam pieaugošu tendenci nelikumīgai kultūras priekšmetu tirdzniecībai no Tuvo Austrumu valstīm, kuras skāra bruņots konflikts.

Efektīva datu apmaiņa starp attiecīgajām valsts iestādēm un sabiedrību, tai skaitā dīleriem un priekšmetu īpašniekiem, ir svarīga, lai ierobežotu tirdzniecību ar nozagto kultūras priekšmetu. Interpola datu bāze ir galvenais instruments zagtu mākslas darbu meklēšanā, kas pieejama tiesību aizsardzības iestādēm, pilnvarotiem lietotājiem un plašai sabiedrībai visā pasaulē. Šajā datu bāzē uz 2020.gada 1.martu bija iekļauti 51780 kultūras objektu apraksti un attēli³⁷. Latvijā Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs ir izveidojis savu datu bāzi, sniedzot e-pakalpojumu - "Kultūras īpašuma statusa noteikšana un kultūras priekšmetu apraksta veidošana", kurā visi kultūras objektu īpašniekiem un turētājiem ir iespēja izveidot un saglabāt objektu aprakstus un fotoattēlus, lai apraksti un fotoattēli varētu tikt iesniegti tiesību aizsardzības iestādēm objektu zuduma gadījumā.

1.2.2. Operatīvās darbības iespēju izmantošana noziegumu identificēšanā un atklāšanā

Operatīvā darbība ir nozīmīgs tiesisko darbību kopums, kas palīdz nodrošināt personu, sabiedrisko un valsts drošību, kas ir nozīmīgi gan atsevišķiem indivīdiem, gan valsts iekārtai kopumā.

Operatīvās darbības tiesiskā regulējuma pilnveidošana Latvijā

Autors uzskata, ka operatīvās darbības mērķiem un uzdevumiem likumā ir jābūt skaidri definētiem tāpēc, ka operatīvās darbības pasākumi citu uzdevumu un mērķu īstenošanai ir aizliegti³⁸. Darbā autors analizēja Latvijas, Lietuvas, Igaunijas, Ukrainas, Polijas un Krievijas normatīvos aktus šajā jomā.

Latvijas Operatīvās darbības likums tika grozīts vienpadsmit reizes³⁹. Detalizēti pētot grozījumus, autors secina, ka Operatīvās darbības likuma 2.panta pirmās daļas 4.punktā veiktajās izmaiņās minētais uzskaitījums ir tikai par tādas noziedzīgi iegūtas mantas meklēšanu, kas var tikt pakļauta arestam. Veiktie grozījumi ir pretrunā ar Operatīvās darbības likuma mērķi – aizsargāt personu dzīvību, veselību, tiesības un brīvības, godu, cieņu un īpašumu, rezultātā tika sašaurinātas operatīvās darbības subjektu iespējas aizsargāt personu īpašuma tiesības, proti,

³⁴ Pieminekļu saraksts. Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde. Pieejams: <http://mantojums.lv/lv/piemineklu-saraksts/?t=®ion=2&group=0&type=2>, [aplūkots 16.04.2020.].

³⁵ Latgales apgabaltiesas 2017.gada 19.decembra spriedums kriminālprocesā Nr.11331031512.

³⁶ Cultural property is part of our heritage, history and identity. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime>, [aplūkots 21.07.2020.].

³⁷ Works of art. Database statistics. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crime-areas/Works-of-art/Database>, [aplūkots 16.02.2021.].

³⁸ Operatīvās darbības likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.131., 30.12.1993. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57573-operativas-darbibas-likums>, [aplūkots 22.07.2020.], 2.p.2.d.

³⁹ Grozījumi Operatīvās darbības likumā. Latvijas Vēstnesis, Nr.57., 22.03.2016. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/281095-grozijumi-operativas-darbibas-likuma>, [aplūkots 26.08.2020.].

tiesības uz kaitējuma atlīdzināšanu.

Autors uzskata, ka ODL 4.panta papildināšana ar septīto daļu ir nepamatota, jo aizliegums ar operatīvās darbības pasākumiem mērķtiecīgi iegūt informāciju laikā, kad tiek sniegta zvērinātu advokātu, ārstu, psihologu un reģistrētu reliģisko organizāciju garīdznieku profesionālā palīdzība, izņemot gadījumus, kad pret minētajām personām tiek veikta operatīvā izstrāde, nozīmē, ja objekts nav pakļauts izstrādei, tad nedrīkst veikt operatīvo izziņāšanu ārsta vai psihologa darbības laikā. Kā skaidro asoc. profesors A.Lieljuksis: „Mērķtiecīgi iegūt informāciju nozīmē to, ka amatpersona apzinās, ka personai tiek sniegta normā uzskaitīto palīdzības sniedzēju privāta palīdzība ar nolūku iegūt šo informāciju, izmantojot Operatīvās darbības likumā paredzētos pasākumus”⁴⁰. Autors uzskata, ka šajā skaidrojumā neiederas termins "privāts" un piedāvā to izslēgt, lai nerodas diskusijas par to, kāds pakalpojums tika sniegts - privāts vai nē. Bet, izpildot pētāmo likuma normu, pēc autora domām, var rasties situācija, kad nebūs iespējams veikt uzņemšanas nodaļas ārsta operatīvo aptauju par iespējamo miesas bojājumu izcelsmi pacientam. Līdz ar to ir pamats secināt, ka veiktie grozījumi ir pretrunā ar Operatīvās darbības likuma mērķi – aizsargāt personu dzīvību, veselību, tiesības un brīvības, godu, cieņu un īpašumu.

Grozījumu Operatīvās darbības likuma 7.panta sestā daļa izslēdz iepriekšējās redakcijas nosacījumu, ka tiesneša akcepts nav nepieciešams operatīvās darbības pasākumu veikšanai sevišķajā veidā pret aizturētajām, aizdomās turētajām, apsūdzētajām, tiesājamām un notiesātajām personām operatīvās darbības subjektu vai penitenciāro iestāžu telpās. Piemēram, minētās personas ir personas, kuru rīcībā ir operatīvās darbības subjektu interesējoša informācija, un lēmuma pieņemšanas laiks par informācijas saņemšanas iespēju ir ļoti ierobežots, dažreiz dažas stundas. Tiesneša akcepta saņemšana uz vispārīgiem nosacījumiem par pasākuma veikšanu sevišķā veidā praktiski būtu ļoti apgrūtināta un pat saņemot šo atļauju, kamēr tiek noformēti attiecīgi dokumenti – tā vairs nebūs aktuāla.⁴¹ Minētie grozījumi ir pretrunā ar Operatīvās darbības likuma 18.panta otrajā daļā noteikto, ka operatīvās darbības process var sākties pirms kriminālprocesa uzsākšanas, tas var norisēt kriminālprocesa laikā un turpināties pēc tā pabeigšanas.

Veicot grozījumus Operatīvās darbības likuma 9. un 10.pantā, likumdevējs pamatoja, ka minētie pasākumi (saglabājamo datu iegūšana un novērošana) ir uzskatāmi par iejaukšanos personas privātajā dzīvē gadījumā, ja tas ilgs vairāk nekā 30 dienas. Tomēr, neskatoties uz vienoto pamatojumu, pasākumu realizācijas nosacījumi ir atšķirīgi. Autors uzskata, ka šajā gadījumā likumdevējs neizpildīja noteikto grozījumu mērķi – nodrošināt lielāku ODL normu skaidrību, jo, pēc autora domām, būtu jānosaka arī vienoti ieviešanas realizācijas nosacījumi, piemēram, veicama tikai ar rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvarota tiesneša akceptu.

Analizējot kārtību, kādā saņemama atļauja veikt operatīvās darbības pasākumus, kuri aizskar personu pamattiesības, secināms, ka visās apskatāmās valstīs tās var veikt ar dažādu līmeņu tiesu atļauju. Latvijā ar Augstākās tiesas priekšsēdētāja vai viņa īpaši pilnvarota Augstākās tiesas tiesneša akceptu. Igaunijā atļauju izsniedz Tallinas Administratīvās tiesas priekšsēdētājs vai viņa ieceltais administratīvais tiesnesis. Ukrainā minētie pasākumi tiek veikti, pamatojoties uz izmeklēšanas tiesneša lēmumu. Krievijā materiālu izskatīšanu parasti veic teritoriālā tiesa šādu pasākumu norises vietā vai tā operatīvās darbības subjekta atrašanās vietā, kurš tos piesaka. Lietuvā un Polijā – ar motivētu lēmumu atļauju izsniedz apgabaltiesu priekšsēdētāji vai viņu pilnvaroti tiesneši. Bez tam Lietuvas un Krievijas likumdevēji paredz, ka, ja ir pamatotas bažas par operatīvās izmeklēšanas pasākumu deklasifikācijas iespēju, materiālus par operatīvās izmeklēšanas pasākumu veikšanu var nodot izskatīšanai jebkurā rajona tiesā. Autors uzskata, ka ņemot vērā starptautisko pieredzi un to, ka speciālās izmeklēšanas darbības

⁴⁰ Lieljuksis A. Operatīvās darbības tiesiskās un praktiskās problēmas. – Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2021. 71.lpp.

⁴¹ Ivančiks. J. Piedāvāto grozījumu operatīvās darbības analīze. Administratīvā un kriminālā justīcija, Nr.3 (64)/2013. 5.lpp.

tiek veiktas ar izmeklēšanas tiesneša akceptu, bet līdzīgi pēc būtības un realizācijas metodikas, sevišķajā veidā veicami operatīvās darbības pasākumi īstenojami ar Augstākās tiesas tiesneša akceptu, kā arī to, ka lēmumu pieņemšanas laiks ir ierobežots, un to, ka rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvarotie tiesneši jau akceptē operatīvo datu iegūšanu no elektronisko sakaru komersantiem, būtu pamatoti un lietderīgi veikt Operatīvās darbības likuma grozījumus, paredzot, ka sevišķā veidā veicamos operatīvās darbības pasākumus akceptē rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvarotie tiesneši, kā arī konspirācijas nolūkos jebkurā rajona (pilsētas) tiesā var akceptēt minēto pasākumu veikšanu.

Tiesiskais pamatojums ir pamatelements, bez kura neviena iestāde nevar pastāvēt. Juridiskā prakse pārliecinoši pierāda, ka novecojusi normatīvā bāze operatīvās darbības jomā izvērsas operatīvo darbinieku, izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu nekompetencē, neprasmē mērķtiecīgi izmantot operatīvās darbības rezultātus, kas beigu beigās būtiski pazemina noziedzības apkarošanas pasākumu efektivitāti. Bet ne tikai novecojušais normatīvais regulējums operatīvās darbības jomā samazina noziedzības apkarošanas pasākumu efektivitāti. Kā savā monogrāfijā pamatoti norāda asoc.profesors A. Lieljuksis, ar operatīvās darbības rezultātā iegūtās informācijas prasmīgu un sekmīgu izmantošanu diemžēl nesekmējas tik labi, kā tas ticis iecerēts.⁴² Lai sekmīgi īstenotu noziedzības apkarošanas uzdevumus, valstij ir jāapbruņo operatīvie darbinieki ar atbilstošu normatīvo regulējumu, kas atspoguļo pārmaiņas valstī un pasaulē, jāuzlabo šo darbinieku atlases, apmācības un profesionālās pilnveides sistēma.

Cilvēktiesību ierobežojumu samērīguma principa ievērošana, veicot operatīvās darbības pasākumus

Prasība ievērot cilvēku pamattiesības ir saistāma ne tikai ar delikventu, pret kuru tiek vērsti cilvēktiesības ierobežojoši pasākumi, bet arī ar noziedzīgā nodarījumā cietušo, arī attiecīgā situācijā liecinošo un procesā iesaistīto procesuāli aizsargājamo personu tiesībām, kuras aizsargājot nepieciešams aizskart likumpārkāpēja tiesības⁴³. Jebkāda cita darbība, kas tiek veikta ārpus Operatīvās darbības likumā noteiktā, nav uzskatāma par operatīvo darbību, ir aizliegta un sodāma. Dažas cilvēktiesības nav pakļautas nekādiem ierobežojumiem. Tās ir, piemēram, tiesības uz dzīvību, tiesības uz cilvēka fizisko integritāti, verdzības aizliegums^{44,45} u.c. Tās ir t.s. absolūtās cilvēktiesības (Jus cogens tiesības), kuras nekādā gadījumā nedrīkst ierobežot.⁴⁶ Viens no izciliem 21.gadsimta domātājiem Edinburgas Sv.Andreja Universitātes filozofijas profesors Džons Skorupski, piemēram, saistībā ar spīdzināšanas un cietsirdīgas attieksmes nepieļaujamību visai argumentēti apgalvo, ka „viens no šādiem pārkāpumiem, kas atrodas aiz sarkanās līnijas, ir spīdzināšana vai pazemojoša apiešanās. Tātad, pat ja mūsu attieksme pret cilvēktiesībām ir skeptiska, Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3.pantā definētais aizliegums nav apstrīdams-ja vien mēs nevēlamies apstrīdēt pašu cilvēktiesību būtību. Man ir tiesības nebūt pakļautam spīdzināšanai no jūsu puses nevis tāpēc, ka es esmu kaut kādā ziņā īpašs, bet gan tāpēc, ka šādas tiesības ir visiem.”⁴⁷ Tomēr lielākā daļa cilvēktiesību nav absolūtas, ņemot vērā, ka pastāv nepieciešamība nodrošināt sabiedrības un atsevišķu personu interešu aizsardzību, kas noteiktos apstākļos ir svarīgākas par minēto cilvēktiesību aizsardzību, tiesībsargājošām iestādēm šāda rakstura mērķu īstenošanai ir paredzēta iespēja ierobežot cilvēktiesības. Tādēļ ir būtiski, vai pār operatīvās darbības veikšanu ir nodrošināta adekvāta kontrole, kuras ietvaros tiktu izvērtēts, vai iejaukšanās personas privātajā dzīvē nav pārmērīga.

⁴² Lieljuksis A. Operatīvās darbības tiesiskās un praktiskās problēmas. – Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2021. 13.lpp.

⁴³ Turpat, 58.lpp.

⁴⁴ Latvijas Republikas Satversme. Spēkā no 07.11.1922., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr.43., 01.07.1993. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980>, [aplūkots 28.03.2020.], 93.p.

⁴⁵ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, Nr.143/144., 13.06.1997. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>, [aplūkots 24.10.2020.].

⁴⁶ Levits E., Muižnieks N., Garsvāne S. u.c. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. – Rīga: SIA „Izglītības soļi”, 2000. 277.lpp.

⁴⁷ Skorupski J. Human Rights. The Philosophy of International Law (ed.Samantha Besson &John Tasioulas). - Oxford, Oxford University Press, 2002, page 368.

Operatīvā darbība veicama, iespējami mazāk iejaucoties personu pamattiesībās – operatīvai darbībai ir jāatbilst apdraudējuma veidam un bīstamības pakāpei. A.Kavaleris monogrāfijā „Speciālās izmeklēšanas darbības”⁴⁸ norāda, ka samērīguma princips nosaka, ka cilvēka tiesību ierobežojumiem, kas neizbēgami tiek pieļauti noziegumu izmeklēšanā un atklāšanā, jābūt samērīgiem ar šo noziegumu smagumu un bīstamību, līdzīgu domu pilda G.Vasiļevičs, S.Kazaka, V.Meškova, N.Sokolovs un J.Teivāns-Treinovskis⁴⁹. Tādējādi analizējot Kriminālprocesa likuma un ODL regulējumu, ir jāpiekrīt A.Kavalerim, ka samērīguma kritērijs ir meklējams ierobežojuma atbilstībā nozieguma smagumam un bīstamības pakāpei. Samērīguma princips prasa ievērot saprātīgu līdzsvaru starp sabiedrības un personas interesēm tad, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un likumīgās intereses.⁵⁰ Līdz ar to nepieciešams izvērtēt, vai tiek nodrošināts līdzsvars starp personas tiesībām uz privāto dzīvi un korespondences neaizskaramību, no vienas puses, un operatīvās darbības subjekta darbības mērķi, no otras puses.

Pēdējo gadu laikā pieaugošais sūdzību skaits liecina, ka operatīvās darbības subjektiem pastāv virkne nopietnu problēmu cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošanā, un, iekšējais izmeklēšanas mehānisms ne vienmēr darbojies efektīvi un caurskatāmi (Eiropas Cilvēktiesību tiesa- Baltiņš pret Latviju lietā Nr.25282/07, Taraneks pret Latviju lietā Nr.3082/06, Bērziņš pret Latviju lietā Nr.25147/07, Meimanis pret Latviju lietā Nr.70597/11, Šantare un Labazņikovs pret Latviju lietā Nr.34148/07, Latvijas Republikas Satversmes tiesas Spriedums lietā Nr.2010-55-0106, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Spriedums SKA 996/2013 un citi.). Analizējot Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Satversmes tiesas spriedumus, ir secināms, ka samērīguma princips cilvēktiesību ierobežošanā iekļauj vairākus kritērijus: vai noteiktais līdzeklis ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, vai ir iespējams sasniegt leģitīmo mērķi ar citiem līdzekļiem, kas neierobežo, vai mazākā mērā ierobežo cilvēka pamattiesības, saprātīgs līdzsvars starp valsts varas darbību, kas ierobežo personas tiesības un mērķis, kuru tiecas sasniegt valsts vara. Ja analizējot tiesību normu, kas paredz ierobežojumu, tiek konstatēta neatbilstība vismaz vienam no minētajiem kritērijiem, ierobežojums nav atzīstams par atbilstošu samērīguma principam. Operatīvo darbību kontekstā par samērīguma principa ievērošanas stūrakmeni būtu uzskatāma operatīvās darbības pasākumu un to rakstura atbilstība apdraudējuma veidam, bīstamības pakāpei. Tomēr šāds secinājums nenožīmē, ka iepriekš minētajiem samērīguma principā iekļautajiem kritērijiem ir sekundāra nozīme. Šāds secinājums tiek izdarīts, lai izveidotu vispārīgu priekšstatu par cilvēktiesību ierobežojuma samērīguma principa ievērošanas būtību operatīvo darbību veikšanas kontekstā, kas varētu būt piemērots un pielietojams operatīvās darbības subjektiem piederīgo amatpersonu ikdienas darbā.

Ticība cilvēktiesību pārkāpumu aizliegumam tiek mazināta ikreiz, kad vainīgās amatpersonas netiek sauktas pie atbildības par savu rīcību. Ja ir parādījusies informācija par šādiem pārkāpumiem, bet tai neseko ātra un efektīva reakcija, tad tie, kas tendēti tā izturēties, drīz vien sāk domāt, ka viņi var droši rīkoties un palikt nesodīti. Tādā gadījumā, jebkuri centieni mēģināt ieviest cilvēktiesību principus ar rūpīgu personāla atlasīšanu un profesionālo sagatavošanu tiek sabotēti. Neveicot efektīvus cilvēktiesību pārkāpumu novēršanas pasākumus, neizbēgami tiek veicināta to vērtību graušana, kas veido demokrātiskas sabiedrības pamatus. Savukārt tur, kur amatpersonas stājas tiesas priekšā par savu rīcību vai bezdarbību, tas tiek uztverts kā vēstījums, ka šāda rīcība netiek pieļauta un sabiedrībai ļaujoticēt, ka neviens nestāv augstāk par likumu.

Psiholoģijas zināšanu nozīme operatīvās darbības teorijā un praksē

Psiholoģijas zināšanas ir ārkārtīgi svarīgas patiesības noskaidrošanai. Lai izzinātu patiesību un izdarītu atbilstošus secinājumus, ir nepieciešams zināt un ievērot psiholoģijas

⁴⁸ Kavaleris A. Speciālās izmeklēšanas darbības. - Rīga: Izdevniecība RaKa, 2003. 21 lpp.

⁴⁹ Василевич Г.А., Казака С., Мешков В.М., Соколов А.Н., Тейван-Трейновский Я.С. Специальные следственные действия. Коллективная монография. Калининград: КЮИ, 2010, 42 стр.

⁵⁰ Latvijas Republikas Satversmes tiesas Spriedums lietā Nr. 2010-55-0106. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010_55_0106.htm, [aplūkots 16.02.2020.], 18.p.

likumsakarības. Šo likumsakarību zināšana ir absolūti nepieciešama, lai, izstrādājot, iesakot un izvēloties taktiskos paņēmienus, kuru mērķis ir psiholoģiski iespaidot kādu procesa dalībpersonu, varētu prognozēt viņas reakciju un tādējādi noteikt varbūtējo tā efektivitāti, kā arī nolūkā nepieļaut tādu paņēmienu pielietojumu, kuri var izraisīt pašaprunu⁵¹. Vēl psiholoģijas zināšanas dod iespēju kontrolēt personīgos izziņas, gribas un emocionālos procesus, pārbaudīt un ievirzīt šos procesus citām personām, palīdzēt pieņemt pareizus lēmumus. Izprast cilvēka uzvedību, tai skaitā noziedzīgu, nav iespējams, nezinot personības psiholoģiju, psiholoģijas mehānismus un motīvus, sociāli psiholoģiskās parādības un procesus. Šādas zināšanas nevar iegūt, tikai studējot zinātnisko literatūru un izmeklējot krimināllietas, ignorējot reāla likumpārkāpēja personības izpēti – visas viņa kaislības un vajadzības, sarežģīto un neatkārtājamo dzīvesgājumu, dažkārt traģisko likteni, individuālā tēla specifiku.

Mūsdienās Latvijā, pēc Latvijas Zinātnes Padomes apstiprinātās klasifikācijas, juridiskā psiholoģija kā psiholoģijas apakšnozare netiek minēta. Autors piekrīt U.Miķelsona⁵² piedāvātajai juridiskās psiholoģijas sistematizācijai, kura, saskaņā ar autora viedokli, sevī ietver: tiesību normu izstrādes psiholoģiju; jurista darba psiholoģiju privātā jomā; kriminālo psiholoģiju, kas pēti noziedzīgu nodarījumu subjektīvās puses apstākļus un deviantu uzvedību, kā arī viktimoloģijas problemātiku, pētot noziegumu upuru uzvedības likumsakarības; izmeklēšanas psiholoģiju; tiesu psiholoģiju, operatīvās darbības psiholoģiju; penitenciāro psiholoģiju un probācijas psiholoģiju. Jāatzīmē, ka juridiskā psiholoģija ir obligāts studiju kurss juristiem un kā apakšprogramma psihologiem, bet operatīvās darbības psiholoģijas atsevišķa studiju kursa nav. Tikai Latvijas Policijas akadēmijā tapa klasificētas publikācijas, kuras saistītas ar operatīvās darbības psiholoģiju, piemēram, J.Ivančika, L.Makana publikācijas profesora A.Kavaliera zinātniskajā redakcijā⁵³. Kopš 2010.gada pēc Latvijas Policijas akadēmijas likvidēšanas operatīvās darbības psiholoģijas teorija vairs netiek pētīta un attīstīta, un mēs nonākam pie tā, ka diemžēl tiesībsargājošās iestādēs strādā daudzi cilvēki, kuru zināšanas par cilvēku uzvedības psiholoģiskajiem aspektiem ir zem vidējā līmeņa. Tas ir viens no iemesliem nereti nekvalitatīvajai darbībai un pieļautajiem likumpārkāpumiem. Katras operatīvās darbības subjekta amatpersona darba procesā, ne vienmēr to apjaušot, neizbēgami balstās uz psiholoģijas datiem. Tā ir empīriskā, sadzīves psiholoģija, kas pamatojas uz personīgo pieredzi, dzīvesziņu un cilvēku pazīšanu. Taču operatīvajam darbiniekam ir nepieciešamas ne tikai empīriskas atziņas, bet arī teorētiski pamatotas sistēmiskas zināšanas. Operatīvajā darbā darbiniekam ir jāizmanto gan zināšanas kriminālajā psiholoģijā, gan zināšanas par kriminālmeklēšanas operatīvās darbības pasākumu veikšanas psiholoģiskām īpatnībām, gan jāievēro izmeklēšanās darbības veikšanas psiholoģiskās īpatnības, veicot notikuma vietas apskati, kratīšanu un aizturēšanu, cietušo un liecinieku nopratināšanu, apsūdzētā un aizdomās turētā nopratināšanu, nopratināšanu konfrontēšanas laikā, nepilngadīgo nopratināšanu, atpazīšanu, izmeklēšanas eksperimentu, liecību pārbaudi uz vietas utt.

Izpētot zinātnieku V.Konovalova⁵⁴, J.Ivančika, L.Makana⁵⁵ un G.Sinilova⁵⁶ viedokļu pamatotību par nepieciešamību operatīvajā darbībā izmantot psiholoģisko pētījumu rezultātus, kā arī Latvijā esošo praksi un personisko pieredzi, darba autors formulē trīs operatīvās darbības specifiskās pazīmes:

1. Operatīvajai darbībai raksturīga slēpta konflikta mijiedarbība ar noziedzīgo vidi. Tādēļ operatīvā darbība tiek veikta konspiratīvi; tā ir reflektīva darbība, t.i., tai ir raksturīga iedarbība attiecībā pret pārbaudāmo un izstrādājamo personu; saistīta ar noteiktu risku nepietiekami

⁵¹ Kavalieris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika -Rīga: LPA, 1998. 15. lpp.

⁵² Miķelsons U. Juridiskās psiholoģijas jēdziens un nozīme. Pieejams: http://www.eksperts.gold.lv/Juridiskas_psihologijas_jedziens_un_nozime.pdf, [aplūkots 8.04.2020.], 6.lpp.

⁵³ Ivančiks, J., Makāns, L. Aģentūras darbs. Mācību grāmata. - Rīga: LPA, 1994. Izdevējdarbības reģ. apl. Nr.2-0891, 94. lpp.

⁵⁴ Коновалова В.Е. Психология в расследовании преступлений. – Харьков, Вища школа, 1978. С.43.

⁵⁵ Ivančiks, J., Makāns, L. Aģentūras darbs. Mācību grāmata.-Rīga: LPA, 1994. Izdevējdarbības reģ. apl. Nr.2-0891.

⁵⁶ Синилов Г.К. Введение в оперативно-розыскную психологию. - Москва, Норма: ИНФРА-М, 2016. С.43.

izsmelošas informācijas dēļ par noziedzīgiem notikumiem un iesaistītajām personām, un tātad noteiktā mērā tai ir gadījuma raksturs; objektīvi spriežot, operatīvās darbības pasākumiem ir iespējams neveiksmīgs iznākums un nevēlamu, pat bīstamu seku iestāšanās kriminālo elementu pastāvīgas pretdarbības dēļ; tā ir ekstremāla, jo tiek izmantotas daudzveidīgas organizācijas formas un taktiskie paņēmieni laika deficīta apstākļos, tai piemīt profesionālais risks un fiziskā bīstamība.

2. Operatīvajai darbībai raksturīga: pārbaudāmo un izstrādājamo personu pretdarbība; pastāvīga savas darbības un kriminālo elementu darbības rezultātu analīze un prognozēšana; pastāvīga gatavība darbībai ekstremālās situācijās; stingra emocionālā un gribas kontrole.

3. Operatīvā darbības pamatā jābūt kvalitatīvai normatīvi tiesiskajai bāzei, t.i., tā tiek reglamentēta ar spēkā esošajiem likumiem un morāles normām; saistīta ar daudzveidīgu spēku, līdzekļu un metožu piesaisti, t.i., tiek īstenota kā kompleksa un kolektīva darbība; vienmēr tiek saskaņota ar operatīvajiem apstākļiem un konkrētām taktiskām situācijām; ir ļoti dinamiska biežas darbības vides maiņas dēļ.

Nosaukto specifisko operatīvās darbības pazīmju klāsts nebūt nav izsmelošs, bet ir minētas tikai svarīgākās. Pat nepilns šo pazīmju saraksts pārliecinoši pierāda, ka šai darbībai, kā jebkurai citai, piemīt būtiski psiholoģiskie komponenti, bet cilvēka psihe veido to nemainīgo, nepieciešamo un visai dinamisko elementu. No tā izriet, ka, juridiskās psiholoģijas un operatīvās darbības teorijas studiju ietvaros nepieciešams iekļaut operatīvās darbības psiholoģiju. Operatīvās darbības psiholoģijas mērķis – sniegt zināšanas par loģiski psiholoģiskajām likumsakarībām, saistītām ar sākotnējās informācijas iegūšanu par plānojamiem vai notikušiem noziegumiem, kuras nosaka prognožu un versiju izvirzīšanu; likumsakarībām problēmsituāciju analīzē nepietiekamas informācijas un operatīvā riska gadījumā; saistītām ar operatīvās domāšanas heuristikām (intuitīvām, neapzinātām) metodēm. Autors definē operatīvās psiholoģijas jēdzienu kā zinātni, kas pēta psihiskas parādības un procesus, kas notiek, veicot operatīvās darbības funkcijas indivīda, sabiedrības un valsts aizsardzībai no noziedzīgiem apdraudējumiem, pēta tās mehānismus un likumsakarības.

No augstāk minētā var izdarīt loģisku vispārinājumu, ka operatīvās darbības psiholoģija pēc saviem mērķiem un uzdevumiem ir praktiski orientēta, lietīška zinātnes nozare.

Operatīvā darbība paredz dažādus darbinieku kontaktus ar interesējošām personām. Tādi kontakti parasti izpaužas konspiratīvā saskarsmē ar objektu. Praksē šis saskarsmes process notiek pēc specifiskiem psiholoģijas likumiem. Operatīvā kontakta pamatā ir psiholoģiska rakstura saikne, kopdarbība, t.i., attiecību un atkarību kopums, kas veidojas cilvēku saskarsmes procesā.

Pēc autora domām, lai operatīvais kontakts veidotos un attīstītos veiksmīgi, noteikti un sistemātiski ir jārealizējas trim noteikumiem. Pirmkārt, prasme ieinteresēt sarunu biedru notiekošās sarunas nepieciešamībā. Otrkārt, savstarpējas uzticēšanās atmosfēras izveidošana tikšanās procesā. Treškārt, prasmīga psiholoģiskās iedarbības metožu izmantošana informācijas saņemšanas un nodošanas laikā⁵⁷. Tā kā visi minētie noteikumi ir savstarpēji saistīti, nedrīkst kādu no tiem absolutizēt, katrs no noteikumiem ir pakārtots pārējiem. Autors promocijas darbā dziļi pētīja un aprakstīja šo trīs noteikumu iezīmes un secināja, ka psiholoģiskie paņēmieni operatīvā kontakta veidošanai, jeb informācijas ieguvei, pamatojas uz vispārējām neapzinātām psihisko parādību likumsakarībām, kuras ārēji izpaužas kā netīša, neapzināta ziņu reproducēšana un ekspresīvas fiziskas darbības.

Operatīvajā darbībā patiesības noskaidrošanai nākas ne tikai palīdzēt atcerēties faktus, bet arī panākt, lai tie būtu patiesi. Te psiholoģiskās ietekmēšanas metodes veido apstākļus patiesas un pilnas informācijas iegūšanai no visām materiālos norādītajām personām par faktiem un notikumiem, kuri interesē izmeklētājus un nodrošina nepieciešamo iedarbību uz personām, kuras speciāli grib slēpt patiesību un sniedz nepatiesu informāciju. Apkopojot zinātniskajā literatūrā^{58,59}, paustos viedokļus un formulējot personisko nostāju pētāmajā jomā, autors piedāvā

⁵⁷ Чалдини Р. Психология влияния. – Санкт-Петербург, Питер, 2000. С.156 - 180.

⁵⁸ Скотт П. Психология оценки и принятия решений. - Москва, Информационно-издательский дом "Филинъ", 1998. С.70 - 104.

astotus psiholoģiskās iedarbības uz objektu principus un psiholoģiskās iedarbības pamatmetodes. Tās ir: informācijas nodošanas metode, tā ir mērķtiecīga vēstījuma nodošana par faktiem, notikumiem, zināšanām; pārliecināšanas metode, pārliecināšana „no vienas puses, tā ir daudzpusīga ietekme uz personību, lai veidotu kādas noteiktas īpašības un atbrīvotos no citām, no otras puses – tas ir pamudinājums darbībai; piespiešanas metode, piespiešanu nav jāskata atrauti no pārliecināšanas, svarīgi, lai objekts kaut kādā apjomā apzinātos, ka pielietojamās piespiešanas metodes ir neizbēgamas; emocionālās iespaidošanas metode, ietekmēšanas īpatnība slēpjas tajā, ka tā ietekmē objekta uzvedību, viņam pašam to nemanot; domāšanas uzdevumu nosaukšana un variēšana, domāšanas uzdevums stimulē savas rīcības, darbības analīzes procesu, kas ir obligāts nosacījums noteiktu lēmumu pieņemšanai, savas uzvedības un attieksmes maiņai.

Šajā sakarā autors vēlas uzsvērt, ka jebkuras psiholoģiskās metodes pielietošanas priekšnoteikums ir paņēmiena pieļaujamība, proti, atļauta ir tikai tāda psiholoģiska ietekmēšana, kura objektam garantē rīcības izvēles iespēju. Paņēmieni, kuri var radīt iespaidu, ka ir izveidojies bezizejas stāvoklis vai pat situācija, no kuras var atbrīvoties, rīkojoties vienīgi tā, kā to vēlas operatīvais darbinieks, ir nepieļaujami, jo tas var izraisīt neparedzētu vai neadekvātu rīcību.

Psiholoģijas likumsakarību zināšana un dažādu psiholoģijas metožu izmantošana operatīvajā darbā atvieglo operatīvā darbinieka darbu, palīdz viņam regulēt un veidot savstarpējās attiecības ar ieinteresētām personām, dziļāk izprast cilvēku rīcības motīvus, izziņāt objektīvo īstenību, pareizi novērtēt un izmantot izziņas rezultātus praktiskajā operatīvajā darbībā.

Tāpēc speciālo zināšanu apguve klīniskās un sociālās psiholoģijas jomā ir nepieciešama tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekiem, kuri pārstāv operatīvās darbības subjektus, bet Latvijā pašlaik nav specializētā kursa – operatīvās darbības psiholoģija, kas būtiski pazemina operatīvās darbības efektivitāti. Autors saskata nepieciešamību ieviest operatīvās darbības psiholoģijas kursu specializētajās izglītības iestādēs.

1.2.3. Kriminālistiskās teorijas pielietošanas iespējas atsevišķu nozieguma veidu atklāšanā

Kriminālistiskā metodika atbild uz jautājumiem par to, kādas konkrētas taktikas paņēmienus ir lietderīgi izmantot šī nozieguma izmeklēšanā. Kriminālistiskās metodikas objekts ir noziedzīga nodarījuma izmeklēšana, bet priekšmets ir noziedzīga nodarījuma izmeklēšanas organizēšana. Kriminālistiskās metodikas subjekti ir izziņas izdarītājs, prokurors, tiesnesis.

Veicot Latvijas zinātniskās bāzes kriminālistikas un operatīvās darbības jomā, tostarp, monogrāfiju „Kriminālistiskā metodika”⁶⁰ un „Kriminālistiskā taktika”⁶¹ – autoru grupa A.Kavaliera vadībā, „Noziegumu izmeklēšanas metodika” - A.Kavalieris⁶², „Praktiskā kriminālistika, “Izmeklēšanas darbības fiksācija, pēdu un lietisko pierādījumu savākšana un izpēte” - P.Grieznis⁶³, „Neatklāto un sērijveida noziegumu izmeklēšanas īpatnības” - A.Kavalieris⁶⁴, „Izmeklēšanas un kriminālmeklēšanas integrācija” - Makans L. Miķelsons U.⁶⁵, „Automašīnu zādzību un nolaupīšanu izmeklēšana” - A.Kavalieris, V.Mikolajuns, A.Evardsons⁶⁶, „Pretdarbība izmeklēšanai: būtība, formas un veidi” - Konovalovs J., Lācīte A.⁶⁷

⁵⁹ Чалдини Р. Психология влияния. – Санкт-Петербург, Питер, 2000. С.66 - 111.

⁶⁰ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. - Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 595 lpp.

⁶¹ Kavalieris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. - Rīga: LPA, 1998. 196 lpp.

⁶² Kavalieris A. Noziegumu izmeklēšanas metodika. – Rīga: LPA, 2000. 458 lpp.

⁶³ Grieznis P. Praktiskā kriminālistika. Izmeklēšanas darbības fiksācija, pēdu un lietisko pierādījumu savākšana un izpēte. - Rīga: Petrovskis un Ko, 2009. 520 lpp.

⁶⁴ Kavalieris A. Neatklāto un sērijveida noziegumu izmeklēšanas īpatnības. – Rīga: LPA, 1996. 36.lpp.

⁶⁵ Makans L. Miķelsons U. Izmeklēšanas un kriminālmeklēšanas integrācija. Raksti 4. - Rīga: LPA, 1997. 246 lpp.

⁶⁶ Kavalieris A., Mikolajuns V., Evardsons A. u.c. Automašīnu zādzību un nolaupīšanu izmeklēšana. - Rīga: LPA, 1999. 66.lpp.

⁶⁷ Konovalovs J., Lācīte A. Pretdarbība izmeklēšanai: būtība, formas un veidi. LPA Raksti. Nr.13. – Rīga: LPA, 2006. 44.-56.lpp.

un citu valstu autoru darbu, piemēram, („Kriminālistika” – autoru grupa I.Krilova vadībā⁶⁸, „Kriminālistika” - autoru grupa T.Averjanovas vadībā⁶⁹, „Kriminālistika” – V.Agafonova vadībā⁷⁰, „Noziegumu izmeklēšanas jautājumi” - autoru grupa I.Koževnikova vadībā⁷¹, „Izmeklēšana un pratināšanas māksla” - Inge S. Bleka, Lawrence J. Fennell⁷², „Noziedzīgu inscenējumu klasifikācijas teorētiskie pamati, to atklāšanas un izmeklēšanas metodes” - A.Hakberdijevs⁷³) un citu kriminālistikas zinātnes speciālistu viedokļu izpēti, autors secina, ka lielākā daļa koncepciju, kuras pētāmajā jomā veidojās pirms 20 - 30 gadiem, būtiski atpauž no laikmeta prasībām, savukārt daļa no tām (pārsvarā padomju tiesību idejiskais un praktiskais mantojums) Latvijā nav izmantojama, jo konceptuāli atšķiras gan tiesību principi, gan normatīvais regulējums un tiesībsargāšanas iestāžu prakse. Nozīmīgākie pētījumi Latvijā šajā jomā tika veikti 90. gados, pastāvot citām tehniskām iespējām un tiesiskajai realitātei. Izmaiņas esošajā metodikā ir saistītas ar jauniem noziegumu izdarīšanas un slēpšanas paņēmieniem, ar izmaiņām noziedzīgu nodarījumu subjektu kontingentā (noziedzīgas organizācijas dalība nozieguma izdarīšanā u.c.), ar politiskajām un ekonomiskajām pārmaiņām un citiem faktoriem. Sakarā ar augstāk minēto, autors piedāvā savu metodoloģisko redzējumu nozares aktuālo problēmu risinājumam.

Atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikas jēdziens

Noziegumu izmeklēšanas metodika satur sevī apkopotu un zinātniski pamatotu pieredzi noziedzības ierobežošanā un apkarošanā. Tās mērķis ir ieviest un izmantot izmeklēšanas praksē vispiemērotākās metodes un līdzekļus, brīdināt izmeklētāju par kļūdām un novērst neracionālu laika, enerģijas un spēku izlietošanu. Līdz šim kriminālistikas zinātnes speciālisti nav izstrādājuši detalizētu katra atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodiku, ņemot vērā nozieguma sastāva pazīmes un objektīvos apstākļus - nozieguma veidu vai vietu, piemēram, zādzība no dzīvokļa, transportlīdzekļa zādzība utt.

Nemot vērā iepriekš minēto, autors piedāvā ietvert atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikā sekojošas sastāvdaļas:

1. Atsevišķa veida nozieguma kriminālistiskais raksturojums. Profesors A.Kavalieris par kriminālistisko raksturojumu uzskata noteikta nodarījuma veida visraksturīgāko un biežāk sastopamo savstarpēji saistīto pazīmju kopumu, kuras izpaužas nozieguma īstenošanas un slēpšanas paņēmienos, tā realizācijas mehānismā un apstākļos, kā arī subjekta – dažiem noziegumiem arī cietušā – īpašībās.⁷⁴ Autors pētīja profesora A.Kavaliera piedāvāto kriminālistiskā raksturojuma struktūru un, ņemot vērā mūsdienu prasības, piedāvā savu redzējumu par nozieguma kriminālistiskā raksturojuma struktūru: tipiskas sākotnējās informācijas raksturojumu; informāciju par tipiskiem konkrēta veida noziegumu izdarīšanas un pret darbības paņēmieniem un tipiskām šo paņēmienu izmantošanas sekām; varbūtējā noziedznieka raksturojumu un iespējamus nozieguma motīvus un cēloņus; varbūtējā cietušā raksturojumu un informāciju par tipiskiem nozieguma objektiem; informāciju par tipiskiem nozieguma apstākļiem; veidu, kādā policija parasti par tiem uzzina; informāciju par apstākļiem, kas sekmējuši nozieguma izdarīšanu. Šīs struktūras analīze parāda, ka tajā tiek ietverti visi tipiskie apstākļi, kurus nepieciešams noteikt atbilstoši izpratnei par pierādījuma priekšmetu

⁶⁸ Алексеев Н.С., Крылов И.Ф., Лукашевич В.З. и др. Криминалистика.- Ленинград, Ленинградский университет, 1976. С.591.

⁶⁹ Аверьянова Т. В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. Криминалистика.-Москва, НОРМА, 2016. С.228.

⁷⁰ Агафонов В.В., Бурнашев Н.А., Филипов А.Г. и др. Криминалистика.-Москва. Высшее образование, 2007. С.441.

⁷¹ Кожевников И. Н., Баяхчев В. Г., Буторин Л. А. и др. Вопросы расследования преступлений. - Москва. Спарк, 1997. С.799.

⁷² Bleka Inge S., Fennell Lawrence J. Fisher Investigations and the art of the interview. Fourth edition - Cambridge, Butterworth-Heinemann, 2021. pages 236.

⁷³ Хакбердиев А.А. Теоретические основы классификации криминальных инсценировок, методика их выявления и расследования – Ташкент. Ташкентский Государственный юридический университет, 2021. Pieejams: library.ziyounet.uz/ru/book/118736, [aplūkots 18.08.2021.].

⁷⁴ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika.-Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 14.-15.lpp.

dotajā krimināllietu kategorijā. Izmeklētāja uzdevums ir konkretizēt tos atbilstoši izmeklējamā nozieguma specifikai.

2. Sākotnējo izmeklēšanas darbību un tiem sekojošo operatīvās darbības pasākumu taktikas izklāsts. Sākotnējā etapā izmeklējamam ir jāveic darbības maksimāli operatīvi. Viņam jāizveido priekšstats par notikumu, kuru viņam būs jāizmeklē, jāpaspēj noskaidrot un savākt maksimāli daudz pierādījumu, kuri pretējā gadījumā var pazust vai tikt iznīcināti.

3. Turpmāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības.

Nozieguma izmeklēšana ir radošs process, kurā nav vietas shematiskai pieejai, nepārdomātam analogismam, atdarinājumiem, pārsteidzīgiem lēmumiem. Atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikai nav jāierobežo izmeklējamā iniciatīva un nav jāizslēdz nestandarta lēmumu pieņemšana. Atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodika ir tikai ieteikumu komplekss, tomēr nav jāaizmirst, ka šie ieteikumi ir izmeklējamu ilggadīgās praktiskās darbības pieredzes apkopojums, kuru realizācija palīdz novērst kļūdas un nolaidību.

Noziegumu, kas saistīti ar pretlikumīgi atsavinātu transportlīdzekļu apriti, izmeklēšanas kriminālistiskais raksturojums

Noziegumos, kuros apdraudējuma objekts ir transportlīdzeklis, kriminālistiskā raksturojuma pamatā ir tas, kā transportlīdzekļus zog, nolaupa, izkrāpj, un vairumā gadījumu tas ir saistīts ar organizētām noziedzīgām darbībām, sākot no narkotiku un cilvēku tirdzniecības, lai finansētu citu noziedznieku darbības, lai iegūtu loģistikas līdzekļus cita nozieguma realizācijai, nelegālai migrācijai un kontrabandai, un beidzot ar starptautisko terorismu, izmantojot transportlīdzekļus kā sprāgstvielu nesējus⁷⁵ vai kā slepkavības ieroci.

Pirmā kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver tipiskas sākotnējās informācijas raksturojumu. Proti, noziedzīgā ceļā iegūts transportlīdzeklis ir starptautiskās organizētās noziedzīgās grupas rūpals, kas ietekmē visu pasauli. Organizētām noziedzīgām grupām nozagto transportlīdzekļu iegāde, pārsūtīšana un tirdzniecība ir maza riska veids, kā gūt peļņu.⁷⁶ Organizēto noziedzīgo grupu nelikumīgas darbības objekti galvenokārt atrodas turīgākās dalībvalstīs rietumu un ziemeļu Eiropā.⁷⁷ Neliela nozagto transportlīdzekļu daļa tiek realizēta ES robežās, bet lielākā daļa kopumā vai pa daļām tika pārvadāti pa jūru (18.4%) un caur robežkontroles punktiem (69.4%) tika aizvesti, izmantojot, Austrumeiropas, Centrālās Āzijas, Ziemeļāfrikas un Tuvo Austrumu maršrutus (norāda Interpols analītiskajā ziņojumā „Transportlīdzekļu noziedzība globālā perspektīvā”⁷⁸). Šajā noziedzīgajā biznesā Latvija tiek izmantota kā nozagto transportlīdzekļu maršruta sākums, nobeigums vai loģistikas posma daļa. Ir fiksēti gadījumi, kad tika aizturēti Latvijas, Lietuvas, Ukrainas, Baltkrievijas, Krievijas, Kazahstānas, Azerbaidžānas un Vācijas pilsoņi, kuri pārvietojās ar Latvijā, Lietuvā, Vācijā, Beļģijā, Francijā, Zviedrijā, Polijā un Anglijā nozagtajām automašīnām, un, kuru galamērķis bija Krievija, Baltkrievija vai centrālās un dienvidrietumu Āzijas valstis. Pie nozagtās automašīnas stūres var būt arī labticīgs automašīnas īpašnieks, kurš iegādājies zagto automašīnu, nezinot par tās statusu, vai starptautiskā noziedzīgā grupējuma dalībnieks, kura uzdevums ir nogādāt nozagto automašīnu mērķa valstī vai, iespējams, konkrētam pasūtītājam.

Otrā kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver informāciju par transportlīdzekļa zādzības izdarīšanas un pretdarības paņēmieniem. Izpētot zinātnisko un speciālo literatūru, kriminālprocesus, kā arī pamatojoties uz personīgo pieredzi, darba autors iepazīstina ar savu metodoloģisko redzējumu par transportlīdzekļa zādzību atklāšanu, par pamatu ņemot divus visai izplatītus transportlīdzekļa zādzības izdarīšanas paņēmienus: ”urķu” (hakeru)

⁷⁵ Organised property crime. Crime Areas & Trends. Organised Property Crime. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/organised-property-crime>, [aplūkots 1.04.2020.].

⁷⁶ Vehicle crime. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crimes/Vehicle-crime>, [aplūkots 4.07.2020.].

⁷⁷ Organizētās noziedzības grupas (OCG) un citi noziedznieki. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/socta/2021/organised-crime-groups.html>, [aplūkots 1.04.2021.].

⁷⁸ Analytical report Motor Vehicle Crime in Global Perspective. Pieejams: [https://www.interpol.int/en/content/interpol/search?SearchText=Motor+Vehicle+Crime+in+Global+Perspective&x=8&y=2-20140124%20WEBSITE%20public%20version%20\(1\)](https://www.interpol.int/en/content/interpol/search?SearchText=Motor+Vehicle+Crime+in+Global+Perspective&x=8&y=2-20140124%20WEBSITE%20public%20version%20(1)), [aplūkots 16.04.2021.].

paņēmiens, ar daudzveidīgu elektronisko un digitālo metodiku palīdzību tiek noteikti raidītāju kodi un tiek apietas iekārtu ražotāja bloķēšanas shēmas un, pats galvenais, – to veic profesionāli sagatavoti speciālisti; tradicionālais paņēmiens: neuzmanīgs īpašnieks neaizslēdz durvis, nepaceļ logus, atstāj aizdedzes atslēgu salonā, atstāj transportlīdzekli bez uzraudzības, kad motors darbojas, vai noziedznieks atrod nozaudētās atslēgas no transportlīdzekļa, izsitot sānstiklu vai atverot vēdlodziņu, iekļūst salonā un tad, piemeklējot atslēgu, atmūķējot vai neizmantojot aizdedzes atslēgu, noņemot vai salaužot aizdedzes slēdža aizsargpaneli, savieno tās vadus un iedarbina transportlīdzekļa motoru, ir gadījumi, kad transportlīdzekli nozog, aizbuktējot to ar cita transportlīdzekļa palīdzību vai pat novietojot uz pickabes, kā arī izmantojot evakuatora palīdzību;

Nolūkā izvairīties no atbildības, noziedznieki pielieto sekojošos transportlīdzekļa zādzības izmeklēšanas pretdarbības paņēmienus: nodrošina zagtam transportlīdzeklī glabāšanas vietu; nozieguma izdarīšanas laikā neizmanto un neņem līdzi personisko mobilo telefonu; nozieguma izdarīšanai izvēlas tumšo diennakts laiku vai vietu, kurā nav videonovērošanas kameras, bet ir gadījumi, kad ar trokšņa ģenerators palīdzību iestata traucējumus videonovērošanas kamerās; veic zagta transportlīdzekļa īpašnieka novērošanu un izsekošanu; nozieguma izdarīšanas laikā izmanto vienreizējas lietošanas cimdus, īpaši šim nolūkam sagatavotu apģērbu, apavus un mobilos telefonus, telefona un SIM kartes atmiņā atstājot tikai nozieguma dalībnieku numurus; iespēju robežās noskaidro policijas norīkojumu izvietošanu zādzības brīdī; pēc zagta transportlīdzekļa novietošanas glabāšanas vietā noslauka gludās virsmas salonā, dažreiz apstrādā visas virsmas ar odekolonu un pat ar dažādām degvielām; ievērojot konspirāciju, veic turpmākās darbības transportlīdzekļa realizēšanai; paši vai pastarpināti mēģina ietekmēt transportlīdzekļa īpašnieku, lai viņš neiesniedz iesniegumu par zādzību policijā; paši vai pastarpināti mēģina ietekmēt cietušo, lai viņš veic samaksu par transportlīdzekļa atgriešanu, neziņojot par to policijā; paši vai pastarpināti mēģina ietekmēt procesa virzītāju un/vai operatīvo darbinieku, lai izmeklēšana būtu veikta nekvalitatīvi, vai pat noziedzīgi piedāvājot slēpt pierādījumus, neveikt noteiktas izmeklēšanas darbības, par atlīdzību aizturētai personai grozīt drošības līdzekli, nesaistītu ar brīvības ierobežošanu, vai pat piedāvā sadarboties kriminālās grupas labā.

Minēto paņēmienu izklāsts ir tikai viens no variantiem. Zādzības vai tās pēdu slēpšanas paņēmienu izvēli ietekmē vairāki faktori, proti, noziedznieku kriminālā pieredze, intelekta līmenis, noziedzīgie un citi sakari, materiālais nodrošinājums, laika ierobežojums, policijas un sabiedrības pretdarbība.

Trešā kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver varbūtējā noziedznieka raksturojumu un iespējamus nozieguma motīvus un nolūkus.

Varbūtējā noziedznieka raksturojumu determinē nozieguma īstenošanas paņēmieni un pārbaudāmo personu loks⁷⁹. Varbūtējā noziedznieka raksturojumā autors iekļauj arī atbalstītāja raksturojumu, jo viņiem piemīt vienas un tās pašas raksturojuma īpašības. Uz varbūtējā noziedznieka raksturojumu var norādīt sekojoši raksturlielumi: noziedzīga nodarījuma paņēmieni ir primitīvā līmenī, tad ar lielu varbūtību var spriest, ka to izdarīja persona vai personu grupa, kura vai nu tikai uzsāka kriminālo dzīvi, vai nu ir no kriminālās vides zemākajiem slāņiem; noziedzīga nodarījuma paņēmieni ir izsmalcināti, tie prasa ne tikai izdomu, bet arī augstu izglītības līmeni un starptautiskos sakarus, tad ar lielu varbūtību var spriest, ka to izdarīja agrāk tiesātas par šādiem noziegumiem personu grupā, parasti to veic organizētās noziedzīgās grupas, kuras spējīgas izdarīt noziegumu no sagatavošanas etapa līdz realizācijai. Visbiežāk grupējumi sadarbojas savā starpā, katrs veic savu funkciju kopējā ķēdē. Daži grupējumi specializējas noteikta veida noziegumos, bet citi darbojas vairāku veidu noziegumos pret īpašumu. Vienas grupas specializējas transportlīdzekļu un/vai dokumentu zagšanā, vai nolaupīšanā, vai krāpšanā, citas – veic kvalificētu transporta līdzekļa identifikācijas numuru pārtaisīšanu, citas nodarbojas ar starptautisko loģistiku, kurai ir savas īpatnības, veicot

⁷⁹ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. -Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 16.lpp.

pretlikumīgā ceļā iegūta transportlīdzekļa loģistiku un jau pārtaisīta, „legalizēta”, transportlīdzekļa loģistiku. Grupējuma sastāvs var būt etniski vienvēidīgs, var būt jaukts, var būt bijušie klasesbiedri vai bērnības draugi, var būt bijušie nozieguma līdzdalībnieki, var būt personas, kuras kopā izcietušas cietumsodu, var būt no vienas apdzīvotas vietas, pilsētas, reģiona, var būt no vienas izcelsmes valsts, var būt no vairākām. Šīs grupas dalībnieku var raksturot šādi: persona ar noturīgu nervu sistēmu, bet ir arī agresīvie un ar nestabilu emocionālo stāvokli; ir iepriekšēja aizturēšanas, pratināšanas un pret darbības pieredze; ir cietumsoda izciešanas pieredze; ar noteiktu statusu un plašiem sakariem kriminālajā vidē, iespējams, starptautiskiem; respektē un visbiežāk ievēro kriminālās vides kanonus; ar speciālām zināšanām, pieredzi un prasmēm; ar radošām nosliecēm, lai realizētu noziedzīgus nodomus vai veiktu pret darbības; komunikācijā ar apkārtējiem, darbībasbiedriem, paziņām un sabiedrībā varētu būt gan atklāts, gan noslēgts; ar dzīves pieredzi; no dažādiem sociālajiem slāņiem; var piederēt pie partijām vai citām sabiedriskajām organizācijām vai izmantot tās ar viltu savam nolūkam; ar negatīvu attieksmi pret policiju kopumā. Bez tam, grupējuma kriminālistiskajā raksturojumā ir svarīgi identificēt un raksturot grupējuma līderi. Grupas līderis visbiežāk būs egoists ar stabilu apziņas deformāciju, nihilistisku attieksmi pret likumiem, sabiedrībā valdošo principu un morāles normu izkropļotu uztveršanu, nekritisku attieksmi pret sevi un paaugstinātu pašvērtējumu, patērējoši mantkārīgu tieksmi pēc parazitiska dzīvesveida, iegūstot to uz citu personu īpašuma rēķina, visbiežāk nedzer un nelieto narkotikas, ko nevar teikt par grupas dalībniekiem. Parasti pratinot šādas personas, pratināšana norit sarežģīti, un visdrīzāk pratināšana sākotnēji norisināsies pēc konfliktsituācijas scenārija.

Ceturtdā, ne mazāk svarīga kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver varbūtējā cietušā raksturojumu un informāciju par transportlīdzekli. Noziedzīgā nodarījuma upuris (cietušais) piedalās noziedzīga nodarījuma sākuma posmā un tā realizācijā. Loģiski, ka, pētot noziedzīga nodarījuma izdarīšanas mehānismu, analizējot lēmuma pieņemšanas procesu, ir būtiski izprast arī cietušā uzvedību un lomu.⁸⁰ Varbūtējā cietušā raksturojums svarīgs tāpēc, ka pastāv trīs versijas: pirmā – transportlīdzeklis ir nozagts; otrā – transportlīdzeklis nav nozagts, jo ziņotājs par zādzību ir maldījies; trešā – transportlīdzekļa zādzība ir paša ziņotāja inscenējums. Varbūtējā cietušā raksturojums ir pamats vienas no iepriekšminēto versiju apstiprināšanai. Autors, izpētot cietušo personu uzvedības klasifikācijas vikimoloģijas aspektā^{81,82,83}, nonāca pie secinājuma, ka transportlīdzekļa zādzības gadījumā varbūtējā cietušā uzvedība varētu būt: agresīva; iniciatīvu izrādoša; pasīva; neitrāla.

Piektā kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver informāciju par apstākļiem, kas sekmējuši transportlīdzekļa zādzību. Apstākļus, kas sekmēja transportlīdzekļa zādzību, var iedalīt „iekšējos” un „ārējos” apstākļos. „Iekšējie” apstākļi ir tādi apstākļi, kurus var ietekmēt notikumi un personas, kas ir saistītas ar konkrētu transportlīdzekli. „Ārējie” apstākļi ir tādi apstākļi, kurus var ietekmēt notikumi un personas, kas nav saistītas ar konkrētu transportlīdzekli.

Sākotnējo izmeklēšanas darbību un tām sekojošu operatīvās darbības pasākumu taktikas izklāsts

Par sākotnējām izmeklēšanas darbībām pieņemts uzskatīt visas izmeklēšanas darbības, kuras jāveic pēc notiekošā vai notikušā nozieguma apzināšanas līdz tā atklāšanai – aizdomās turētās personas noskaidrošanai – vai izvērsta tālākās izmeklēšanas plāna sagatavošanai nepieciešamās informācijas ieguvei⁸⁴.

Sākotnējās izmeklēšanas darbības transportlīdzekļu zādzību izmeklēšanā ir ziņotāja par zādzību, cietušā un liecinieku nopratināšana, notikuma vietas apskate, versijas izstrādāšana un

⁸⁰ Vilks A., Ķipēna K. Kriminoloģija. Mācību grāmata. - Rīga: Nordik, 2004. 19. lpp.

⁸¹ Zile J. Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā. - Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002. 42.lpp.

⁸² Ившин В. Г., Индрисова С. Ф., Татьяна Л. Г. Виктимология. - Москва, Wolters Kluwer, 2011. 33 стр.

⁸³ Малкина-Пых И. Г. Виктимология. Психология поведения жертвы. - Санкт-Петербург, Питер, 2017. 28стр.

⁸⁴ Kavalieris A., Konvalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. - Rīga: LPA, 1998. 196 lpp.

izmeklēšanas gaitas plānošana. Pratinot vai aptaujājot cietušo, maksimāli detalizēti jānoskaidro krimināli atsavināto mantu pazīmes un īpašības.⁸⁵

Pieņemot mutisko ziņojumu par transportlīdzekļa zādzību, jānoskaidro tā valsts reģistrācijas numurs, marka, modelis, izlaiduma gads, krāsa un citas sevišķas pazīmes. Izmantojot sakaru līdzekļus, par zādzību jāinformē policijas iestādes dežūrdaļa, kura tūlīt nozagtā transportlīdzekļa datus paziņo norīkojumam un struktūrvienībām savā atbildības teritorijā. Pēc iesnieguma par transportlīdzekļa zādzības faktu reģistrācijas Informācijas centra elektroniskajā Notikumu žurnālā nozagtā transportlīdzekļa dati vienlaicīgi iekļūst Iekšlietu ministrijas Informācijas centra integrētās informatīvās sistēmas „Meklējamais transports” masīvā un Šengenas valstu Informācijas sistēmā SIS, kā arī CSDD datu bāzē un Valsts robežsardzes informatīvajā sistēmā „Mustang”. Praksē arvien vairāk ir gadījumu, kad šādas savlaicīgas informācijas rezultātā vainīgo izdodas aizturēt pirms viņš sasniedzis ieplānoto transportlīdzekļa slēptuvi vai izbraucis no valsts.⁸⁶

Gadījumā, ja policija, cietušais vai nejauši garāmgājēji aiztur noziedznieku nozieguma brīdī, kad viņš mēģina iedarbināt vai braukt ar nozagto transportlīdzekli, pirmās neatliekamās darbības ir: aizturēšana; personas kratīšana, sastādot protokolu; transportlīdzekļa apskate; aizdomās turētā pratināšana ar mērķi noskaidrot un fiksēt viņa rīcības motīvus; cietušā meklēšana un nopratināšana. Veicot cietušā un liecinieku nopratināšanu, jāņem vērā, ka gan cietušais, gan liecinieks var sniegt nepatiesas liecības par noziedzīga nodarījuma apstākļiem. Piemēram, viņi var noslēpt nevēlamo faktu par savām darba vai personiskajām attiecībām, kuras viņus var kompromitēt, bet var būt noderīgi kriminālprocesā. Jautājumu saraksts atkarīgs no zādzības apstākļiem. Nopratināšanā ir jānoskaidro apstākļi, kuros atradās cietušais nozieguma laikā (veikalā, mājā u.tml.), vai kāds nav novērsis cietušā uzmanību ar sarunām, uzsaucieniem utt., kā arī jānoskaidro, kurš tuvumā esošais, pēc viņa domām, varētu izdarīt zādzību vai palīdzēt noziedzniekam. Tāpat jācenšas izdibināt, vai cietušais pirms zādzības nav tuvumā vairākkārt ievērojis vienu un to pašu transportlīdzekli vai cilvēku, kas varētu liecināt par mērķtiecīgu nozagtā transportlīdzekļa izsekošanu. Īpaši detalizēti par to jāpratina cietušais un pārējie transportlīdzekļa pasažieri, ja ir nozagts jauns, augstas klases transportlīdzeklis, jo tieši tādas automašīnas reti tiek zagtas nejauši.⁸⁷ Ja cietušais ir iegaumējis šo personu ārējo izskatu, viņam tas ir sīki jāapraksta. Nepieciešams ņemt vērā zādzības inscenēšanas iespēju dažādu motīvu dēļ (apdrošināšanas krāpšana, līzinga vai kredīta naudas izmaksāšanas neiespējamība, civiltiesisko attiecību noskaidrošana, iesniedzēja vai viņa paņēmas izvairīšanās no administratīvā soda vai aresta par izdarīto administratīvo pārkāpumu, vadot transportlīdzekli). Tādēļ nopratināšanas gaitā ir jānoskaidro, kam piederēja nozagtais transportlīdzeklis – pašam cietušajam vai citai personai, iestādei, kurā viņš strādā un tml. Bez cietušā svarīgi ir nopratināt personas, kuras var kaut ko pastāstīt par apstākļiem pirms zādzības, kuras redzēja nozieguma izdarīšanas faktu vai novēroja noziedznieka vai viņa līdzdalībnieku aizdomīgu uzvedību. Pie tādām personām pieder sētnieki, pastnieki, sargi, veikalu, noliktavu strādnieki, kaimiņos vai netālu dzīvojošie, sabiedriskā transporta vadītāji, pasažieri, pircēji, pārdevēji u.c.

Apkopojot un izanalizējot sākotnējo izmeklēšanas darbību gaitā gūto informāciju, jāizvirza versijas un jāplāno to pārbaude tālākās izmeklēšanas laikā. Par transportlīdzekļa zādzības fakta izdarīšanu var tikt izvirzītas šādas versijas: ir notikusi zādzība; zādzība nav notikusi un ziņotājs par zādzību ir maldijies; zādzība ir paša ziņotāja inscenēta (versija par zādzības inscenēšanu tiek pārbaudīta gandrīz visos gadījumos). Inscenēšanas pazīmes: transportlīdzeklis tiek atrasts pēc ceļu satiksmes negadījuma ar atslēgām aizdedzes slēdzenī; transportlīdzeklis tiek atrasts pēc ceļu satiksmes negadījuma, bet transportlīdzekļa īpašnieks vēršas ar iesniegumu par transportlīdzekļa zādzību vēlāk (dažreiz pēc 2-3 dienām); ziņotājs nevar precīzi noteikt transportlīdzekļa atstāšanas vietu vai laiku un kur vai pie kā atrodas atslēgas; transportlīdzeklis atrodas izņemto transportlīdzekļu stāvlaukumā, īpašnieka nav vai

⁸⁵ Kavalieris A., Makans L. Kriminālpolicista rokasgrāmata. – Rīga: LPA, 1999. 101.lpp.

⁸⁶ Kavalieris A. Noziegumu izmeklēšanas metodika. – Rīga: LPA, 2000, 108.lpp.

⁸⁷ Turpat, 2000. 109.lpp

atrodas alkohola reibuma stāvoklī, bet zādzības ziņotājs par to klusē. Iespējamā inscenējuma versija jāpārbauda maksimāli uzmanīgi, lai cietušais nevarētu traucēt un apgrūtināt pārbaudi, kā arī neapstiprināšanas gadījumā nenodarītu viņam morālu kaitējumu. Versija pati par sevi nav pierādījums lietā, bet, izejot no versijām, ir iespējams pieņemt lēmumus par attiecīgām darbībām kriminālprocesā. Prakses piemēri rāda, ka tas arī tiek darīts un dod pozitīvus rezultātus.

Tālāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības

Pētāmās lietas kategoriju turpmākā izmeklēšana ietver šādus primārus pasākumus: aizturēšana; atrastā transportlīdzekļa apskate; kratīšana; aizdomās turētā nopratināšana; uzrādīšana atpazīšanai; liecību pārbaude uz vietas; izmeklēšanas eksperiments.

Šīs kategorijas noziegumu izmeklēšanas darbību taktiska īpatnība ir atrastā nozagtā transportlīdzekļa apskate. Tā jāizdara ne tikai tad, kad policija atrada paslēpto nozagto transportlīdzekli, bet arī tad, kad transportlīdzeklis nelikumīgi aizbraukts bez nolūka to nozagt vai arī noziedznieks to atstājis cita iemesla dēļ, piemēram, bēgot no aizturēšanas, ja tas ir atgriezts tā īpašniekiem pret samaksu, sakarā ar bojājumu vai avāriju u.tml. Visos šajos gadījumos apskates galvenais mērķis ir atrast un fiksēt iespējamās noziedznieka pēdas – pirkstu nospiedumus, drēbju mikrodaļiņas un citu⁸⁸. Pēc atrastā transportlīdzekļa apskates nepieciešamības gadījumā jānosaka tā tehniskā ekspertīze, lai precizētu nodarītos bojājumus un kopējo materiālo zaudējumu apmēru, kā arī, lai noteiktu, vai automobilis nav pamests no likumpārkāpēja gribas neatkarīgu tehnisku iemeslu dēļ. Transportlīdzekļa vai atsevišķi atrasto transportlīdzekļa numurēto agregātu apskate jāizdara arī citos gadījumos: kad tas atrasts pie izmeklēšanā noskaidrotā aizdomās turētā, lai konstatētu, vai tas nav nozagtais transportlīdzeklis; kad cita tiesībaizsardzības vai valsts iestāde (robežsardze, Ceļu satiksmes drošības departaments un citi) paziņoja, ka atrasts vai aizturēts transportlīdzeklis ar identifikācijas numuru falsifikācijas pazīmēm; kad veicot kratīšanu vai citu izmeklēšanas darbību, tiek atrasts transportlīdzeklis izjauktā stāvoklī vai atrasti kādi no transportlīdzekļa numurētiem agregātiem.

Tālākā izmeklēšanas gaitā neatliekamākā izmeklēšanas darbība ir kratīšana ar nolūku atrast un izņemt⁸⁹ pierādījumus par iespējamām citu transportlīdzekļu zādzībām (zagtas mantas, rīki, ar kuriem veikts noziegums (mūķīzeris, skrūvgriezis) atslēgas no garāžas vārtiem, kur iespējams tiek paslēpts zagts transportlīdzeklis) un informāciju par nenoskaidrotiem līdzdalībniekiem (personas dokumentus, telefona numuru un adresu pierakstus), nozieguma pēdas uz aizdomās turamā ķermeņa (skrambas, nobrāzumi, savainojumi, putekļi, dubļi u.c.). Autora prakse šādu noziegumu izmeklēšanā liecina, ka iepriekš saplānota un taktiski laicīgi izdarīta kratīšana ir viena no visefektīvākajām izmeklēšanas darbībām, kuras rezultātā bieži izdodas iegūt vērtīgus pierādījumus izmeklējamajā lietā, kā arī dažreiz iegūt pierādījumus cita bīstama nozieguma atklāšanai. Izzinot un izanalizējot kriminālistikas zinātnieku (A.Kavaleris⁹⁰, T.Averjanova, R.Belkins, J.Kornouhova un J.Rosinskis⁹¹) definētos kratīšanas vispārējos noteikumus, kā arī ņemot vērā personīgo praksi, autors piedāvā šādu kratīšanas metodiku: pirms doties uz kratīšanu, ir nepieciešams izpētīt visu informāciju, kas saistīta ar kratīšanas objektu; sākot kratīšanu, jāatceras sena patiesība – visdrošāk noslēpt meklējamo var, to atstājot visredzamākā vietā, tādēļ tās jāapskata īpaši koncentrēti un uzmanīgi; kratīšanu nedrīkst izdarīt vienpersoniski; vienam kratīšanas dalībniekam nepārtraukti jānovēro klātesošās personas, lai nepieļautu meklējamā priekšmeta pārslēpšanu, vai konstatētu meklējamā objekta atrašanās vietu; kratīšanu vienmēr jāizdara rūpīgi, nežēlojot tai laiku, sevišķi rūpīgi jāpārbauda vietas, kurās ir nepatīkami⁹² vai grūti meklēt; izņemot atrasto, uz slēptuvju iekšējām sienām jāmeklē, jāaglabā un jāfiksē izkratāmās personas pirkstu nospiedumi un citas pēdas; kratīšanā maksimāli jāizmanto kriminālistiskā tehnika, it īpaši meklēšanas līdzekļi un rīki; kratīšanas gaitā nedrīkst pieļaut

⁸⁸ Kavaleris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. - Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 136.lpp.

⁸⁹ Kriminālprocesa likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.74(3232)., 11.05.2005. - Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820>, [aplūkots 20.02.2021]. 179.p.

⁹⁰ Kavaleris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. - Rīga: LPA, 1998. 91-92 lpp.

⁹¹ Аверьянова Т. В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. Криминалистика.-Москва, НОРМА, 2016. С.578-584.

⁹² Kavaleris A., Makans L. Kriminālpolicista rokasgrāmata. - Rīga: LPA, 1999. 32.lpp.

klātesošajiem izmantot mobilo telefonu, pārvietoties pašiem vai pārvietot jebkādu no ārpuses redzamu priekšmetu apsekojamā telpā, policijai ieteicams uzdot vienlaicīgi nemanāmi novērot kratāmās vietas apkārtni. Bez tam kratīšanu var sadalīt uz pirmreizēju un atkārtotu. Autors oponē kriminālistikas mācību grāmatu autoriem jautājumā par to, kādos gadījumos tiek veikta atkārtota kratīšana⁹³ un uzskata, ka atkārtotu kratīšanu jāizdara gadījumos: ja pirmreizējās kratīšanas laikā netika atrastas meklējamās personas vai priekšmeti, jo kratīšana veikta nelabvēlīgos apstākļos, piemēram, ziņkārīgo pūļu klātbūtnē, klātesošo personu pretdarbība, nelabvēlīgie laika apstākļi, nepietiekami apgaismotā vidē, bez kinologa ar dienesta suni vai cita speciālista atbalsta u.tml.; ja iegūtajā operatīvajā informācijā ir ne tikai ziņas par to, ka meklējamais priekšmets tomēr atrodas kratīšanas vietā, bet arī par to, kur tieši tas atrodas, nolūkā neatšifrēt šādu ziņu avotu, atkārtotu kratīšanu nedrīkst sākt no šīs vietas, proti, meklējamais objekts ir jāatrod šķietami nejauši; ja ir pamats uzskatīt, ka meklējamais objekts pirmreizējās kratīšanas laikā bija noslēpts kratīšanai neparedzētā vietā, bet pēc kratīšanas, atrodoties zināmā psihiskā atslodzē, tas atkal atnests vai ir noslēpti jauni objekti.

Transportlīdzekļa kratīšanas metodika paredz transportlīdzekļa pārmeklēšanu no ārpuses un iekšpuses. Transportlīdzekļa ārpusē jāpārmeklē visu veida ierīces, īpaši papildus uzstādītās. No iekšpuses rūpīgi jāpārmeklē: motora nodalījumu, salonu, zem priekšējiem sēdekļiem, to spraugas, aiz un zem aizmugures sēdekļiem, visas – gan durvju, gan sēdekļu kabatas, zem grīdas paklājiņiem un sēdekļu pārvalkiem, aiz saules sargiem, cimdu nodalījumā; virsbūvi, uzmanīgi izpēta durvis, bagāžas nodalījumu un transportlīdzekļa apakšējo daļu. Ir gadījumi, kad meklējamais objekts atradies automašīnas riepās, benzīna bākās, motorā vai speciāli ierīkotās slēptuvēs zem sēdekļa, virsbūves, salona sienās u.tml. Bez tam jāpārmeklē transportlīdzekļa datora tīklu un atmiņā saglabāto informāciju. Lai kvalitatīvi veiktu kratīšanu, kratīšanas veicējam jāiesaista kratīšanā speciālistus ar zināšanām transportlīdzekļa uzbūves un informācijas tehnoloģiju jomās, kā arī kratīšanai jāizmanto telpu, kas aprīkota ar cēlēj mehānismu.

Svarīgu nozīmi jāvelta personas, pret kuru tiek veikta kratīšana, novērošanas taktikai, viņa uzvedībai, reakcijai uz kratītāju darbībām. Pēc kratīšanas kriminālpolicijai var uzdot izdarīt attiecīgus operatīvās darbības pasākumus, lai noskaidrotu izkratīto personu reakciju un rīcību.

Zādzību no transportlīdzekļa izmeklēšanas metodika

Kriminālistikas mācību grāmatu autori (A.Kavaleris⁹⁴, T.Averjanova, R.Belkins, J.Kornouhova un J.Rosinskis⁹⁵, A.J.Fisher Barry⁹⁶) zādzību no transportlīdzekļa izmeklēšanas metodiku neizdala no vispārējās zādzību izmeklēšanas metodikas. Taču autors uzskata, ka zādzību no transportlīdzekļa izmeklēšanas metodikai ir savas īpašības, proti, objekts – transportlīdzeklis. Šī noziedzīgā nodarījuma kriminālistiskais raksturojums ietver informāciju par zādzības no transportlīdzekļa izdarīšanas paņēmieniem. Pēc izdarīšanas paņēmiena zādzība no transportlīdzekļa īpaši neatšķiras no tradicionālās transportlīdzekļa zādzības, jo apdraudējuma priekšmets ir viens un tas pats un iekļūšanas paņēmieni ir vienādi. Galvenā atšķirība ir tā, ka pirmajā gadījumā transportlīdzeklis paliek uz vietas, līdz ar to zagļi savas darbības cenšas dažādi variēt. Nākamā kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver varbūtējā noziedznieka raksturojumu. Raksturojot nozieguma subjektu, pēc autora pētītiem tiesu spriedumiem un personīgās pieredzes var secināt, ka zādzību no transportlīdzekļa izdarītāji pārsvarā ir personas, kuras vai nu tikai nesen uzsākušas kriminālās aktivitātes un tāpēc ir ar nelielu pieredzi šajā jomā, vai ir no kriminālo grupējumu zemākajiem slāņiem, kuri slinkuma, zemā izglītības līmeņa un gara spēju dēļ vai cita iemesla dēļ nodarbojas ar zādzībām no transportlīdzekļiem.

Zādzības no transportlīdzekļa gadījumā izmeklēšanā atrastās pēdas ir gandrīz vienīgais izņemtais pierādījums notikuma vietā. Tāpēc procesa virzītājam un ekspertam šeit ir īpaša loma, lai rūpīgas apskates laikā visas pēdas kvalitatīvi izņemtu un saglabātu. Lielākā daļa šo

⁹³ Kavaleris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. - Rīga: LPA, 1998. 85 lpp.

⁹⁴ Kavaleris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. - Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 105-154.lpp.

⁹⁵ Аверьянова Т. В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. Криминалистика, НОПМА, 2016. С.701-731.

⁹⁶ Fisher Barry A.J. Techniques of Crime Scene Investigation Seventh Edition. Boca Raton, USA. CRS Press. 2004. pages 382-403.

noziegumu tiek izdarīti sērijveidā, tātad vienā pagalmā tiek apzagti divi, pieci, pat desmit transportlīdzekļi.

Transportlīdzekļu nolaupīšanas izmeklēšanas metodika

Prestižākie, divgadīgie, trīsgadīgie vai pēdējo izlaiduma gadu modeļi tiek atsavināti visbīstamākā veidā – ar laupīšanas uzbrukumu. Darba autors piedāvā papildināt esošo profesora A.Kavaliera automašīnas nolaupīšanas izmeklēšanas metodiku⁹⁷ atbilstoši mūsdienu situācijai. Apskatāmā nozieguma kriminālistiskā raksturojuma struktūras pamats ietver informāciju par transportlīdzekļa laupīšanas izdarīšanas paņēmieniem. Transportlīdzekļu laupīšanas gadījumā cietušajam tiek nodarīts materiālais zaudējums un pastāv reāli draudi fiziskai veselībai. Bet laupīšanas paņēmieni ir nedaudz, proti: noziedznieki slēpjas salonā; noziedznieki veic nenozīmīgu ceļu satiksmes negadījumu ar transportlīdzekli; viens no noziedzniekiem novērš uzmanību, piemēram, palūdz parādīt kartē kādu maršrutu; noziedznieki ar savu transportlīdzekli bloķē ceļu; noziedznieki pienāk pie vadītājā vai iesēžas salonā, draudot ar ieroci vai nazi, piekauj, dažreiz nožņaudz. Pēc minētām darbībām noziedznieki ar spēku sagrābj vadītāju un/vai īpašnieku un izmet no salona.

Transportlīdzekļu krāpšanas izmeklēšanas metodika

Autors uzskata par nepieciešamu pilnveidot kriminālistikas speciālistu iepriekš izstrādāto krāpšanas izmeklēšanas metodiku (ieskaitot profesora A.Kavaliera⁹⁸ izstrādāto krāpšanas izmeklēšanas metodiku) atbilstoši mūsdienu situācijai. Kas attiecas uz krāpšanām, kur nozieguma priekšmets ir transportlīdzeklis, šāda veida nozieguma īstenošanas metodikai ir sava specifika, kas atšķiras no citiem krāpšanas veidiem. Šāda veida krāpšanas kriminālistiskais raksturojums ietver informāciju par krāpšanas izdarīšanas paņēmieniem.

Transportlīdzekļu apdrošināšanas krāpšanas izmeklēšanas metodika

Apdrošināšanas krāpšanas kriminālistiskā raksturojuma struktūras pamats ietver informāciju par apdrošināšanas krāpšanas izdarīšanas paņēmieniem. Sākotnējo izmeklēšanas darbību un tiem sekojošo operatīvās darbības pasākumu klāstu jāpapildina ar sekojošo: ar Valsts robežsardzes informatīvo sistēmu „MUSTANG” noskaidrot, kad pēdējo reizi iesniegumā minētais transportlīdzeklis šķērsoja valsts robežu, kas bija vadītājs un pasažieri; pārbaudīt nozagtā transportlīdzekļa atslēgu identitāti un pēc ražotāja uzņēmuma datiem tāda paša modeļa transportlīdzekļa atslēgu komplektu, jo dažreiz īpašniekam neizdodas atgūt oriģinālo atslēgu, un tad viņš vienkārši uz cerību pamata iesniedz citas atslēgas. Tas pats jāpārbauda arī attiecībā uz signalizācijas pultīm; pārbaudīt īpašnieka kredītvēsturi.

Ar krāpšanām saistīto noziegumu izmeklēšanas metodikas saturs

Kriminālistiskajās klasifikācijās krāpšanas veidu ir nesalīdzināmi daudz, tāpēc tos uzskaitīt ir praktiski neiespējami, jo tie ir mainīgi izpausmēs un bieži vien apvieno vairākus krāpšanas veidus. ANO Narkotiku un noziedzības apkarošanas birojs⁹⁹ sniedz starptautisku krāpšanas klasifikāciju: akcīzes krāpšana, ieguldījumu krāpšana, attālināta komerciāla krāpšana, maksājuma rīkojumu krāpšana, pievienotās vērtības nodokļa krāpšana, apdrošināšanas krāpšana, ieguvumu krāpšana, ES subsīdiu krāpšana, iepirkuma procedūras krāpšana, kredītu un hipotēku krāpšana. Autors ir pētījis attālinātas komerciālas krāpšanas pārrobežu aspektā, kas izdarītas ar mūsdienīgiem tehniskiem līdzekļiem un jauno tehnoloģiju palīdzību.

Attālinātas komerciālās krāpšanas kriminālistiskais raksturojums

Izpētot zinātnisko un speciālo literatūru, kriminālprocesus (gan lietvedībā esošos, gan izbeigtos), kā arī, pamatojoties uz personīgo pieredzi, darba autors identificē attālinātas komerciālas krāpšanas pazīmes: piedāvājumi šķiet „pārāk labi, lai tie būtu patiesi”; lēmuma pieņemšanai ir noteikts ierobežots laika periods; nepieciešama priekšapmaksa; personiskā informācija tiek pieprasīta pa telefonu vai internetu; pretējās puses sarunu dalībnieki izmanto brutālus pārdošanas paņēmienus, uzstājīgi apgalvojot, ka ir nepieciešama tūlītēja rīcība.

⁹⁷ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. - Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. 154.lpp.

⁹⁸ Turpat, 154.-160.lpp.

⁹⁹ International Classification of Crime for Statistical Purposes. United Nations Office on Drugs and Crime. Pieejams: <https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/web.pdf>, [aplūkots 6.07.2021].

Ņemot vērā attālinātas komerciālas krāpšanas īpatnības, autors identificē sekojošus attālinātas komerciālas krāpšanas izdarīšanas paņēmienus:

- imitējot tiešsaistes izsoles un tiešsaistes mazumtirdzniecību – cenšoties piedāvāt it kā augstvērtīgas preces, kas varētu piesaistīt daudzus patērētājus;
- savaldzinot upurus sūtīt naudu par apsolītajiem priekšmetiem, bet pēc tam nepiegādājot neko vai tikai piegādājot kādu priekšmetu, kas ir daudz mazāk vērtīgs nekā tas, kas tika apsolīts;
- dibinot firmas, kuras piedāvā darbu vai pieņemot noguldījumus, un pēc tam, saņemot naudu, pazūdot nezināmā virzienā;
- reklamējot varbūtējas uzņēmējdarbības iespējas, kas, domājams, ļaus indivīdiem nopelnīt tūkstošiem *euro* mēnesī, strādājot mājās;
- zvanot iespējamam upurim uz mobilo telefonu un uzreiz noliek klausuli- uzpīkstina, nesagaidot atbildi (daudzi cilvēki pārzvana, kaut vai aiz ziņkāres, nemaz nenojaušot, ka tas ir maksas numurs);
- zvanot upurim un paskaidrojot, ka tiek zvanīts no policijas un informējot, ka upura radnieks ir iekļuvis nelaimē un viņam draud kriminālsods, bet ir iespējams izpestīt radnieku no nepatīkšanām, samaksājot noteiktu naudas summu neilgā laika sprīdī;
- pieprasot ziedojumus neeksistējošu organizāciju vārdā;
- sazinoties ar indivīdiem, tiek piedāvāts viņiem palīdzēt samazināt kredīta procentu likmes, iekasējot maksu;
- sazinoties ar iespējamiem upuriem, kas var saņemt ievērojamu mantojumu no ģimenes locekļa vai no personas, kas nomira bez mantiniekiem.

Krāpnieku mērķis šādos gadījumos var būt citu lietotāju datu iegūšana vēstuļu sūtīšanai no lietotāju profiliem, profila datu rediģēšana, pat profila izdzēšana, izveidojot lapu, kas vizuāli atgādina nepieciešamā tīmekļa vietnes sāukmlapu. Kad tā ir atvērta, cilvēkiem it kā no jauna prasa reģistrēties portālā un šajā brīdī upuris savu e-pastu un paroli nodod krāpniekam. Tāpat var tikt sūtīti masveida e-pasti, kuros sūtītājs izliekas par vīrieti vai sievieti, kuru interesē romantiskas attiecības. Upuri, kas reaģē uz šādiem e-pasta ziņojumiem, var tikt pakļauti garai e-pastu plūsmai vai pat tālruņa zvaniem, kas apliecina mīlestību. Visbeidzot, upuris sūta būtiskas naudas summas savām „īstajām mīlestībām”.

Krāpnieks var zvanaīt un uzdoties par informācijas tehnoloģiju speciālistu no uzņēmuma (vai kā bankas darbinieks), informējot par uzņēmuma sistēmas drošības pārkāpumiem un pieprasot no upura finanšu informāciju, kas nepieciešama attālinātas piekļuves programmatūras pārbaudei un/vai lejupielādei. Mudina upuri sazināties ar banku un lieto tehnoloģiju, lai paliktu uz līnijas pēc zvana izbeigšanas un tādējādi iegūtu konfidenciālu finanšu informāciju.

Nākamā kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver varbūtējā noziedznieka raksturojumu un iespējamās nozieguma motīvus un nolūkus. Krāpšanu, tāpat kā citus noziegumus, īsteno gan vienpersoniski, gan grupā. Krāpnieka psiholoģiskais portrets atšķiras no zagļa psiholoģiskā portreta. Šo noziegumu īsteno noziedzīgas grupas vai OCG un krāpšanā iesaistītie noziedznieki mēdz būt ar augstu izglītības līmeni un starptautiskiem sakariem, un ar lielu varbūtību var spriest, ka tās ir agrāk par šādiem noziegumiem tiesātas personas. Ja krāpšana izdarīta grupā, ieteicams varbūtējo noziedznieku raksturojumus veidot diferencēti: krāpšanas shēmas izgudrotāja un organizētāja raksturojums vienmēr būtiski atšķiras no vienkārša krāpšanas izdarītāja raksturojuma. Izmeklēšanas prakses dati¹⁰⁰ liecina, ka krāpšanas shēmas izgudrotājs var būt pat neiesaistīts krāpšanas shēmas realizācijā, bet viņš saņem peļņu par noziedzīgam grupējumam radītu nozieguma realizācijas shēmu. Izgudrotājs ir cilvēks ar radošu pieeju savu plānu īstenošanai, ar zināšanām saskarsmes psiholoģijā un prakses iemaņām komunikācijā. Var būt pat nesodīts, bet viennozīmīgi ar sakariem starptautiskā līmenī kriminālajā vidē. Organizatoram jānodrošina krāpšanas shēmas realizāciju tā, ka, kamēr notiek

¹⁰⁰ Tiesu prakse lietās par krāpšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Pieejams: www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2009/tp_krapsana.doc, [aplūkots 5.04.2021.].

komunikācija ar upuri, citiem īstenotājiem tiek sniegta informācija par upura atrašanās vietu un naudas saņemšanas kārtību. Līdztekus organizatora lomai ne mazāk svarīga loma ir personai, kura komunicē ar upuri, tās iemaņām un prasmēm. Tas varētu būt gan krāpšanas shēmas izgudrotājs, gan organizators vai cita algotā persona, jo nepieciešams veikt sarunas ar upuri tā, lai viņu pārliecinātu par to, ka tieši viņa radnieks iekļuvis nelaimē, lai viņam nebūtu iespēju sazināties ar radniekiem vai policiju, un, lai viņš samaksā nepieciešamo summu. Verbālas un neverbālas komunikācijas veikšanai paaugstinātas spriedzes apstākļos vajadzīgas īpašas rakstura īpašības un profesionālas iemaņas, ko nevar izdarīt jebkurš cilvēks. Pārējām personām, kuras ir iesaistītas krāpšanas realizācijas shēmā, ir atbalsta funkcijas, proti, piesegšana, novērošana, naudas saņemšana (skaidrā veidā, ar pārskaitījumu, vai kopā ar upuri bankomātā). Minēto personu raksturojums neatšķiras no noziedznieka vispārīga raksturojuma. Vēl viena kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver veidu, kādā policija parasti uzzina par šāda paņēmiena īstenotām krāpšanas shēmām. Parasti par darbā pētāmā krāpšanas paņēmiena īstenošanu policija uzzina no cietušā, kad krāpnieki jau ir saņēmuši naudu. Tas apgrūtina izmeklēšanu, jo upuris bieži vien gandrīz neko nevar pastāstīt par krāpnieku. Nav arī parastiem noziegumiem raksturīgu pēdu, pēc kurām varētu identificēt noziedznieku. Vienīgais, ko labākā gadījumā upuris var pastāstīt par krāpnieku – nosaukt telefona numuru, no kura ir zvanīts un aprakstīt krāpnieka balsi. Pēdējā kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver informāciju par apstākļiem, kas sekmējuši pētāmās krāpšanas shēmas īstenošanu, tas ir:

- upura sociāli ekonomiskais statuss, psiholoģiskais stāvoklis, vecums, dzimuma un mentalitātes īpatnības un juridisko zināšanu trūkums, viktīma uzvedība;
- sarežģīti un dažreiz neiespējami viennozīmīgi noteikt noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vietu;
- nesavlaicīga iedzīvotāju informēšana un izglītošana attiecībā par iespējamajiem krāpšanas shēmas īstenošanas paņēmieniem, iesaistot masu medijus un īstenojot izglītojošas programmas.

Sākotnējo un tālāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības

Sākotnējās izmeklēšanas darbības būtiski apgrūtina apstākļi, ka upuris, pētāmajā gadījumā, gandrīz nekad neredz krāpnieku. Lai atklātu šādas krāpšanas, policijas darbiniekam nākas strādāt vadoties no situācijas. Vispārēji var izdalīt trīs situāciju veidus: krāpnieks ir zināms un ir aizturēts krāpšanas izdarīšanas laikā vai uzreiz pēc krāpšanas izdarīšanas; krāpnieks ir zināms, bet slēpjas no izmeklēšanas un krāpnieks nav zināms. Šādā gadījumā izmeklētājs nodrošina: noziedzīga nodarījuma kriminālistiskā raksturojuma izveidi; policijas rīcībā esošo datu bāzu pārbaudi; kriminālmeklēšanas pasākumu organizēšanu.¹⁰¹ Tālāko izmeklēšanas pasākumu īpatnību determinē upura un krāpnieka mobilās ierīces un datu nesēju apskate un nosakamās ekspertīzes. Mobilās ierīces un datu nesēji saglabā daudz informācijas, ko var izmantot izmeklēšanas pierādījumu iegūšanai. Apskates laikā var atrast un izņemt varbūtēja noziedznieka pirkstu nospiedumus, smaržu pēdas un/vai sviedru pēdas, kas derīgas gan DNS profila noteikšanai, gan odoroloģijai, bet, piesaistot datortehnikas speciālistu, ir iespēja iegūt vēl papildus ievērojami lielu informācijas klāstu: datora IP adresi, dislokāciju, piekļuves datumu, laiku un aplūkoto informāciju; atmiņas kataloga kontaktus; veiktos izejošos un saņemtos zvanus; atmiņā esošas SMS un MMS; e-pastus; saglabātos foto, video un audio failus; informāciju, kas pieejama SIM kartes atmiņā. Tehniskie līdzekļi, kas ļauj iegūt pierādījumus no informācijas tehnoloģiju iekārtām un datiem, ir nepārtrauktā attīstības procesā, to ir daudz un tie ir nepārtraukti mainīgi funkcionalitātē, kā arī to iegāde prasa finanšu līdzekļus.¹⁰² Turklāt nepārtraukti jāapmāca un jāpilnveido zināšanas gan tehniskajiem darbiniekiem, gan izmeklētājiem un operatīvajiem darbiniekiem. Lai pierādītu noziedznieku vainu, ņemot vērā

¹⁰¹ Кожевников И. Н., Баяхчев В. Г., Буторин Л. А. и др. Вопросы расследования преступлений. - Москва. Спарк, 1997. С.799.

¹⁰² Ministru kabineta 2016.gada 6.aprīļa rīkojums Nr.248 „Par Valsts policijas attīstības koncepciju” Latvijas Vēstnesis, 69 (5641), 11.04.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=281390> [aplūkots 20.07.2020], 42.lpp.

izmeklēšanas iespējas iegūt pierādījumus, visticamāk būs iespēja nozīmēt fonoskopiskās, datortehniskās, odoroloģiskās un ļoti reti rokraksta un daktiloskopiskās ekspertīzes.

Reliģisko priekšmetu zādzību izmeklēšanas metodikas saturs

Apdraudējuma objekti, reliģisko priekšmetu zādzības gadījumā, ir dievnami (katoļu un pareizticīgo baznīcas, vecticībnieku lūgšanas nami visā Latvijas teritorijā), kapsētas un cilvēku mājokļi visā Latvijas teritorijā. Parasti reliģisko priekšmetu zādzību no dievnamiem īsteno noziedzīgie grupējumi ar stingru hierarhiju un lomu sadali, ņemot vērā katra grupas dalībnieka iemaņas, jo ir nepieciešams: iekļūt telpā, pārvarot dažādus šķēršļus; ļoti īsā laikā un neapgaismotā telpā pareizi izvēlēties vērtīgāko reliģisko priekšmetu; pēc zādzības izdarīšanas realizēt to „melnajā tirgū” vai pasūtītājam, neatklājot to, ka reliģiskais priekšmets ir nozagts. Jāņem vērā arī apstākļi, ka šādu reliģisko priekšmetu pircēju loks ir šaurs un noslēgts. Reliģisko priekšmetu zādzības izdarīšanas paņēmieni īstenošanu autors iedala sekojošos etapos:

- *Sagatavošanās etaps.* Etapa galvenā īpatnība saistīta ar informācijas iegūšanu par vērtīga reliģiska priekšmeta esamību noteiktā vietā. Informācijas avoti varētu būt: reliģiskas organizācijas loceklis; persona, kurai tās nodarbošanās specifika vai dzīvesveida dēļ pieejama informācija par reliģiska priekšmeta esamību noteiktā vietā; kultūras pieminekļu saraksts Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldes mājas lapā; pašvaldību izdotas kartes un bukleti, kuros ir atzīmēti pašvaldībā esošie dievnami un citi. Pēc iespējamā noziegumu izdarīšanas vietas izvēles, noziedznieki obligāti apseko to, ar mērķi noteikt: vai tiešām šajā vietā ir vērtīgi reliģiskie priekšmeti; objekta ģeogrāfisko izvietojumu, piebraucamos ceļus, kādas ēkas ir apkārt objektam un teritoriālo policijas spēku izvietojumu; vai objekts ir apsargāts vai nē, un kāds ir apsardzes firmas reaģēšanas laiks; kādus šķēršļus jāpārvar, lai iekļūtu objektā u.c.. Vienlaikus noziedznieki izstrādā maršrutu līdz un no noziegumu izdarīšanas vietas, ņemot vērā policijas spēku izvietojumu maršrutā, un apsekošanas laikā reāli to pārbauda.
- *Zādzības izdarīšanas etaps.* Noziedznieki, piebraucot pie noziegumu izdarīšanas vietas atstāj novērotāju, kura pienākums ir brīdināt līdzdalībniekus, kuri veic iekļūšanu un īsā laikā identificē vērtīgākos reliģiskos priekšmetus, tos nozog un atstāj nozieguma izdarīšanas vietu. Nozagtie reliģiskie priekšmeti tiek paslēpti vietās, kuras nevar saistīt ar nozieguma izdarītājiem.
- *Nozagto reliģisko priekšmetu realizācijas etaps.* Īstenojot savu mantkārtīgo nolūku gūt peļņu, noziedznieki paši vai ar atbalstītāju palīdzību nozagtos reliģiskos priekšmetus realizē gan „melnajā tirgū”, gan legāli, bet slēpjot faktu, ka reliģiskais priekšmets ir nozagts. Izmeklēšanai jāņem vērā arī tādi apstākļi, ka reliģisko priekšmetu pircēju loks ir šaurs un slēgts, un to, ka nozagtie reliģiskie priekšmeti tiks realizēti tālu no to zādzības vietas un bieži pat citā valstī. Noziedznieki vienmēr dara visu, lai viņu darbības nebūtu atmaskotas, tāpēc savas drošības dēļ, šā etapa pamatnosacījums ir zagto reliģisko priekšmetu realizācija cik iespējams tālāk no zādzības vietas. Proti, citā pilsētā, reģionā, valstī. Praksē bija gadījumi, kad Latvijā zagtas svētbildes bija atrastas antīkvāra izsolē Lielbritānijā¹⁰³.

Nolūkā izvairīties no atbildības, noziedznieki pielieto sekojošos pret darbības paņēmienus: visu laiku ievēro stingru konspirāciju un maskēšanu, slēpjot savu identitāti; vāc informāciju par policijas un apsardzes firmu spēku izvietojumu, patrulēšanas maršrutiem un reaģēšanas iespējām; ierīko zagto priekšmetu glabāšanas vietas. Varbūtējā noziedznieka raksturojumam ir tādas īpatnības kā: varbūtējā noziedznieka speciālas zināšanas reliģiska priekšmeta novērtēšanas jomā (tādu personu loks kriminālajā vidē ir visai šaurs), zādzības praktiski vienmēr tiek izdarītas personu grupā pēc iepriekšējās vienošanās un turklāt ar līdzdalībniekiem (organizētājiem, uzskūditājiem vai atbalstītājiem), kuri reliģisko priekšmetu zādzībā tieši nav piedalījušies.

Nākamā ne mazāk svarīga kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver varbūtējā cietušā raksturojumu un informāciju par zagtiem reliģiskiem priekšmetiem. Raksturojot varbūtējo cietušo, svarīgi atzīmēt, ka versiju par inscenējumu vai ziņotāja par

¹⁰³ Latgales apgabaltiesas 2017.gada 19.decembra spriedums kriminālprocesā Nr.11331031512.

zādzību maldināšanas pastāvēšanas varbūtība irniecīga. Šajā gadījumā cietušie ir reliģiski, konservatīvi un sabiedrībā cienīti cilvēki, reliģisko organizāciju garīgais personāls, kuri citas ticības cilvēkam daudz ko nestāstīs, bet nekad nemelos, jo meli ir grēks. Reliģisko priekšmetu zādzības gadījumā cietušajam nepieciešams pieteikt zaudējuma apmēru. Tā ir pirmā problēma, jo svētā krusta vai svētbildes vērtību bez šaubām var noteikt, ja priekšmets ir pieejams, bet gadījumā, ja priekšmets ir nozagts, tad to noteikt var tikai pēc cietušā vārdiem. Līdz ar to konstatējama arī otrā problēma, ka, visbiežāk, kā to apstiprina prakse, cietušais ir cienījamā vecumā, nereti ar dzirdes vai redzes problēmām un citām šim vecumam raksturīgām īpatnībām. Trešā problēma ir saistīta ar zemu uzticības līmeni tiesībsardzības iestādēm un ticību taisnīgumam vispār. Policija, papildus cietušā ziņām, var saņemt informāciju par dievnamos izvietotiem reliģiskiem priekšmetiem (svētbilžu un dievnamu grāmatu saraksti ar inventāra numuriem) Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā, taču minētajā arhīvā atrodas dati par 1979.gadu, bez tam, no Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centra elektroniskā pakalpojuma, kura galvenais mērķis ir veicināt kustamo kultūras objektu īpašnieku un turētāju iespējas izveidot un saglabāt objektu aprakstus un fotoattēlus, lai tie varētu tikt iesniegti tiesībsardzības iestādēm objektu zudumu gadījumā¹⁰⁴, kuras cietušie gandrīz neizmanto. Bez precīza apraksta, pat atrodot nozagto reliģisko priekšmetu, nebūs iespējams pierādīt, kam konkrēti pieder atrastais priekšmets. Policija praksē bieži sastopas ar tādiem gadījumiem, kad zādzība ir notikusi jau ilgu laiku pirms zādzības fakta konstatēšanas. Šajos gadījumos zādzības faktu konstatē garīdznieki tikai tad, kad ierodas reliģisko rituālu izpildīšanai. Pēdējā kriminālistiskā raksturojuma struktūras sastāvdaļa ietver informāciju par apstākļiem, kas sekmējuši reliģiska priekšmeta zādzību. Par nozīmīgākajām problēmām darba autors uzskata sekojošas:

- dievnamu lielākā daļa nav aprīkota ar apsardzes signalizāciju, savienotu ar apsardzes firmas dežūrdaļu;
- apsardzes firmas reaģēšanas laiks ir vairāk nekā 10 minūtes;
- dievnams atrodas mazapdzīvotā vietā un atvērts tikai reliģisko rituālu izpildīšanai pēc nepieciešamības;
- cietušais nespēj sniegt mantas precīzu aprakstu vai uzrādīt fotoattēlus;
- garīdznieki nesastāda kultūras objekta aprakstu un nepievieno fotoattēlus, izmantojot piedāvāto publisko e-pakalpojumu;
- informācijas par reliģiskiem objektiem un priekšmetiem publiska pieejamība, piemēram, interneta tīmekļos, pašvaldības un reliģiskas organizācijas informācijas centros.

Sākotnējo un tālāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības

Pieņemot mutisku ziņojumu par reliģisku priekšmetu zādzību, jānoskaidro, kur atradās nozagtie reliģiskie priekšmeti, viņu sevišķās pazīmes un nekavējoties par to jāpaziņo norīkojumam un struktūrvienībām savā atbildības teritorijā un tuvākajām policijas reģionālajām pārvaldēm. Vienaļcīgi jāveic noziedznieka atrašanās rajona bloķēšana. Bloķēšana tiek veikta ar mērķi nepieļaut noziedznieku aiziešanu. Šo noziegumu izmeklēšanas efektivitāti nosaka policijas amatpersonas pratināšanas iemaņas un prasmes, jo gan ziņotājs par zādzību, gan cietušais, gan liecinieki visbiežāk ir dievticīgie cilvēki, komunikācijas laikā ar kuriem jāzina un jāievēro šīs ticības paražas. Nākamā sākotnējā un obligātā izmeklēšanas darbība ir notikuma vietas apskate, to jāizdara neskatoties uz to, kad kļuva zināms par nozieguma izdarīšanu. Noziegumu izdarīt nav iespējams, neatstājot pēdas, taču tās var tikai neprast vai negribēt atrast.¹⁰⁵ Reliģisko priekšmetu zādzības vietā, ņemot vērā noziedznieku profesionalitāti, pastāv iespēja atrast sekojošas, iespējams, ekspertīzes veikšanai derīgas pēdas: roku plaukstu (pirkstu un delnu) pēdas; bioloģiskas izcelsmes pēdas; apavu pēdas; odoroloģiskās pēdas; nozieguma rīku un mehānismu pēdas; transportlīdzekļa pēdas. Ar nolūku noteikt, no kurienes atnācis un, uz kurieni aizgājis noziedznieks, un, iespējams, kur viņš paslēpās vai paslēpa nozagtās mantas, zādzības vietas

¹⁰⁴ Elektroniskais pakalpojums „Kultūras objektu apraksta veidošana”, Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://ic.iem.gov.lv/ko/index.php>, [aplūkots 07.07.2020.].

¹⁰⁵ Kavalieris A., Makans L. Kriminālpolicista rokasgrāmata. – Rīga: LPA, 1999. 16.lpp.

apskatē obligāti jāizmanto dienesta suns. Īpaša vērība jāpievērš iekļūšanas paņēmienam, kas var dot norādes ne tikai par to, ar kādu rīku palīdzību iekļūšana izdarīta, bet arī norādīt uz varbūtējo noziedznieku, jo iekļūšanas paņēmiena īstenošanas metodika ir unikāla un piemērota konkrētam noziedzniekam.

1.2.4. Pretdarbība izmeklēšanai un tās pārvarēšanas iespējas

Kopš sabiedrības pastāvēšanas pirmsākumiem pastāvēja arī noziedzība vienā vai otrā tās izpausmes formā.¹⁰⁶ Vēsturiski noziegumu pretdarbības izmeklēšanai izmantotie instrumenti vienmēr lielā mērā bija atkarīgi no esošās politiskās sistēmas, tradīcijām un sabiedrībā vispārpieņemtas vērtību skalas.

Pretdarbības izmeklēšanai jēdziens, saturs un subjekti

Pretdarbības pasākumi ir atsevišķu noziedznieku un noziedznieku grupu rīcība un uzvedība, lai traucētu vai novērstu tiesībaizsardzības pasākumus pret viņiem. OCG izmanto dažādus pretpasākumus, lai atzītu un mazinātu tiesībaizsardzības pasākumus.¹⁰⁷ Agrāk ar pretdarbību izmeklēšanai galvenokārt tika saprastas dažādas noziegumu slēpšanas formas un paņēmieni attiecībā uz noteiktām izmeklēšanas darbībām vai noteikta veida noziegumu izmeklēšanu¹⁰⁸. Pašlaik pretdarbībā izmeklēšanai dažreiz ieinteresēti arī cietušie un liecinieki. Nepietiekami efektīva pretdarbības izmeklēšanai prevencija un pārvarēšana ir viens no cēloņiem tiesībsargājošo iestāžu kvalitatīvo un kvantitatīvo darbības rādītāju stagnācijai. Ar to var izskaidrot arī latentās noziedzības augsto līmeni valstī.

Analizējot kriminālistikas zinātnisko^{109,110,111} un mācību literatūru, autors definē pretdarbību izmeklēšanai, kā ar iepriekšēju nodomu veiktu darbību vai bezdarbību, lai aizkavētu vai pat apturētu pilnīgu, objektīvu un vispusīgu noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanu izmeklēšanā un tiesā. Attiecībā uz konkrēto noziegumu ir jāatšķir "iekšējā" un "ārējā" pretdarbība. Ar "iekšējo" pretdarbību tiek saprasta pretdarbība, ko izrāda tās vai citas personas, kas jebkādā formā ir saistītas ar izmeklēšanu: aizdomās turētie un apsūdzētie, liecinieki un cietušie, speciālisti un eksperti, eventuālie liecinieki un nejaušās personas, kuras atradās notikuma vietā utt. Viņiem visiem ir raksturīga kaut kādas informācijas pārzināšana par notikumu, kā arī noteikti centieni neizpaust, izmainīt vai iznīcināt šo informāciju un (vai) tās nesējus. "Ārējā" pretdarbība ir tādu personu darbība, kuras nav saistītas ar šo notikumu un personu, kas veic izmeklēšanu vai arī ir saistītas ar procesa virzītāju, ar procesuālajām, dienesta vai citām attiecībām, vai ar cita rakstura sakarībām. "Iekšējās" pretdarbības subjekti realizē savus nodomus galvenokārt, slēpjot noziegumu. "Ārējās" pretdarbības subjekti – izrādot ietekmi, spiedienu uz procesa virzītāju, kas veic izmeklēšanu, radot apstākļus nelikumīgu darbību, dienesta pārkāpumu vai noziegumu veikšanai.

Pretdarbības izmeklēšanai formas un to īstenošanas veidi

Pretdarbības izmeklēšanai formas var būt: atklāta vai slēpta pretdarbība, aktīva vai pasīva pretdarbība, tieša vai netieša pretdarbība u.c.¹¹² Savukārt katras formas saturs var izpausties dažādos tās īstenošanas veidos. Pretdarbības izmeklēšanai atklātā formā var tikt īstenota,

¹⁰⁶ Zahars, V., Stivrenieks, M. Security and safety enforcement: Execution peculiarities. -Journal of Security and Sustainability Issues, 2016, 6(1), ISSN 2029-7017, 2016, 6.1(5), Pieejams: [http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2016.6.1\(5\)](http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2016.6.1(5)), (SCOPUS database), [aplūkots 1.04.2021.], pages 71–83.

¹⁰⁷ Organizētās noziedzības grupas (OCG) un citi noziedznieki. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/socta/2021/organised-crime-groups.html>, [aplūkots 1.04.2021.].

¹⁰⁸ Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. - Rīga: SIA „P&Ko”, 200514.-18.lpp.

¹⁰⁹ Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. Криминалистика. – Москва, НОРМА, 2000. С.717.

¹¹⁰ Konovalovs J., Lācīte A. Pretdarbība izmeklēšanai: būtība, formas un veidi. LPA Raksti. Nr.13. – Rīga: LPA, 200647. lpp.

¹¹¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 3. – Rīga: Firma „AFS”, 2007. 378. lpp.

¹¹² Konovalovs J., Lācīte A. Pretdarbība izmeklēšanai: būtība, formas un veidi. LPA Raksti. Nr.13. – Rīga: LPA, 2006. 48. lpp.

demonstratīvi atsakoties sniegt liecības, sniedzot nepatiesu liecību, izsakot draudus procesa virzītājam u.c. Pretdarbība slēptā formā var sākties jau nozieguma sagatavošanas stadijā, kā arī nozieguma izdarīšanas laikā, kad tiek darīts viss, lai neatstātu vai iznīcinātu pēdas, slēptu nozieguma rīkus, inscenētu noziegumu vai veiktu darbības alibi nodrošināšanai. Izmeklēšanas procesā tas var izpausties liecinieku un cietušo uzpirkšanā, viņu ietekmēšanā, lai piespiestu dot nepatiesas, pretdarbības veicējam nepieciešamas liecības.

Nozieguma slēpšanu var definēt kā darbību, kas vērsta uz izmeklēšanas aizkavēšanu, veicot nozieguma pēdu un to nesēju slēpšanu, iznīcināšanu, maskēšanu vai falsificēšanu. Šajā gadījumā tiek aptverta ne tikai cilvēka uzvedības aktīvā forma – rīcība, bet arī uzvedības pasīvā forma – bezdarbība. Saturiski nozieguma slēpšanas paņēmienus var iedalīt šādās grupās: noklusēšana, iznīcināšana, maskēšanās, falsificēšana, inscenējums.

Izmeklēšanas pretdarbības pārvarēšanas līdzekļi un metodes

Līdzekļi un metodes, kā pārvarēt pretdarbību izmeklēšanai, kas novērota izmeklēšanas praksē un izstrādāta kriminālistikas teorijā, saistīti ar izmeklēšanas un kriminālmeklēšanas darbībām (apskate, nopratināšana), iedzīvotāju un mediju resursu piesaisti.

Būtiska loma pretdarbību nozieguma slēpšanas pārvarēšanā ir operatīvām darbībām un kriminālmeklēšanas pasākumiem. Tie tiek uzsākti izmeklēšanas uzdevuma ietvaros pēc operatīvā darbinieka ieskatiem, tos var veikt neatkarīgi no izmeklēšanas darbībām, bet var arī izmantot ar operatīvi taktiskām kombinācijām. Sevišķi efektīvi ir tādi pasākumi kā iedzīvotāju aptauja, izziņas faktu ievākšana, novērošana, dažādu objektu apsekošana, telefona sarunu noklausīšanās un informācijas ievākšana no tehniskajiem sakaru līdzekļiem. Pretdarbības izmeklēšanai teorijas izpētes pamatā autors lielā mērā balstījās uz profesoru R.Belkina un J.Konovalova mācību. Mainoties apstākļiem, kriminālā vide modificē esošās un rada jaunas pretdarbības noziedzīgi nodarījumu izmeklēšanai formas un veidus. Atbilstoši jāpilnveidojas arī tiesībaizsardzības sistēmai. Mūsdienų tehnokrātiskajā sabiedrībā likumpārkāpēji arvien izteiktāk un mērķtiecīgāk savu noziedzīgo mērķu realizācijai izmanto digitālās vides iespējas, kas viennozīmīgi saistāms arī ar tiesībaizsardzības iestāžu darbības pārnēsi uz digitālo vidi, lai efektīvi pretdarbotos noziedzībai. Pretdarbības izmeklēšanai prevencija, tās motīvu identificēšana, pretdarbības formu un īstenošanas veidu prognozēšana gan izmeklēšanas sākumposmā, gan izmeklēšanas darbību veikšanas laikā ir viens no nepieciešamiem nosacījumiem tās sekmīgai neitralizēšanai, pretdarbības veicēju darbību atmaskošanai. Izpratne par pretdarbību ir obligāts noteikums objektīvai, vispusīgai un pilnīgai visu noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanai, nodrošinot taisnīgu sodu vainīgajām personām.

1.2.5. Sadarbības iespējas ar citiem policijas dienestiem un citām tiesībaizsardzības iestādēm kriminālmeklēšanas procesā

Neviens, ieskaitot amatpersonu uniformā, operatīvās darbības subjektu amatpersonu, ekspertu vai prokuroru, nevar veikt savus pienākumus bez visu pārējo komandas locekļu palīdzības un cieša atbalsta. Panākumu ķīla ir daudzu tiesībaizsardzības iestāžu sadarbība sarežģīto un resursietilpīgo funkciju veikšanā.

Sadarbība starp Valsts policijas dienestiem

Nozieguma izmeklēšanas gaitā procesa virzītājs sadarbojas ar kriminālpoliciju, kura īsteno kriminālmeklēšanas procesu. Minētais sevī iekļauj operatīvās darbības un kriminālmeklēšanas pasākumus. Zinātne¹¹³ un prakse liecina, kā darbā pētāmo noziegumu kategorijas visbiežāk tiek atklātas kriminālmeklēšanas gaitā. Autors, kā operatīvās darbības subjekta amatpersona, kriminālmeklēšanas procesa ietvaros, pielietoja visus operatīvās darbības un kriminālmeklēšanas pasākumu veidus. Rezultātā autors nonāca pie secinājuma, ka jebkuru noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanā nepieciešams veikt operatīvās un/vai kriminālmeklēšanas darbības, jo tas ļauj: nostiprināt pierādījumus par veikto noziedzīgu nodarījumu; savākt

¹¹³ Kavalieris A. Noziegumu izmeklēšanas metodika: Mācību grāmata.– Rīga: LPA, 2000. 109.lpp.

pierādījumus par citiem noziedzīgiem darījumiem; aizturēt agrāk nenoskaidrotos noziedzniekus; novērst plānojamos noziegumus. Procesa virzītāja un operatīvo darbinieku mijiedarbība kopīga uzdevuma veikšanai, t.i., noziedzīgu nodarījumu atklāšanai, pamatojas uz savstarpējo saikni starp izmeklēšanas darbībām un operatīvās darbības pasākumiem. Sadarbības panākumus lielā mērā nosaka procesa virzītāja un operatīvo darbinieku savlaicīgi veiktās darbības. Savstarpējai sadarbībai ir jābūt mērķtiecīgai. Tai nav jābūt pašmērķim, bet gan obligātam noteikumam efektīvai procesa virzītāja un operatīvo darbinieku sadarbībai, kura vērsta uz noziedzīgu nodarījumu novēršanu, atklāšanu un izmeklēšanu¹¹⁴. Vilcināšanās vai uzdevuma vēlāka izpilde pazemina operatīvās meklēšanas procesā gūtās informācijas nozīmīgumu vai arī vispār var zust informācijas nozīme. Tas attiecas ne tikai uz darbībām, ko veic operatīvie darbinieki patstāvīgi, bet arī veicot tos kopīgi ar procesa virzītāju. Lai nodrošinātu sadarbības efektivitāti, pēc autora domām, jāievēro daži nosacījumi: tās iniciatoram jābūt kriminālpolicijai¹¹⁵; iesaistot citu dienestu darbiniekus, jāpievērš uzmanība tam, lai konkrēta dienesta darbinieks veiktu darbības savā jomā; sadarbība nedrīkst traucēt cita dienesta pamatinteresēm; sadarbības gaitā jāsaskaņo darbības; iespējama pret darbību policijas veiktajām darbībām.¹¹⁶ Veicot kriminālmeklēšanu reāla sadarbība var noritēt sekojoši: *ikdienas sadarbība*, respektīvi, kārtības policijas darbinieki, veicot savu tiešo pienākumu izpildi, aktīvi vāc kriminālpolicijai nozīmīgu informāciju. *Ilgstošas* (vairāk kā 2-3 dienu) sadarbības rezultātā, pēc iepriekš sagatavota plāna, tiek veidoti stacionārie posteņi. Tomēr praksē informācijas apmaiņa nenotiek tik veiksmīgi, kā tam būtu jānotiek. Informācijas apmaiņa ir abpusējs process, kurā, no vienas puses, ir iesaistītas kriminālpolicijas policijas amatpersonas, no otras puses, kārtības policijas amatpersonas. Vairāk tas ir subjektīvu iemeslu dēļ – nevēlas vai vienkārši neprot nodot informāciju, iespējams, neuzskata to par vajadzīgu vai nozīmīgu. Ar līdzīgu problēmu saskaras arī ārzemēs. Liverpūles universitātes profesors A. James savos pētījumos izdara līdzīgus secinājumus, kādi tie ir darba autoram, par sliktas informācijas apmaiņas cēloņiem un izceļ problēmu, kurai ir filozofiskas saknes, proti, "galvenais ir nevis iegūt pēc iespējas vairāk informācijas, bet gan prast ar to racionāli dalīties ar iesaistītajām pusēm"¹¹⁷. Nākamajos pētījumos autors veltīs šīs aktuālās un ļoti interesantās tēmas izpētei. Pozitīvas sadarbības nosacījumi var būt tādi, ka struktūrvienība ir salīdzinoši maza - ap 170 cilvēku, apkalpojamā teritorija ir aptuveni 2500 km² un iedzīvotāju skaits ir aptuveni 70 tūkstoši iedzīvotāju, un lielākā daļa policistu ir šīs apkaimes pamatiedzīvotāji, kas šeit piedzimuši un uzauguši, ļoti labi pārzina apkārtni un cilvēkus. Šādos apstākļos saziņa starp policistiem ir ērta, tā nerada apgrūtinājumus. Autors personīgajā praksē ir pārliecinājies, ka viens no svarīgākajiem veiksmīgas nozieguma atklāšanas noteikumiem ir cieša sadarbība starp operatīvo darbinieku un procesa virzītāju, un kopīga pasākumu plānošana visā pirmstiesas izmeklēšanas gaitā, bet īpašos gadījumos arī pēc tiesas sprieduma nolasīšanas. Prakse liecina, ka kvalitatīvāk izmeklēšanu veic speciāli šim nolūkam izveidotās apakšvienības vai grupas, kuras sastāvā ir operatīvais darbinieks un izmeklētājs. Turklāt sadarbības efektivitāte pieaug, kad izmeklēšanas uzraudzību veic specializēts uzraugošais prokurors, kurš vēlāk uztur apsūdzību tiesā. Tāpēc autors uzskata, ka pastāv nepieciešamība, lai operatīvais darbinieks veiktu operatīvo pavadīšanu no kriminālprocesa uzsākšanas līdz brīdim, kad stājas spēkā tiesas spriedums, bet nepieciešamības gadījumā arī soda izciešanas laikā¹¹⁸. Kopīga mērķa sasniegšanai procesa virzītājs veic

¹¹⁴ Ivančiks J., Trofimovs I., Teivāns-Treinovskis J. Evaluations of security measures and impact of globalization on characteristics of particular property crimes.-Journal of security and sustainability issues. 2019, 8 (4), Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4\(2\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4(2)), (SCOPUS database), [aplūkots 1.04.2021.], pages 571-579.

¹¹⁵ Makans L. Miķelsons U. Izmeklēšanas un kriminālmeklēšanas integrācija. Raksti 4.- Rīga: LPA, 1997. 164 lpp.

¹¹⁶ Ivančiks J., Trofimovs I. Psychological aspects of operational and investigative activities as a factor of strengthening of national security.-Journal of Security and Sustainability Issues, 2017, 7.(1), Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1\(5\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1(5)), (SCOPUS database), [aplūkots 1.04.2021.], pages 55-65.

¹¹⁷ James A., Phythian, M. Wadie F. & Richards J. The road not taken: understanding barriers to the development of police intelligence practice. The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs. 2017. 19:2. Pieejams: <https://doi.org/10.1080/23800992.2017.1336395>, (SCOPUS database). pages 77-91.

¹¹⁸ Trofimovs I. Speciālo izmeklēšanas darbību būtība.- Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011.

izmeklēšanas un speciālās izmeklēšanas darbības, bet operatīvais darbinieks veic operatīvās darbības un kriminālmeklēšanas pasākumus un piedalās izmeklēšanas un speciālās izmeklēšanas darbībās. Konstatējams, ka visas darbības izmeklēšanas procesā ir cieši saistītas, un, tikai procesa virzītāja un operatīvā darbinieka savstarpējas mijiedarbības rezultātā ir iespējams veiksmīgi atklāt noziegumu.

Valsts policijas un citu tiesībsardzības iestāžu sadarbības iespēju izmantošana

Sadarbību starp Valsts policiju un prokuratūru autors vērtē kā mērķtiecīgu un kvalitatīvu. Taču pastāv problēmas sadarbībai starp uzraugošajiem prokuroriem un Valsts policijas izmeklētājiem – procesa virzītājiem. Prokurori par problēmām uzskata: izmeklētāju zināšanu, izpratnes, motivācijas un ieinteresētības trūkumu, izmeklētāja pārslodzi, personāla mainību un nepietiekamību. Izmeklētāji par problēmām uzskata: prokuroru un izmeklētāju viedokļu atšķirību, vienotas prakses un izpratnes trūkumu starp prokuroriem, nesamērīgi augstas prokuroru prasības, neskaidri, nelietderīgi norādījumi.¹¹⁹ Vairākums minēto problēmu nav attiecināmas uz kriminālmeklēšanas procesu, lai gan autors piekrīt dažiem secinājumiem. Pirmkārt, līdz 2016.gada 31.decembrim kriminālpolicijas darbiniekiem, izmeklētājam un operatīvajam darbiniekam nebija obligāta juridiskā izglītība, attiecīgi zināšanu šajā jomā viņiem nebija. Otrkārt, ne visiem prokuroriem arī bija zināšanas un izpratne par kriminālmeklēšanas procesa īstenošanas principiem un nosacījumiem. Treškārt, abu pušu korporatīvās intereses un ambīcijas traucē atrast kopsaucēju, lai veiktu komunikāciju kopēja mērķa sniegšanai. Tā rezultātā, nepieredzējušie vai bez zināšanām kriminālmeklēšanas procesā, operatīvie darbinieki neveic operatīvās darbības un kriminālmeklēšanas pasākumus pēc kriminālprocesa nodošanas kriminālvajāšanas uzsākšanai prokuratūrā, un prokurors arī nemudina uz kriminālmeklēšanas procesa turpināšanu, uzskatot, ka prokuratūrai šis jautājums nav piekritīgs. Policijas inspektoru, kuri pilnvaroti veikt izmeklēšanu, izglītības un prasmju līmenis, autora ieskatā, neatbilst mūsdienu prasībām. Valsts kontrole pilnīgi pamatoti atzinusi, ka izmeklētājiem šobrīd nepietiek zināšanu, jo tikai daļai policijas amatpersonu, kas veic izmeklēšanu, ir otrā līmeņa augstākā izglītība, un tikai aptuveni 47% no augstāko izglītību ieguvušajiem izmeklētājiem tā ir tiesību zinātnē.¹²⁰ Bet 1987. gadā vairāk nekā 93%¹²¹ izmeklētāju bija augstākā juridiskā izglītība. Autors pilnībā solidarizējas ar profesores Ā.Meikališas kompetento viedokli, ka „šādi Valsts kontroles secinājumi ir būtiski, tie faktiski parāda, ka valsts nav nodrošinājusi izmeklēšanas veikšanu atbilstošā līmenī. Faktiski valsts vadītāji - gan likumdevēji, gan izpildvara - gadu desmitiem uzskatāmi ir demonstrējuši absolūti neieinteresētu attieksmi pret izmeklēšanas uzlabošanu, dažkārt darbojoties pat klaji pret nepieciešamību nodrošināt tās kvalitāti (Izmeklēšanas aparāta likvidēšana, Policijas akadēmijas likvidēšana utt.) un graujot iepriekš sasniegto.”¹²² Praksē kriminālvajāšana vai pat iztiesāšana dažreiz notiek daudz sarežģītāk, piemēram, tiek iegūta informācija par notiesātā plāniem atrodoties apcietinājumā: turpināt noziedzīgo darbību; izrēķināties (tiek dots uzdevums brīvībā esošajiem līdzdalībniekiem nodarīt miesas bojājumus) ar cietušajiem, lieciniekiem vai līdzdalībniekiem; par pierādījumu noskaidrošanu un atrašanās vietu; par plāniem, kas traucē izmeklēšanai un/vai plāniem izvairīties no izmeklēšanas vai tiesas, u.c. Operatīvās darbības subjektam sadarbībā ar prokuratūru saņemto informāciju jāpārbauda un apstiprināšanas gadījumā jāveic attiecīgi pasākumi, bet dažādu iemeslu dēļ ne vienmēr tas tiek darīts.

Noziedzīgu nodarījuma novēršana un atklāšana ieslodzījuma vietās nav iespējama bez ciešas sadarbības starp kriminālpolicijas struktūrvienībām un Ieslodzījuma vietu pārvaldi. Noziegumu izdarīšana ieslodzījuma vietās pārsvarā ir saistīta ar savstarpējo sadarbību starp

¹¹⁹ Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā. Revīzijas ziņojums. – Rīga: Valsts kontrole, 2017. Pieejams: http://www.lrvk.gov.lv/uploads/reviziju-zinojumi/2016/2.4.1-6_2016/rz_vp_20.09.2017_bez-ip.pdf, [aplūkots 26.07.2020.], 71.lpp.

¹²⁰ Turpat, 18.-20.lpp.

¹²¹ Zlakomanovs N. Izmeklēšanas priekšnieka atmiņas. -Rīga:P&Ko,2000,145.lpp.

¹²² Meikališa Ā. Izmeklēšanas efektivitāte Latvijā: problēmas un iespējamie risinājumi. Ā.Meikališa, K.Strada-Rozenberga. Kriminālprocess, Raksti 2015-2020, - Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 618.-619.lpp.

ieslodzīto un viņa kontaktpersonu, kura atrodas ārpus ieslodzījuma vietas. Noziedzīgu nodarījumu novēršana un atklāšana ieslodzījuma vietās varētu mazināt atkārtotu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu pēc cietumsoda izciešanas, saskaņā ar statistikas datiem aptuveni 50% ieslodzīto pēc atbrīvošanas atkārtoti izdara noziedzīgu nodarījumu¹²³. Ieslodzījuma vietu pārvaldes drošības daļas amatpersonas darbības faktiski beidzas pie ieslodzījuma vietas robežām, turpmāk sākas kriminālpolicijas kompetence un otrādi, tādējādi arī rodas nepieciešamība pēc savstarpējas sadarbības dienestu starpā. Sadarbība ir nepieciešama, lai aizturētu vainīgās personas, kas atrodas abās pusēs – ieslodzījuma vietā un ārpus tās. Problemātisks jautājums ir sakaru līdzekļu parādīšanās ieslodzījuma vietās, jo mobilo telefonu esamība ieslodzījuma vietās ieslodzītajiem sniedz plašas iespējas, kas skar noziedzīgas darbības veikšanu, atrodoties ieslodzījumā. Mobilo sakaru līdzekļi sniedz ieslodzītajiem plašas iespējas, proti, kriminālajiem līderiem tas ļauj kontrolēt savus līdzdalībniekus brīvībā, dot tiem norādījumus noziedzīgu nodarījumu izdarīšanai, kā arī tiešā veidā nodarboties ar noziedzīgo darbību, piemēram, veikt krāpšanas ar telefona palīdzību¹²⁴. Tādējādi mobilo telefonu esamība ieslodzīto starpā var nodarīt būtisku kaitējumu gan Ieslodzījuma vietu pārvaldei sasniegt darbības mērķus, gan personu un sabiedrības drošībai. Ieslodzījuma vietu pārvaldes drošības daļas un kriminālpolicijas sadarbības iespējas noziegumu atklāšanai gan cietumos, gan ārpus tiem ir ļoti plašas. Tomēr šīs iespējas ikdienā netiek izmantotas pilnībā. Pirmkārt, to kavē abu iepriekšminēto struktūrvienību cilvēkresursu trūkums. Otrkārt, šo struktūrvienību amatpersonām trūkst speciālās izglītības un profesionālās kompetences.

Interpola, Eiropola un trešo valstu tiesībaizsardzības iestāžu sadarbības iespējas ar Valsts policiju

Starptautiskās kriminālpolicijas organizācijas *Interpola* Ģenerālsēkretariāts uztur datu bāzes un nodrošina dažādus elektroniskus servisu, kuru izmantošana palīdz sekmīgi apkarot visplašāko noziegumu spektru. Šo datu bāzu un servisu pieejamība nacionālajām tiesībaizsardzības iestādēm tiek nodrošināta caur Interpola slēgto komunikācijas sistēmu I-24/7 vai Interpola interneta mājaslapas slēgto sadaļu INSYST. Ir iespējams izmantot 18 datu bāzes¹²⁵. Pateicoties mehānisko transportlīdzekļu datu bāzei (SMV), apmēram 130 valstis dalījās ar Interpolu ar savā valstī nozagto transportlīdzekļu datiem. 2018.gadā tika veikti 89 miljoni pieprasījumu, kā rezultātā atrasti 143 000 meklēšanā esošie transportlīdzekļi¹²⁶. Šobrīd Latvijā Interpola slēgtās komunikācijas sistēmai I-24/7 ir pieslēgts tikai Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Starptautiskās sadarbības biroja dežūrdaļai. Interpola interneta mājaslapas slēgto sadaļu INSYST pilnā apmērā ir iespējams lietot tikai no vienas darba stacijas, kura atrodas Starptautiskās sadarbības biroja dežūrdaļā.¹²⁷ Latvijā Interpola datu bāzes un Šengenas valstu Informācijas sistēma - SIS darbojas integrēti ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Integrēto iekšlietu informācijas sistēmu – IIIS, kas ļauj tiesībaizsardzības iestādēm veikt datu meklēšanu vienlaicīgi trijās datu bāzēs. Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Integrētā iekšlietu informācijas sistēma IIIS satur informāciju par Interpolā, visā Šengenas konvencijas dalībvalstu teritorijā un Latvijā meklējamām personām/objektiem un tas, ka IIIS ir pieejams faktiski katram Latvijas tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekam, padara IIIS par būtisku

¹²³ Zahars V. Kriminālpolitika: mūsdienu tendences un procesi.-Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2014. 107.lpp.

¹²⁴ Trofimovs I. Moderno tehnoloģiju izmantošanas attīstības iespējas Operatīvās darbības likuma kontekstā. Valsts policijas koledžas IV Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. - Rīga: VPK, 2015. 110.lpp.

¹²⁵ Every search of our 18 databases is a potential break in a case for police worldwide. How we work. Databases. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/How-we-work/Databases/Our-18-databases>, [aplūkots 6.07.2020.].

¹²⁶ Stolen Motor Vehicle Database. Fighting vehicle crime. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/en/Crimes/Vehicle-crime/Fighting-vehicle-crime>, [aplūkots 6.08.2020.].

¹²⁷ Ministru kabineta 2016. gada 6.aprīļa rīkojums Nr. 248 „Par Valsts policijas attīstības koncepciju” Latvijas Vēstnesis, 69 (5641), 11.04.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=281390> [aplūkots 20.07.2020]. 38.lpp.

un efektīvu instrumentu meklējamo personu/objektu starptautiskajā un nacionālajā meklēšanā.¹²⁸ Turklāt Latvijas tiesībsargājošām iestādēm pastāv iespēja veikt datu apmaiņu ar Interpolu par DNS un veikt DNS pārbaudes tiešsaistes režīmā, bet diemžēl jāatzīmē, ka valsts līmenī nav izdomāts mehānisms un noteikta kārtība par gadījumiem, kad mūsu izmeklētāju interesēs būtu lietderīgi iekļaut DNS profilus šajā datu bāzē. Tā kā nav sistēmas – retu reizi kāds izmeklētājs sūta pārbaudīt DNS profilus vai iekļaut tos uzglabāšanai Interpola datubāzē. Tas pats attiecas uz Interpola pirkstu nospiedumu datubāzi, respektīvi, tās izmantošanu. Izmantojot Interpola interneta mājaslapas slēgto sadaļu INSYST, var iepazīties arī ar Interpola un dalībvalstu aktivitātēm un apkopoto pieredzi terorisma, finanšu noziegumu, korupcijas, vides noziegumu, ar kultūras mantojumu un intelektuālo īpašumu saistīto noziegumu un citu likumpārkāpumu apkarošanas jomā. Interpola mājaslapas slēgtajā sadaļā ir iespējams pastāvīgi veikt apmācību par visdažādākajām tēmām un iepazīties ar citu valstu pieredzi. Šīs iespējas Latvijā šobrīd praktiski nav iespējams pilnībā izmantot. Lai nodrošinātu nepieciešamo papildus pieslēgumu minētajiem sakaru kanāliem, nepieciešami papildus finanšu līdzekļu ieguldījumi tīkla komutatoru un darba vietu aprīkojuma iegādei. Turklāt Valsts policijā šobrīd nav arī speciāli apmācīta personāla, kas varētu risināt jautājumus par tehnisko komunikāciju nodrošināšanu starp Valsts policiju, citām tiesību aizsardzības iestādēm un Interpolu.¹²⁹

Eiropas Policijas biroja - *Eiropola* mērķis ir atbalstīt un stiprināt dalībvalstu kompetento iestāžu darbību un savstarpējo sadarbību, novēršot un apkarojot organizēto noziedzību, terorismu un citas smagas noziedzības formas, kas skar divas vai vairākas dalībvalstis¹³⁰. Šo mērķu sasniegšanai Eiropols izveido un uztur Eiropas informācijas sistēmu - EIS un analītiskos darba failus – AWF. Galvenais EIS mērķis ir palīdzēt Eiropolam un tās dalībvalstīm atklāt starptautisko organizēto noziedzību. Šim nolūkam EIS tiek apkopota informācija no Eiropola dalībvalstīm par organizētās noziedzības raksturojošiem objektiem (noziegums, persona, identitātes dokuments, noziedzīgais grupējums, organizācija, komunikāciju līdzekļi, norēķinu līdzekļi, pārvietošanās līdzekļi, ieroči, valūta, ierīces, ķīmiskās vielas, multimediju pielikumi) un to saistību ar personu vai nozieguma objektu. Tiešsaistes darbu EIS datu ievades/meklēšanas režīmā nacionālā līmenī var veikt tikai Eiropola nacionālā biroja darbinieki un Latvijas Eiropola sakaru virsnieks. Eiropas informācijas sistēmas - EIS un analītisko darba failu - AWF analīzes sistēmas palīdz ES dalībvalstīm identificēt, lokalizēt un neitralizēt starptautiskos draudus. Tomēr Eiropola darbības šajā kontekstā šķiet neoptimālas. Autors pievienojas A.James viedoklim¹³¹, ka tas ir saistīts ar uzticības trūkumu starp Eiropolu un ES dalībvalstīm, kas noved pie nespējas dalīties ar informāciju. Tā rezultātā stratēģiskās izlūkošanas produkti dažreiz ir nepilnīgi. Šis apstāklis indicē situāciju, kurā ieinteresētajām personām būtu pamats uztraukumam, jo Eiropola stratēģiskās izlūkošanas centieni var kļūt neefektīvi.

Šengenas Konvencijas dalībvalstu iespējas

Pēc Šengenas Konvencijas parakstīšanas Latvijas valsts piederīgajiem kļuva iespējams izmantot tiesības brīvai personu un preču pārvietošanai Šengenas dalībvalstu teritorijā bez robežkontroles.

Saskaņā ar Šengenas konvencijas noteikumiem, lai uzturētu sabiedrisko kārtību un drošību, ieskaitot valsts drošību, un piemērot Šengenas konvencijas noteikumus par personu pārvietošanos Šengenas konvencijas līgumslēdzēju pušu teritorijās, izmantojot šajā sistēmā pieejamo

¹²⁸ Trofimovs I. Interpol and Europol tools in crime detection in Latvia and Criminal police cooperation with colleagues in other countries. Academy of criminalistic and police studies. - Belgrade, ArtGribiĉ Illustrated Studio, 2014., Tom II, Volume II. page 111-119.

¹²⁹ Ministru kabineta 2016. gada 6.aprīļa rīkojums Nr. 248 „Par Valsts policijas attīstības koncepciju” Latvijas Vēstnesis, 69 (5641), 11.04.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=281390> [aplūkots 20.07.2020]. 39.lpp.

¹³⁰ Padomes lēmums ar ko izveido Eiropas Policijas biroju (Eiropolu). Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 121/37, 15.05.2009. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/tiesibu-akti/es/Lemums_par_Eiropas_policijas_biroja_izveidi.pdf, [aplūkots 22.03.2020.].3.p.

¹³¹ Safjański, T., James A. Europol's crime analysis system-practical determinants of its success Policing: A Journal of Policy and Practice, Volume 14, Issue 2, June 2020, Pieejams: <https://doi.org/10.1093/police/pay021>, [aplūkots 15.01.2020.], (SCOPUS database), [aplūkots 1.04.2021.], pages 469–478.

informāciju¹³², tika izveidota Šengenas Informācijas sistēma - SIS. Šobrīd SIS ir lielākā centralizētā informācijas sistēma pasaulē, kurā ir ziņas par personām un objektiem, kas ir meklēšanā¹³³. Šengenas valstu Informācijas sistēmas SIS datu bāzē tiek glabāti dati par: izdošanas nolūkā meklējamām personām; ārvalstniekiem, kuriem liegta ieceļošana Šengenas teritorijā; pazudušām personām vai personām, kas aizsardzības vai draudu novēršanas nolūkā ir uz laiku jāapsargā; lieciniekiem vai personām, kurām atbilstoši pavēstei jāierodas tiesu iestādēs; personām vai transportlīdzekļiem, lai nodrošinātu diskretu novērošanu vai īpašu kontroli; priekšmetiem, ko meklē, lai konfiscētu vai izmantotu kā pierādījumus krimināllietā.

Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūras iespējas

Tiesībaizsardzības iestāžu darbinieku apmācība ir kopīga ES dalībvalstu un Savienības iestāžu atbildība, un CEPOL cenšas nodrošināt tiesībaizsardzības amatpersonām nepieciešamās prasmes, zināšanas un kompetenci, lai veiksmīgi cīnītos pret draudiem Eiropas drošībai. CEPOL ir Eiropas Savienības aģentūra, no 2016. gada 1. jūlija¹³⁴ CEPOL oficiālais nosaukums ir Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūra, kas atbalsta, attīsta, izstrādā, īsteno un koordinē mācību pasākumus un mācību produktus, īpašu uzmanību pievēršot cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzībai tiesībaizsardzības kontekstā, jo īpaši tādu nopietnu noziegumu novēršanas un apkarošanas jomā, kas skar divas vai vairākas dalībvalstis, kā arī terorisma novēršanu, sabiedriskās kārtības sargāšanu, īpaši nozīmīgu notikumu starptautisku uzraudzību un Savienības misiju plānošanu un vadīšanu, kas var ietvert arī apmācību tiesībaizsardzības vadības un valodas prasmju jomā, kas ietver: kursus, seminārus (vebinārus), konferences, kā arī e-mācības un citas novatoriskas un padziļinātas apmācības darbības (aptuveni 500 e-mācību moduļi ir sagrupēti šādās kategorijās: organizēta noziedzība, ar kibernetiskiem saistīta noziedzība, terorisma apkarošana, pamattiesības, tiesībaizsardzības sadarbība un informācijas apmaiņa, vadība un citas prasmes, augstākā izglītība un pētniecība, sabiedriskā kārtība un profilakse, tiesībaizsardzības tehnoloģijas, kriminālistika īpašās jomās); kopīgas mācību programmas tiesībaizsardzības apmācībai par konkrētiem mācību priekšmetiem Eiropas Savienības mērogā. CEPOL apvieno dalībvalstu tiesībaizsardzības un mācības iestāžu tīklu tiesībaizsardzības amatpersonām un uztur sakarus ar vienu valsts vienību katrā dalībvalstī, kas darbojas tīklā. Latvijas pusē šī ir kontaktpersona no Valsts policijas, kas nodrošina saziņu ar tiesībaizsardzības un mācības iestāžu kontaktpersonām. Kopš 2021. gada februāra pats autors ir piedalījies CEPOL organizētos pasākumos. Apkopojot iegūto personīgo pieredzi, autors nonāca pie secinājuma, ka sadarbība ar CEPOL ir nepieciešama gan tiesībaizsardzības, gan izglītības iestādēm. Praktizētāji var iegūt ekskluzīvas zināšanas un prasmes, lai izpildītu savus pienākumus, un akadēmiskais personāls var noteikt izglītības un zinātnes trūkumus, lai uzlabotu savu sniegumu.

No starptautiskām institūcijām, kuras arī piedalās noziegumu atklāšanā, nepieciešams atzīmēt krasta apsardzes aģentūru *Frontex*. Frontex atbalsta ES dalībvalstu efektīvu, vienotu un augsta līmeņa robežkontroli; koordinē darbības un ES pasākumus, lai kopīgi reaģētu uz ārkārtas situācijām pie ES ārējām robežām; attīsta kombinēto instrumentu, lai apkarotu nelegālās migrācijas plūsmas; organizēto noziedzību un terorismu pie ES ārējām robežām. Tas arī pulcē robežkontroles ekspertus, pētniekus un nozares pārstāvjus, lai nodrošinātu, ka jaunās tehnoloģijas atbilst robežkontroles iestāžu vajadzībām, un saskaņo robežu un krasta apsardzes izglītību ES un Šengenas asociētajās valstīs.

¹³² Konvencija, ar kuru īsteno Beniluksa Ekonomikas savienības valstu valdību, Vācijas Federatīvās Republikas valdības un Francijas Republikas valdības Šengenas Līgumu par pakāpenisku kontroles atcelšanu pie kopīgām robežām. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 239/19, 22.09.2000. Pieejams: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)&from=LV](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)&from=LV), [aplūkots 22.03.2020.], IV Sadaļa.

¹³³ Krutova Ē. Kopējās izmeklēšanas grupas kā viens no starptautiskās sadarbības veidiem kriminālprocesā. Promocijas darbs. – Rīga: Latvijas universitāte, 2013. 165. lpp.

¹³⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula 2015/2219 par Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūru (CEPOL), Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis L 319/1. Pieejams: <http://data.europa.eu/eli/reg/2015/2219/oj>. [aplūkots 20.02.2021.].

2. GALVENIE SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Promocijas darba izstrādes rezultātā ir sasniegts izvirzītais mērķis un sniegtas atbildes uz padziļinātas izpētes jautājumiem. Proti:

- galvenās problēmas noziegumu atklāšanas un novēršanas jomā pēdējo 30 gadu laikā ir saistītas ar to, ka lielākā daļa kriminālistikas koncepciju ievērojami atpaliek no laikmeta prasībām, bet spēkā esošā Krimināllikuma normas nepievērš pienācīgu uzmanību dažu objektu krimināltiesiskai aizsardzībai, savukārt, dažas Operatīvās darbības likuma normas ir ne tikai neefektīvas, bet arī savstarpēji pretrunīgas;
- izmaiņām noziegumu pret īpašumu identificēšanas un atklāšanas taktikā pēdējo 30 gadu laikā pārsvarā bija tehnisks raksturs, tām trūkst pietiekami augsta līmeņa teorētiskās bāzes, kas ņemtu vērā noziegumu īstenošanā izmantotās modernās tehnoloģijas un būtiski mainījušos atsevišķa veida noziegumu kriminālistiskā raksturojuma struktūru;
- par perspektīvākajiem operatīvā darba un kriminālistikas taktikas metodikām pret īpašumu vērsto noziegumu identificēšanā un atklāšanā var uzskatīt psiholoģiskās komponentes nozīmes paaugstināšanu operatīvajā darbā, pasākumu kompleksa pilnveidošana pretdarbības izmeklēšanai sekmīgai novēršanai, kā arī šķēršļu novēršana iekšējās un ārējās sadarbības iespēju izmantošanai nacionālā un starptautiskā līmenī.

Veicot šo problēmjautājumu padziļinātu analīzi, tika izstrādāti priekšlikumi, kuri vērsti uz kriminālistikas un operatīvās darbības zinātnes apakšnozares attīstību un kriminālistiskās teorijas pielietojšanas iespēju atsevišķu nozieguma veidu atklāšanā paplašināšanu. Pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Pret īpašumu vērsto noziedzīgu nodarījumu grupu, kas saistīta ar transportlīdzekļu, kultūras un reliģijas objektu prettiesisku atsavināšanu, raksturo paaugstināta sabiedriska bīstamība un rezonanse, kā arī izteikts pārrobežu aspekts, kas būtiski sarežģī šādu noziedzīgu nodarījumu atklāšanu un izmeklēšanu. Veicot Latvijas zinātniskās bāzes kriminālistikas un operatīvās darbības jomā izpēti, tika secināts, ka lielākā daļa koncepciju būtiski atpaliek no laikmeta prasībām, savukārt daļa no tām Latvijā nav izmantojama. Nozīmīgākie pētījumi Latvijā šajā jomā tika veikti pagājušā gadsimta 90.gados, pastāvot citām tehniskām iespējām un tiesiskajai realitātei. Izmaiņas esošajā metodikā ir saistītas ar jauniem noziegumu izdarīšanas un slēpšanas paņēmieniem, ar izmaiņām noziedzīgu nodarījumu subjektu kontingentā, ar politiskajām un ekonomiskajām pārmaiņām un citiem faktoriem. Autors piedāvā ietvert atsevišķa veida noziegumu izmeklēšanas metodikā atsevišķa veida nozieguma kriminālistiskā raksturojuma detalizētu struktūru, sākotnējo izmeklēšanas darbību un tām sekojošo operatīvās darbības pasākumu taktikas izklāstu un turpmāko izmeklēšanas pasākumu taktikas īpatnības.
2. Noziedzīgi nodarījumi, kas saistīti ar prettiesisku transportlīdzekļu atsavināšanu, ne tikai nodara ievērojamu kaitējumu to īpašniekiem, bet arī finansiāli ietekmē apdrošināšanas sabiedrības, kaitē automobiļu ražotāju reputācijai un vairumā gadījumu ir saistīti ar organizētās noziedzības darbībām. No 1999.gada 1.aprīļa atbildība par transportlīdzekļa zādzību Latvijā paredzēta saskaņā ar Krimināllikuma 175. pantu vai 180. pantu. Transportlīdzeklis kā nozieguma apdraudējuma objekts netika izdalīts atsevišķi. Tā rezultātā Krimināllikuma 175.panta normas piemērošanas praksē bija vērojama disproporcija, kad par zādzību no transportlīdzekļa (Krimināllikuma 175. panta trešā daļa) sodi vidēji tika noteikti lielāki, nekā par paša transportlīdzekļa zādzību (Krimināllikuma 175. panta pirmā daļa). Tas ļāva noziedzniekiem, jo īpaši grupas vai organizētas noziedzīgas grupas dalībniekiem, izvairīties no atbilstoša un taisnīga soda. 2019. gada 6. jūnija grozījumu rezultātā Krimināllikuma 175. pantā šī problēma tika atrisināta, izsakot 175.panta trešās daļas dispozīciju šādā redakcijā: "Par zādzību, ja tā izdarīta, iekļūstot transportlīdzeklī, dzīvoklī vai citā telpā, vai ja tā izdarīta no glabātavas vai ietaises, kas savieno glabātavas, kā arī par transportlīdzekļa zādzību -", kas novērsa šo pētīto likuma robu.

3. Laika gaitā ir būtiski mainījies krāpšanas jēdziens un saturs. Uz šo brīdi tiesību piemērošanas līmenī nav pilnīgas skaidrības par pašu attālinātās krāpšanas jēdzienu. Izpētot ANO, Interpola un Eiropola analizējamās krāpšanas jēdzienus un krāpšanas īstenošanas shēmas, autors mūsdienu attālinātās krāpšanas jēdzienu definē šādi: attālināta komerciāla krāpšana - ir svešas mantas vai tiesību uz tādu mantu iegūšana, izmantojot mūsdienīgas komunikācijas tehnoloģijas un instrumentus, ļaunprātīgi izmantojot uzticēšanos vai ar viltu. Attālināto komerciālo krāpšanu novēršanu un atklāšanu apgrūtina gan tas, ka krāpšanu realizēšanā tiek izmantotas modernās tehnoloģijas un tādi mūsdienīgi tehniskie līdzekļi kā datori, mobilie telefoni un citi viedpalīgi, kas no krāpnieka prasa izdomu un pietiekami augstu zināšanu līmeni attiecīgajā specialitātē, gan tas, ka pastāv liels latentu krāpšanu īpatsvars.
4. Īpaša vieta vairāku valstu krimināltiesībās ir tādām apdraudējuma objektam kā reliģiskie un kulta priekšmeti. Latvijas teritorijā līdz pat 1940.gadam par reliģisko priekšmetu zādzību bija paredzēta pastiprināta atbildība. Lielākajā daļā Eiropas valstu tā pastāv arī uz šo brīdi. Pēc Latvijas okupācijas un iekļaušanas PSRS sastāvā 1940.gada, noziedzīga nodarījuma apdraudējuma priekšmeti kā reliģiskie priekšmeti tika ietverti kopējā jēdzienā „īpašums”. Spēkā esošais Krimināllikums arī nepievērš pienācīgu uzmanību reliģisko priekšmetu krimināltiesiskai aizsardzībai. Lai būtu iespēja piemērot samērīgu sodu vainīgai personai, ņemot vērā reliģiskā priekšmeta ne tikai materiālo, bet arī garīgo vērtību, autors piedāvā papildināt Krimināllikuma 175.panta ceturtās daļas noziedzīga nodarījuma objektus ar reliģiska priekšmeta jēdzienu, izsakot 175.panta ceturto daļu šādā redakcijā: „ **(4) Par zādzību, ja tā izdarīta lielā apmērā vai ja to izdarījusi organizēta grupa, kā arī par narkotisko, psihotropo, stipri iedarbīgo, indīgo vai radioaktīvo vielu, sprāgstvielu, šaujamieroču, munīcijas vai reliģiskas nozīmes priekšmeta zādzību**”.
5. Spēkā esošais Krimināllikums dod iespēju piemērot 229.panta normas un saukt pie atbildības par valsts aizsardzībā esoša kultūras pieminekļa iznīcināšanu vai bojāšanu, par apgānīšanu, nelikumīgu izvešanu ārpus Latvijas Republikas un nelikumīgu atsavināšanu, bet tikai tad, ja objektam (dievnamam) piešķirts kultūras pieminekļa statuss. Praksē ir identificētas divas problēmas: 1) vainīgie netika saukti pie atbildības saskaņā ar 229. pantu, tikai saskaņā ar 175. pantu, un šeit autors lielākoties saskata izmeklētāja nekompetenci, ko var novērst, pievēršot uzmanību izmeklētāju apmācībai un profesionālajai attīstībai.; 2) Praksē daudzi dievnamu pārvaldnieki nevēršas ar iesniegumu piešķirt dievnamam kultūras pieminekļa statusu, ne tikai tāpēc, ka dievnams neatbilst kultūras pieminekļa statusam, bet arī tāpēc, ka uzskata, ka ticīgiem cilvēkiem nav svarīgi, vai dievnamam ir statuss vai nav, galvenais ir ticība. Lai baznīcai kā sociāli nozīmīgam objektam būtu atbilstoša tiesiskā aizsardzība, nepieciešams grozīt Krimināllikuma 229. pantu, izsakot 229.panta pirmo daļu šādā redakcijā: „**(1) Par kultūras priekšmeta, tas ir, Latvijas Republikas vai citas valsts aizsardzībā esoša kultūras pieminekļa, dievnama vai muzeja krājuma priekšmeta vai īpaši aizsargājama bibliotēku krājuma dokumenta nelikumīgu glabāšanu, pārvietošanu, pārsūtīšanu, atsavināšanu vai par tā nelikumīgu izvešanu ārpus Latvijas Republikas vai ieviešanu Latvijas Republikā, ja ar to radīts būtisks kaitējums,**”.
6. Latvijas Operatīvās darbības likums tika grozīts vienpadsmit reizes. Neskatoties uz to, ka operatīvās darbības tiesiskais regulējums atbilst mūsdienu prasībām un starptautiskajām cilvēktiesību normām, atsevišķās normās ir nepieciešami grozījumi, kurus pieprasa kā vispārējo cilvēktiesību principu evolūcija, tā arī jauno tehnoloģiju pielietošana un reāla tiesību aizsardzības iestāžu prakse. Pēdējo gadu laikā, it sevišķi pēc Latvijas Policijas akadēmijas likvidācijas, veiktās izmaiņas Operatīvās darbības likumā, saistītas ar personu pamattiesību aizsardzības pilnveidošanu, operatīvas darbības subjektu patvaļas un nekontrolētas darbības un dienesta pilnvaru ļaunprātīgas izmantošanas nepieļaušanu, nevis ar pašas operatīvās darbības efektivitātes paaugstināšanu. Turklāt dažas likuma normas, pēc autora domām, joprojām ir pretrunīgas. Saskaņā ar Operatīvās darbības

likuma 2. panta pirmās daļas 4.punktu operatīvās darbības uzdevums, cita starpā, ir tādas noziedzīgi iegūtas mantas meklēšana, kas var tikt pakļauta arestam. Šī likuma norma ir pretrunā ar Operatīvās darbības likuma mērķi – „aizsargāt personu dzīvību, ... un īpašumu”, rezultātā tika sašaurinātas operatīvās darbības subjektu iespējas aizsargāt personu īpašuma tiesības, proti, tiesības uz kaitējuma atlīdzināšanu. Kaitējuma atlīdzināšana ne vienmēr ir saistīta ar mantas arestu. Lai aptvertu visu īpašuma interešu spektru, autors uzskata par nepieciešamu grozīt Operatīvās darbības likuma 2. pantu, izsakot 2.panta pirmās daļas 4. punktu šādā redakcijā: **„4) noziedzīgi iegūtas mantas, kā arī citas tādas mantas (arī finanšu līdzekļu) meklēšana, kas var tikt pakļauta arestam saistībā ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanu vai, kuru var izņemt līdz procesuāla lēmuma pieņemšanai;”**.

7. 2016.gada grozījumi Operatīvās darbības likuma 7.panta sestajā daļā izslēdza nosacījumu, ka tiesneša akcepts nav nepieciešams operatīvās darbības pasākumu veikšanai sevišķajā veidā pret aizturētajām, aizdomās turētajām, apsūdzētajām, tiesājamām un notiesātajām personām operatīvās darbības subjektu vai penitenciāro iestāžu telpās. Rezultātā praksē biežas rodas situācijas, kad aizturētais, atrodoties operatīvās darbības subjekta telpās, dalās ar informāciju, kas ļauj noskaidrot noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļus vai noziedznieka, meklējamās personas atrašanās vietu, lai novērstu vai atklātu draudus valsts vai sabiedrības drošībai, taču šī ārkārtīgi svarīgā un steidzamā informācija operatīvās darbības subjektam nav pieejama. Tas ir pretrunā ar Operatīvās darbības likuma mērķi un 18. panta otrās daļas noteikumiem, saskaņā ar kuriem operatīvās darbības process var sākties pirms kriminālprocesa uzsākšanas, tas var notikt kriminālprocesa laikā un var turpināties arī pēc tā pabeigšanas. Lai novērstu šīs pretrunas, autors ierosina grozīt Operatīvās darbības likuma 7. pantu, izsakot 7.panta sesto daļu šādā redakcijā: **„7) (6) Tiesneša akcepts nav nepieciešams aizturēto, aizdomās turēto, apsūdzēto, tiesājamo un notiesāto sarunu noklausīšanai operatīvās darbības subjektu telpās, kā arī gadījumos, kad operatīvās darbības subjekts pēc konkrētas personas rakstveida iesnieguma veic šīs personas sarunu ierakstu.”**
8. Rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvarotie tiesneši jau akceptē operatīvo datu iegūšanu no elektronisko sakaru komersantiem, ja saglabājamie dati pieprasīti par laika posmu, kas pārsniedz 30 dienas. Autors uzskata, ka lai nodrošinātu lielāku likuma normu skaidrību, būtu pamatoti un lietderīgi veikt ODL grozījumus, paredzot, ka personas ilgstošas novērošanas (izsekošanas) veikšana būtu pieļaujama ar īpaši pilnvarota rajona (pilsētas) tiesas tiesneša akceptu, izslēdzot no spēkā esošās redakcijas normu, ka personas ilgstošas novērošanas (izsekošanas) veikšana būtu pieļaujama tikai operatīvās izstrādes gadījumos un izteikt Operatīvās darbības likuma 10.panta ceturto daļu šādā redakcijā: **„(4) Par ilgstošu operatīvo novērošanu (izsekošanu) uzskatāma personas novērošana (izsekošana), kas konkrētā operatīvās darbības procesā slepeni ilgst vairāk nekā 30 dienas. Ilgstoša operatīvā novērošana (izsekošana) ir veicama ar rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvarota tiesneša akceptu.”**
9. Operatīvās darbības pasākumi pēc savas definīcijas ir veicami nekavējoties (operatīvi) – tas ir, ierobežota laika apstākļos, to realizācijas saskaņošana nevar būt komplicētāka un ilgāka par speciālajām izmeklēšanas darbībām, kuru steidzamības pakāpe parasti ir daudz zemāka. Autora skatījumā, absolūti neloģiska Operatīvās darbības likuma prasība ir Augstākās tiesas tiesneša akcepts sevišķajā veidā veicamiem operatīvās darbības pasākumiem, kas pēc savas būtības un realizācijas metodikas ir analogi speciālajām izmeklēšanas darbībām, kuras tiek veiktas ar izmeklēšanas tiesneša akceptu. Autors, ņemot vērā citu valstu analogisko normu piemērošanas praksi, kā arī to, ka lēmumu pieņemšanas laiks ir ierobežots, un to, ka rajona (pilsētas) tiesas tiesneši jau akceptē operatīvo datu iegūšanu no elektronisko sakaru komersantiem, piedāvā grozīt Operatīvās darbības likumu, paredzot, ka sevišķā veidā veicamos operatīvās darbības pasākumus akceptē rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvaroti tiesneši, kā arī konspirācijas nolūkos akceptēt minēto pasākumu veikšanu var jebkuras rajona (pilsētas)

tiesas īpaši pilnvarots tiesnesis neatkarīgi no operatīvās darbības subjekta teritoriālās atrašanās vietas, un izteikt 7.panta trešo daļu šādā redakcijā: „**(3) Operatīvās darbības pasākumi, kuru gaitā tiek būtiski aizskartas personu pamattiesības, veicami sevišķajā veidā — tas ir, ar rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvarota tiesneša akceptu neatkarīgi no operatīvās darbības subjekta teritoriālās atrašanās vietas vai, ja likumā paredzēts, — ar prokurora akceptu.**”, kā arī aizstāt 7.panta ceturtās daļas pirmajā teikumā, 9.panta sestās daļas pirmajā teikumā un 37.panta trešās daļas pirmajā teikumā vārdus **”Augstākās tiesas priekšsēdētāja vai viņa īpaši pilnvarota Augstākās tiesas”** ar vārdiem **”rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja īpaši pilnvaroti”**, un 23.²panta ceturtās daļas otrajā teikumā vārdu **”Augstākās”** ar vārdiem **”rajona (pilsētas)”**.

10. Psiholoģiskie aspekti būtiski ietekmē operatīvās darbības efektivitāti, izraisa praktisku un zinātnisku interesi. Operatīvās darbības teorijā būtiska nozīme ir psiholoģiskajai komponentei: operatīvās darbības subjektu – operatīvo darbinieku un slepeno palīgu psihi mijiedarbības likumsakarības; atsevišķu personu, organizēto noziedzīgo grupējumu noziedzīgās darbības psiholoģiskie aspekti, īpaši to motivācija, noziedznieku subkultūras psiholoģija, motīvu dinamika atkarībā no dažādiem objektīviem faktoriem utt.; operatīvo darbinieku un personu, kuras izdara noziegumu, cīņas (konfliktattiecību) psiholoģijas specifiskās likumsakarības; operatīvās informācijas iegūšanas psiholoģiskās metodes un paņēmieni, ko izmanto operatīvās meklēšanas pasākumu procesā; operatīvās meklēšanas pasākumu organizēšanas psiholoģiskie aspekti. Promocijas darba autors operatīvās darbības psiholoģijas pamatzdevumus formulē šādi: operatīvās darbības subjektu un pilsoņu un kriminālās vides sabiedrisko attiecību faktiskā stāvokļa izpēti; operatīvās darbības subjektu personības profesionālās un psiholoģiskās izaugsmes veicināšana atbilstoši veicamajām tiesībsardzības funkcijām; psiholoģiski pamatotu rekomendāciju izstrādāšana konfidencialu attiecību veidošanai starp operatīvās darbības procesā iesaistītajām personām, lai risinātu problemātiskas situācijas un konfliktus, kas rodas šajā procesā.
11. Nozieguma kriminālistiskais raksturojums – varbūtējais notikuma modelis, kas kalpo par pamatu izmeklēšanas versijām. Autors piedāvā savu redzējumu par nozieguma kriminālistiskā raksturojuma struktūru, kas ietver sevī: tipiskas sākotnējās informācijas raksturojumu; informāciju par tipiskiem konkrēta veida noziegumu izdarīšanas un pret darbības paņēmieniem un tipiskām šo paņēmieniem izmantošanas sekām; varbūtējā noziedznieka raksturojumu un iespējamus nozieguma motīvus un cēloņus; varbūtējā cietušā raksturojumu un informāciju par tipiskiem nozieguma objektiem; veidu, kādā policija parasti par tiem uzzina; informāciju par apstākļiem, kas sekmējuši nozieguma izdarīšanu.
12. Personām, kuras ir saistītas ar kriminālo vidi, ir raksturīga šķēršļu likšana tiesību aizsardzības iestāžu darbā, viņi vienmēr un labprāt īsteno dažādas pret darbības formas un to veidus. Mainoties apstākļiem, kriminālā vide modificē esošās un rada jaunas pret darbības noziedzīgi nodarījumu izmeklēšanai formas un veidus. Atbilstoši jāpilnveidojas arī tiesībsardzības sistēmai. Efektīvai pret darbības izmeklēšanai un novēršanai ir nepieciešama izpratne par metodēm un paņēmieniem, ko tiesībsardzības iestādes izmanto noziedzīgās vides izzināšanai. Pret darbība izmeklēšanai var sākties noziedzīga nodarījuma sagatavošanas stadijā, vai var sākties vai turpināties izmeklēšanā, iztiesāšanā un pat soda izciešanas laikā. Pret darbība var būt vērsta: pret izmeklēšanas procesu; pret procesa virzītāju; pret nozieguma līdzdalībniekiem, lieciniekiem, cietušajiem, kā arī draugiem, darba biedriem, radniekiem utt. Autors izstrādāja komplicētu pasākumu kompleksu, kurus jāveic operatīvās darbības subjekta amatpersonām šādas pret darbības sekmīgai novēršanai. Turklāt personu atturēšanai no tādas rīcības autors piedāvā iekļaut to Krimināllikumā kā atbildību pastiprinošu apstākli un papildināt Krimināllikuma 48.panta pirmo daļu ar 18.punktu, izsakot to šādā redakcijā: **“18) noziedzīga nodarījuma izmeklēšanas gaitā persona veica aktīvu pret darbību izmeklēšanai.”**

13. Efektīvai noziedzīgu nodarījumu atklāšanai un novēršanai ir nepieciešams saliedēts dažādu Valsts policijas dienestu darbs. Pēc autora domām, veiksmīgai sadarbībai traucē vairāki iemesli. Pirmkārt, tā ir vāja informācijas apmaiņa, jo īpaši kriminālmeklēšanas procesā. Otrkārt, ziņojumu datu bāzes mērķis - nodrošināt, lai bāzē tiktu dokumentēta un policijas darbiniekiem dienesta pienākumu izpildei būtu pieejama kriminālizlūkošanai nepieciešamā riska informācija, nav pilnībā sasniegts. Treškārt, diezgan sadrumstalota Valsts policijas struktūra, kuras ietvaros vairāki dienesti darbojas pietiekami izolēti viens no otra. Gaidāmā Valsts policijas reforma varētu daļēji šo problēmu atrisināt. Identificētas dažas problēmas policijas izmeklētāju sadarbībā ar prokuratūru. Neskatoties uz kopumā sekmīgo sadarbību, prokuratūras amatpersonas daudzos gadījumos spiestas atteikties no kriminālvajāšanas zemās izmeklēšanas kvalitātes un operatīvās darbības līmeņa dēļ. Lielai daļai prokuroru ir vāja izpratne par operatīvās darbības saturu un iespējām pirmstiesas procesā, kas zināmā mērā samazina sadarbības efektivitāti. Un vienīgā iespēja, kā šīs problēmas atrisināt, pēc autora domām, ir paaugstināt izmeklētāju, operatīvo darbinieku un prokuroru profesionālās zināšanas, veicot specializētus apmācības kursus operatīvās darbības iespēju jomā.
14. Uz šo brīdi perspektīvākā starptautiskās sadarbības iespēja ir piekļuve Interpola Ģenerālsekretariāta uzturētajām datu bāzēm. Bet ierobežota piekļuve, vienas darba stacijas tehniskās iespējas, būtiski ierobežo noziedzības apkarošanā iesaistīto amatpersonu iespējas izmantot Interpola uzturētās datu bāzes un piedāvātos elektroniskos servisos. Lai nodrošinātu nepieciešamo papildu piekļuvi, nepieciešami papildu finanšu resursi un speciāli apmācīts personāls. Līdzīga situācija ir arī ar Eiropas Policijas biroju – Eiropas informācijas sistēmas izmantošana, kas apkopo informāciju no Eiropola dalībvalstīm par organizētās noziedzības objektiem un to saistību ar konkrētu personu vai noziegumu. Arī šeit sadarbība nav optimāla, Eiropas informācijas sistēmas izmantošanā trūkst vienotas pieejas no dalībvalstu puses informācijas ievades ziņā, daudzas dalībvalstis, tai skaitā arī Latvija, nesniedz pietiekošā daudzumā izlūkošanas informāciju, kā rezultātā tās nespēj aktīvi apmainīties ar izlūkošanas informāciju.
15. Starptautiskā kriminālpolicijas organizācija, Eiropas Policijas birojs, Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūra un krasta apsardzes aģentūra Frontex piedāvā: plašu apmācību kursu klāstu. Šādu apmācību kursu un starptautisku konferenču darba valoda ir angļu valoda, un tas ir vienīgais faktors, kas ietekmē apmācību pieejamību. Esošās angļu valodas zināšanas tiesībaizsardzības iestāžu darbinieku vidū ir balstītas pamatā uz izglītības iestādēs apgūto vai ir iegūtas pašmācības ceļā, kā rezultātā virknei labu un profesionālu speciālistu savā jomā zūd iespēja paaugstināt un bagātināt savas zināšanas ar citu valstu pieredzi, kā arī iespējas nodibināt un uzturēt darba uzdevumu izpildei nepieciešamos kontaktus ar ārvalstu kolēģiem. Autors ierosina novērst šo faktoru vienlaicīgi divos veidos: pirmkārt, paaugstinot angļu valodas prasmes līmeni pašmācības ceļā un/vai uz darba devēja rēķina, un, otrkārt, izmantojot iestādes resursus - tulkojot materiālus un vadot nodarbības par visaktualākajām tēmām.

KOPSAVILKUMĀ IZMANTOTIE LITERATŪRAS AVOTI

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 15.02.1922. Spēkā no 07.11.1922., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr.43., 01.07.1993. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980>, [aplūkots 28.03.2021.];
2. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Eiropas Padome. 04.11.1950. Spēkā no 27.06.1997. Latvijas Vēstnesis, Nr.143/144., 13.06.1997. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>, [aplūkots 24.10.2021.].
3. Padomes lēmums, ar ko izveido Eiropas Policijas biroju (Eiropolu). Pieņemts Eiropas Savienības Padomē 06.04.2009. Spēkā no 25.05.2009. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 121/37., 15.05.2009. Pieejams: https://www.dvi.gov.lv/lv/wp-content/uploads/tiesibu-akti/es/Lemums_par_Eiropas_policijas_biroja_izveidi.pdf, [aplūkots 22.03.2021.].
4. DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 17.06.2004. Spēkā no 01.01.2005., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 28.03.2017. Latvijas Vēstnesis, Nr.106., 07.07.2004. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90819>, [aplūkots 20.02.2020].
5. Grozījumi Krimināllikumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 13.12.2012. Stājas spēkā: 01.04.2013. Latvijas Vēstnesis, Nr.202., 27.12.2012. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/253698-grozijumi-kriminallikuma>, [aplūkots 21.03.2018.].
6. Grozījumi Operatīvās darbības likumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 10.03.2016. Spēkā no 01.08.2016. Latvijas Vēstnesis, Nr.57., 22.03.2016. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/281095-grozijumi-operativas-darbibas-likuma>, [aplūkots 26.08.2020.].
7. Krimināllikums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 17.06.1998. Spēkā no 01.04.1999., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 03.07.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr.199/200., 08.07.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>, [aplūkots 28.07.2020.];
8. Kriminālprocesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 11.05.2005. Spēkā no 01.10.2005., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr.74., 11.05.2005. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820>, [aplūkots 20.02.2020].
9. Likums Par policiju. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 04.06.1991. Spēkā no 04.06.1991., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 10.04.2019. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, Nr.31/32., 15.08.1991. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=67957>, [aplūkots 22.07.2020.].
10. Operatīvās darbības likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 16.12.1993. Spēkā no 13.01.1994., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.08.2016. Latvijas Vēstnesis, Nr.131., 30.12.1993. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57573-operativas-darbibas-likums>, [aplūkots 22.07.2020.].
11. Par kultūras pieminekļu aizsardzību. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 12.02.1992. Spēkā no 10.03.1992., Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, Nr.10., 05.03.1992., Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=72551>, [aplūkots 2.08.2020].
12. Šengenas informācijas sistēmas darbības likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 14.06.2007. Spēkā no 01.09.2007., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr.102., 27.06.2007. Pieejams: https://likumi.lv/doc.php?id=159481&version_date=13.01.2013, [aplūkots 29.06.2020].

13. Ministru kabineta 2005.gada 23.augusta noteikumi Nr.620 „DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtība”. Spēkā no 02.07.2003. Latvijas Vēstnesis, Nr.135., 26.08.2005. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=115159>, [aplūkots 20.07.2020].
14. Ministru kabineta 2016. gada 6.aprīļa rīkojums Nr. 248 „Par Valsts policijas attīstības koncepciju” Spēkā no 06.04.2016. Latvijas Vēstnesis, Nr.69., 11.04.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=281390> [aplūkots 20.07.2020].
15. Grozījumi Latvijas Kriminālkodeksā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 06.06.1996. Spēkā no 02.07.1996. Latvijas Vēstnesis, Nr.105., 18.06.1996. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63356?&search=on>, [aplūkots 22.04.2020.], (zaudējis spēku).
16. Latvijas Kriminālkodekss. Apstiprināts 06.01.1961. Spēkā no 01.04.1961., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.11.1995. - Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995. ISBN 9984-541-49-5, 216 lpp.,
17. Sodu likumi 1903.gada 22.marta. Rīgā. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 1930. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12811903_gada_22_marta_sodu_likumi_1930_sn234990.pdf, [aplūkots 22.02.2020.], (zaudējis spēku).
18. Sodu likums 1933.gada 24.aprīļa. Pieņemts Ministru kabinets Latvijas Republikas Satversmes 81.panta kārtībā 24.04.1933. Spēkā no 01.08.1933. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/12831933_gada_24_aprila_sodu_likums_1934_sn113455.pdf, [aplūkots 22.02.2020.], (zaudējis spēku).
19. Записи магдебургского права. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1961. Pieejams: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Germany/XIV/Magdeburg_recht/text.phhtml?id=5769, [aplūkots 17.02.2020.].
20. О воровстве. Раздел тринадцатый. Статут Великого княжества Литовского 1529 года. – Минск: АН БССР, 1960. Pieejams: <http://vostlit.narod.ru/Texts/Dokumenty/Litva/XVI/1520-40/Statut1529/text13.htm>, [aplūkots 17.02.2020.], (zaudējis spēku).
21. Судебник 1497 года. Установил Великий князь всей Руси Иван Васильевич в сентябре месяце 1497г. Pieejams: <http://scicenter.online/istoriya-gosudarstva-scicenter/tekst-sudebnika-1497-99970.html>, [aplūkots 17.02.2020.], (zaudējis spēku).
22. Уголовный кодекс Латвийской Советской Социалистической Республики. Закон Латвийской ССР. 06.01.1961. Ведомости Верховного Совета и Правительства Латвийской ССР. 1961. Nr.3. М-во юстиции ЛатвССР. – Рига: Авотс, 1983. У 1203100000–138 83, 608 стр., (zaudējis spēku).
23. Уголовный Кодекс РСФСР редакции 1926 года. Принят 2-й сессией ВЦИК XII созыва, Введен в действие с 1 января 1927 года постановлением ВЦИК от 22 ноября 1926 года. Pieejams: https://ru.wikisource.org/wiki/Уголовный_кодекс_РСФСР_1926_года/Редакция_05.03.1926, [aplūkots 22.04.2021.], (zaudējis spēku).
24. Уложение о наказанияхъ уголовныхъ и исправительныхъ. Подписано Его Императорское Величество НИКОЛАЙ, Петергофъ, 15.08.1845. Pieejams: https://vk.com/doc20559902_437521740?hash=4a7bdf15570fc55da2&dl=69e1aa427fe5224329, [aplūkots 2.02.2020.], (zaudējis spēku).

Izmantotā literatūra

25. Balodis R. State and Church in Latvia. State and Church in European Union. Third Edition. - Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, Germany 2019. ISBN 978-3-8487-5472-4,

- Pieejams: http://blogi.lu.lv/tzpi/files/2019/10/State-and-Church-in-EU_R.Balodis.pdf. [aplūkots 17.02.2020.], 297.-324.lpp.
26. Bleka Inge S., Fennell Lawrence J. Fisher Investigations and the art of the interview. Fourth edition - Cambridge, Butterworth-Heinemann, 2021. ISBN: 978-0-12-822192-1, 236 pages.
 27. Brežgo B. Dinaburgas pilsētas privilēģija 1582.gads. – Daugavpils: Latgales Pētniecības institūta izdevniecība, 2009. ISBN 978-9984-9041-1-5, 87 lpp.
 28. Fisher Barry A.J. Techniques of Crime Scene Investigation Seventh Edition. - Boca Raton, USA. CRS Press. 2004. ISBN 0-8493-1691-X, 482 pages.
 29. Grieznis P. Praktiskā kriminālistika. Izmeklēšanas darbības fiksācija, pēdu un lietisko pierādījumu savākšana un izpēte. - Rīga: Petrovskis un Ko, 2009. ISBN 978-9984-803-05-0, 520 lpp.
 30. Ivančiks. J. Piedāvāto grozījumu operatīvās darbības analīze. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, Nr.3 (64)/2013. 3.-7.lpp.
 31. Ivančiks, J., Makans, L. Aģentūras darbs. Mācību grāmata. - Rīga: LPA, 1994. Izdevējdarbības reģ. apl. Nr.2-0891, 94 lpp.
 32. Ivančiks J., Trofimovs I. Psychological aspects of operational and investigative activities as a factor of strengthening of national security.-Journal of Security and Sustainability Issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2017, 7.(1): Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1\(5\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1(5)), 55-65 pages, (SCOPUS database).
 33. Ivančiks J., Trofimovs I., Teivāns-Treinovskis J. Evaluations of security measures and impact of globalization on characteristics of particular property crimes.-Journal of security and sustainability issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2019, 8 (4), Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4\(2\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4(2)), 569-579 pages, (SCOPUS database).
 34. James A. The Criminal Networks. The challenge to Policing the 21st Century? SIAK-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis (3), Pieejams: https://doi.org/10.7396/2005_3_C, [aplūkots 16.02.2021.], 20-28 pages.
 35. James, A., Phythian, M., Wadie, F. & Richards, J. The road not taken: understanding barriers to the development of police intelligence practice. The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs. 2017. 19:2. Pieejams: <https://doi.org/10.1080/23800992.2017.1336395>, 77-91 pages, (SCOPUS database).
 36. Kavalieris A. Neatklāto un sērijveida noziegumu izmeklēšanas īpatnības. Mācību līdzeklis.– Rīga: LPA, 1996. ISBN 9984- 545-25-3, 36 lpp.
 37. Kavalieris A. Noziegumu izmeklēšanas metodika: Mācību grāmata.– Rīga: LPA, 2000. ISBN 9984- 655-66-0, 458 lpp.
 38. Kavalieris A. Speciālās izmeklēšanas darbības. - Rīga: Izdevniecība RaKa, 2003. ISBN 9984-155-33-1, 128 lpp.
 39. Kavalieris A., Konovalovs J., Miežis V. u.c. Kriminālistiskā tehnika. Mācību grāmata. Kriminālistika I daļa.-Rīga: SIA ”P&Ko”, 2003. ISBN 9984-545-65-2, 255 lpp.
 40. Kavalieris A., Konovalovs J., Mašošins J. u.c. Kriminālistiskā taktika. Mācību grāmata. Kriminālistika II daļa. - Rīga: LPA, 1998. ISBN 9784-545-65-2, 196 lpp.
 41. Kavalieris A., Birmans U., Heinens B. u.c. Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa. - Rīga: SIA „P&Ko”, 2005. ISBN 9984-655-66-0, 595 lpp.
 42. Kavalieris A., Makans L. Kriminālpolicista rokasgrāmata. – Rīga: LPA, 1999. ISBN 9984-655-98-9, 120 lpp.
 43. Kavalieris A., Mikolajuns V., Evardsons A. u.c. Automašīnu zādzību un nolaupīšanu izmeklēšana. - Rīga: LPA, 1999. ISBN 9984-655-76-8, 66 lpp.
 44. Konovalovs J., Lācīte A. Inscenējums kā pret darbības veids noziegumu izmeklēšanai. LPA Raksti. Nr.16, Rīga, 2009. ISBN 13: 978-9984-769-19-6. 61.-85. lpp.
 45. Konovalovs J., Lācīte A. Pret darbība izmeklēšanai: būtība, formas un veidi. LPA Raksti. Nr.13. – Rīga: LPA, 2006. ISSN 1407-2998, 44.-56.lpp.
 46. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 1. - Rīga: Firma „AFS”, 2007. ISBN 978-9984-787-29-9, 431 lpp.

47. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 2. - Rīga: Firma „AFS”, 2007. ISBN 978-9984-787-30-5, 408 lpp.
48. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 3. - Rīga: Firma „AFS”, 2007. ISBN 978-9984-787-33-6, 503 lpp.
49. Krutova Ē. Starpvalstu sadarbība transnacionālo organizēto noziegumu izmeklēšanā. – Rīga: Ērika Krutova, 2011. ISBN 9789984494623, 284 lpp.
50. Kuchalski K. Organised Crime New challenges and response. European Law Enforcement Research Bulletin Nr.19 (2020): Pieejams: <https://bulletin.cepol.europa.eu/index.php/bulletin/article/view/424>, [aplūkots 4.07.2021.].
51. Kulakauskas A., Čeponis S., Evardsons A. u.c. Rokasgrāmata automašīnu identifikācijai.- Rīga: Valsts policijas Ekspertīžu centrs, 2000. 61 lpp.
52. Lācīte A. Nezināma noziedznieka psiholoģiskais portrets. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, Nr.3/2005., ISSN 1407-2971, 56.-59.lpp.
53. Levits E., Muižnieks N., Garsvāne S. u.c. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. – Rīga: SIA „Izglītības soli”, 2000. ISBN 9984-9436-0-7, 409 lpp.
54. Lieljuksis A. Operatīvās darbības tiesiskās un praktiskās problēmas. – Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2021. ISBN 978-9934-563-70-6, 335 lpp.
55. Makans L. Miķelsons U. Izmeklēšanas un kriminālmeklēšanas integrācija. Raksti 4.- Rīga: LPA, 1997. ISBN 9984-545-62-8, 246 lpp.
56. Meikališa Ā. Izmeklēšanas efektivitāte Latvijā: problēmas un iespējamie risinājumi. 7.1.nodaļa rakstu krājumā. Ā.Meikališa, K.Strada-Rozenberga. Kriminālprocess, Raksti 2015-2020, - Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 618.-619.lpp.
57. Mežulis D. Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība. - Rīga: Jumava, 1997. ISBN 9984-05-108-0, 183 lpp.
58. Neimanis J. Starp mašīnām un motoriem. Krimināllikuma 175. panta trešās daļas jēdziena “zādzība no transportlīdzekļa” iztulkojums. Jurista Vārds, Jūnijs 2016/Nr. 24 (927). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/268791-starp-masinam-un-motoriem/>, [aplūkots 8.12.2020.].
59. Pullat R. An Inside View Of Organized Crime In Estonia On The Example Of Three Criminal Organizations. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2017, 4 (81), 3–10 pages.
60. Rusanovs E., Smans A. Operatīvās informācijas ietekme uz procesa virzītāja iekšējās pārliecības veidošanos. Jurista Vārds, 2015.gada 3.novembris, Nr.43(895).
61. Safjański, T., James A. Europol's crime analysis system-practical determinants of its success Policing: A Journal of Policy and Practice, Volume 14, Issue 2, June 2020, Pieejams: <https://doi.org/10.1093/police/pay021>, [aplūkots 15.01.2020.], 469–478 pages, (SCOPUS database).
62. Skorupski J. Human Rights. The Philosophy of International Law (ed.Samantha Besson &John Tasioulas). - Oxford, Oxford University Press, 2002, 368 pages.
63. Teivāns-Treinovskis J., Trofimovs I. Impact of globalization on the cooperation related to the investigation of transnational crimes.-Journal of security and sustainability issues, ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2020, 10.2.(5), Pieejams: [https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.2\(5\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.10.2(5)), 423-435 pages, (SCOPUS database).
64. Trofimovs I. Interpol and Europol tools in crime detection in Latvia and Criminal police cooperation with colleagues in other countries. Academy of criminalistic and police studies. - Belgrade, ArtGribič Illustrated Studio, 2014., Tom II, Volume II. ISBN 978-86-7020-190-3, 111-119 page.
65. Trofimovs I. Kibernozieģumu kategorijā ietilpstošo nodarījumu klasifikācija. Daugavpils Universitātes 7.Starptautiskās zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums.- Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds “Saulē”, 2013. ISBN 978-9984-14-638-6.

66. Trofimovs I. Moderno tehnoloģiju izmantošanas attīstības iespējas Operatīvās darbības likuma kontekstā. Valsts policijas koledžas IV Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. - Rīga: VPK, 2015. ISBN 978-9984-14-186-7, 109.-125.lpp.
67. Trofimovs I. Speciālo izmeklēšanas darbību būtība.-Daugavpils Universitātes Starptautiskās zinātniskās konferences „Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas” zinātnisko rakstu krājums. – Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011. ISBN 978-9984-14-543-3.
68. Vilks A. Jauno tehnoloģiju izmantošanas tendences noziegumu novēršanas un apkarošanas jomā. Zinātniskie raksti: 2010.g. sociālo zinātņu nozares pētnieciskā darba publikācijas. - Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte, 2010. ISBN 978-9984-788-96-8, 201.-207.lpp.
69. Vilks A., Ķipēna K. Kriminoloģija. Mācību grāmata.-Rīga: Nordik, 2004. ISBN 9984-751-58-9, 517 lpp.
70. Vilks A., Kipāne A. Mūsdienu sabiedrības kriminoloģiskie aspekti.-Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2020, ISBN 9789-934-58-9034, 376 .lpp.
71. Zahars V. Kriminālpolitika: mūsdienu tendences un procesi. - Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”, 2018. ISBN 9789984148465, 187 lpp.
72. Zahars V. Kritiskas pārdomas par atsevišķiem cilvēkdrošības aspektiem Latgales reģionā. – Daugavpils: Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums, II daļa “Valsts un tiesību aktuālās problēmas,” 2013. ISBN 978-9984-14-638-6, 237.-244.lpp.
73. Zahars, V., Stivrenieks, M. Security and safety enforcement: Execution peculiarities. -Journal of Security and Sustainability Issues, 2016, 6(1), ISSN 2029-7017 print/ISSN 2029-7025 online, 2016, 6.1(5), Pieejams: [http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2016.6.1\(5\)](http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2016.6.1(5)), 71–83 pages, (SCOPUS database).
74. Zīle J. Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā. - Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002. ISBN 9984-731-17-0, 128 lpp.
75. Zlakomanovs N. Izmeklēšanas priekšnieka atmiņas.-Rīga:P&Ko,2000.ISBN 9984-689-12-3,220 lpp.
76. Аверьянова Т. В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. Криминалистика: Учебник. 4-е изд.-Москва, НОРМА: ИНФРА-М, 2016. ISBN 978-5-91768-344-8, 928 стр.
77. Агафонов В.В., Бурнашев Н.А., Филипов А.Г. и др. Криминалистика.-Москва. Высшее образование, 2007. ISBN 5-96-92-0096-4, 441 стр.
78. Алексеев Н.С., Крылов И.Ф., Лукашевич В.З. и др. Криминалистика.- Ленинград, Ленинградский университет, 1976. К 11001-128-67-76, 592 стр.
79. Василевич Г.А., Казака С., Мешков В.М., Соколов А.Н., Тейван-Трейнровский Я.С. Специальные следственные действия. Коллективная монография. Калининград: КЮИ, 2010, УДК 343.132 стр.
80. Ившин В. Г., Индрисова С. Ф., Татьяна Л. Г. Виктимология: учебное пособие.- Москва, Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-5-466-00648-3, 264 стр.
81. Кожевников И. Н., Баяхчев В. Г., Буторин Л. А. и др. Вопросы расследования преступлений: Справочное пособие. - Москва. Спарк, 1997. ISBN 5-88-914074-4, 799 стр.
82. Коновалова В.Е. Психология в расследовании преступлений. – Харьков, Вища школа, 1978. К 11002-479-272-78, 144 стр.
83. Малкина-Пых И. Г. Виктимология. Психология поведения жертвы.-Санкт-Петербург, Питер, 2017. ISBN 978-5-496-02118-0, 832 стр.
84. Мещеряков В.А. Преступления в сфере компьютерной информации: основы теории и практики расследования. – Воронеж, Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2002. - <http://www.library.ru/help/docs/n64350/Mesheryakov.pdf>. [aplūkots 22.07.2020.].
85. Самоквасовъ Д.Я. Курсъ исторіи рускаго права. - Москва, Типографія Императорскаго Московскаго Университета, 1908. - <https://books.google.lv/books?isbn=5446075331>, [aplūkots 17.02.2018.].

86. Синилов Г.К. Введение в оперативно-розыскную психологию. - Москва, Норма: ИНФРА-М, 2016. ISBN 978-5-91768-465-9, 48 стр.
87. Скотт П. Психология оценки и принятия решений. - Москва, Информационно-издательский дом "Филинь", 1998. ISBN 5-89568-083-6, 368 стр.
88. Хакбердиев А.А. Теоретические основы классификации криминальных инсценировок, методика их выявления и расследования – Ташкент. Ташкентский Государственный юридический университет, 2021. Pieejams: library.ziyounet.uz/ru/book/118736, [aplūkots 18.08.2021.].
89. Чалдини Р. Психология влияния. – Санкт-Петербург, Питер, 2000. ISBN 5-8046-0001-X, 272 стр.
90. Штейман И. Из истории государства и права Латвии. - Рига, SIA „JUMI”, 2005. ISBN 9984-763-49-8, 219 стр.

Tiesu un citu tiesībaizsardzības iestāžu prakses materiāli:

91. Analytical report Motor Vehicle Crime in Global Perspective. Interpol. Pieejams: [https://www.interpol.int/en/contentinterpol/search?SearchText=Motor+Vehicle+Crime+in+Global+Perspective&x=8&y=2-20140124%20WEBSITE%20public%20version%20\(1\)](https://www.interpol.int/en/contentinterpol/search?SearchText=Motor+Vehicle+Crime+in+Global+Perspective&x=8&y=2-20140124%20WEBSITE%20public%20version%20(1)), [aplūkots 16.04.2021.].
92. Cultural property is part of our heritage, history and identity. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime>, [aplūkots 21.07.2020.].
93. Elektroniskais pakalpojums „Kultūras objektu apraksta veidošana”, Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <http://ic.iem.gov.lv/ko/index.php> [aplūkots 07.07.2021.].
94. Every search of our 18 databases is a potential break in a case for police worldwide. How we work. Databases. Our 18 databases. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/How-we-work/Databases/Our-18-databases>, [aplūkots 6.07.2020.].
95. European Union serious and organised crime threat assessment (SOCTA 2021). Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment>, [aplūkots 1.04.2021.].
96. Forum to forge a more united path in tackling global security threats. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/News-and-media/News/2017/N2017-039>, [aplūkots 23.04.2020.].
97. Iedzīvotāju skaits un tā izmaiņas. Statistikas tēmas. Iedzīvotāji. Iedzīvotāju skaits un raksturojošie rādītāji. Galvenie rādītāji. Oficiālās statistikas portāls. Latvijas oficiālā statistika. Pieejams: <http://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaits/247-iedzivotaju-skaits-un-ta-izmainas?themeCode=IR>, [aplūkots 17.02.2021.].
98. Latvijas Republikas Satversmes tiesas Spriedums lietā Nr.2010-55-0106. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010_55_0106.htm, [aplūkots 16.02.2021.].
99. Mass marketing fraud. European Union serious and organised crime threat assessment (SOCTA 2021). Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/socta/2021/fraud.html>, [aplūkots 1.04.2021.].
100. Mass marketing fraud. Department of justice The United States of America. Pieejams: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/mass-marketing-fraud>, [aplūkots 6.07.2020.].
101. Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde 2019.gada darba pārskats. Par mums. Publikācijas un pārskati. Publiskie pārskati. - Pieejams: <http://www.nkmp.gov.lv/lv/publiskie-parskati>, [aplūkots 23.04.2020.].
102. Organizētās noziedzības grupas (OCG) un citi noziedznieki. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/socta/2021/organised-crime-groups.html>, [aplūkots 1.04.2021.].
103. Organised property crime. Crime Areas & Trends. Crime Areas. Organised Property Crime. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/organised-property-crime>, [aplūkots 1.04.2021.].

104. Pieminekļu saraksts. Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde. Pieejams: <http://mantojums.lv/lv/piemineklu-saraksts/?t=®ion=2&group=0&type=2>, [aplūkots 16.04.2020.].
105. Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā. Revīzijas ziņojums. – Rīga: Valsts kontrole, 2017. Pieejams: http://www.lrvk.gov.lv/uploads/reviziju-zinojumi/2016/2.4.1-6_2016/rz_vp_20.09.2017_bez-ip.pdf, [aplūkots 26.07.2020.].
106. Serious and organised crime threat assessment. Europol. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017>, [aplūkots 4.07.2020.].
107. Stolen Motor Vehicle Database. Fighting vehicle crime. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/en/Crimes/Vehicle-crime/Fighting-vehicle-crime>, [aplūkots 6.08.2020.].
108. Tiesu prakse lietās par krāpšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Pieejams: www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2009/tp_krapsana.doc, [aplūkots 5.04.2020.].
109. Vehicle crime. Crimes. Vehicle crime. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crimes/Vehicle-crime>, [aplūkots 4.07.2020.].
110. Works of art. Database statistics. Interpol. Pieejams: <https://www.interpol.int/Crime-areas/Works-of-art/Database>, [aplūkots 16.02.2021.].
111. Ziņojums par Tieslietu ministrijā iesniegtajiem reliģisko organizāciju pārskatiem par darbību 2019.gadā. Par mums. Publikācijas un pārskati. 2019. gada publiskie pārskati. Tieslietu ministrija. - Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/2019-gada-publiskie-parskati>, [aplūkots 17.02.2021.].

Nepublicēti izdevumi:

112. Krutova Ē. Kopējās izmeklēšanas grupas kā viens no starptautiskās sadarbības veidiem kriminālprocesā. Promocijas darbs. – Rīga: Latvijas universitāte, 2013. 205 lpp.
113. Latgales apgabaltiesas 2017.gada 19.decembra spriedums kriminālprocesā Nr.11331031512. - Nepublicēti materiāli.

Globālā tīmekļa resursi:

114. Havocscope Global Black Market Information. The Black Market. Counterfeit Auto Parts. Pieejams: <https://www.havocscope.com/tag/counterfeit-auto-parts/>, [aplūkots 4.07.2020.].
115. International Classification of Crime for Statistical Purposes. United Nations Office on Drugs and Crime. Pieejams: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/ICCS/Russian_iccs_2016_web.pdf, [aplūkots 6.07.2020.].
116. Miķelsons U. Juridiskās psiholoģijas jēdziens un nozīme. Pieejams: http://www.eksperts.gold.lv/Juridiskas_psihologijas_jedziens_un_nozime.pdf, [aplūkots 5.01.2020.].

PATEICĪBAS PERSONĀM, KAS SEKMĒJUŠAS DARBA IZPILDI

Izsaku sirsnīgu pateicību darba zinātniskajam vadītājam Dr.iur., profesoram Vitoldam Zaharam promocijas darba izpildes sekmēšanā.